

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**SÜFYÂN B. UYEYNE'NİN FIKHÎ GÖRÜŞLERİNİN HANEFÎ
MEZHEBİ AÇISINDAN TAHLİLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. Mehmet ÖZTÜRK

HAZIRLAYAN
Mukaddes AKTUNÇ

MALATYA - 2021

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
İSLAM HUKUK BİLİM DALI

**SÜFYÂN B. UYEYNE'NİN FIKHÎ GÖRÜŞLERİNİN HANEFÎ
MEZHEBİ AÇISINDAN TAHLİLİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
Mukaddes AKTUNÇ

DANIŞMAN
Doç.Dr. Mehmet ÖZTÜRK

MALATYA - 2021

ÖNSÖZ

Fıkıh İslâm'ın ferdî ve içtimaî hayata dair amelî hükümlerini bilmeyi ve bu konuyu inceleyen ilim dalını ifade eden bir terimdir. İslam tarihinde fıkıh ile ilgilenen bir çok alim olmuştur. Bu ilim alanındaki ulemanın çoğu hicri ikinci asırda yaşayan ilim adamlarıdır. Bunlardan bir kısmının görüş ve metotları kendilerinden sonraki dönemleri etkilemiş ve yüzyıllar boyu takip edilen mezhep imamları olarak kabul edilmişlerdir. Bu mezheplerin ve görüşlerin bir kısmı günümüze kadar gelmişse de bir kısmının ise zamanla mensubu kalmamış ve unutulmuştur.

Süfyân b. Uyeyne (ö. 198 / 814) fıkıh mezheplerinin teşekkül ettiği hicri ikinci asırda yaşamış muhaddis yönü ön planda olmakla beraber kendine özgü fikhî görüşleri (kimine göre müstakil mezhebi) olan bir âlimdir. Süfyan b Uyeyne'nin hadis ilmiyle ilgili eserleri ile muhaddisliğini inceleme amaçlı birçok çalışma yapılmıştır. Ayrıca çağdaşı olan diğer muhaddisler gibi tefsir ilmiyle ilgilenen Süfyan b. Uyeyne'nin eseri ve müfessirliğini inceleyen çalışmalar da yapılmıştır. Ancak onu fakih yönünün yeterince çalışılmadığı söylenebilir. Bu sebeple onun görüşlerinin tespit edilerek fikhî yönünün ortaya çıkarılmasının bu alana katkı sunacağı düşünülmüş ve böyle bir çalışmaya gidilmiştir. Ayrıca araştırma neticesinde Süfyân b. Uyeyne'nin tespit edilebilen fikhî görüşlerinin günümüzde büyük bir kitle tarafından kabul gören Hanefî mezhebiyle benzer ve farklı yönlerinin ortaya çıkarılarak bir mukayese yapılmıştır.

Tezimizin içerik ve yönteminin belirlenmesinde eleştiri ve katkılarıyla beni yönlendiren danışman hocam sayın Doç. Dr. Mehmet Öztürk'e, çalışmamızın bu noktaya gelmesinde katkılarını esirgemeyen Prof. Dr. Mehmet BİRSİN ve Dr. Erdoğan SARITEPE'ye, çalışmam boyunca manevi desteği ile yanımda olan aileme teşekkür ederim.

ÖZET

Süfyan b. Uyeyne hicri ikinci yüzyılın bilinen önemli ulemasından biridir. Bu çalışmada etbâu't tâbiîn döneminin önemli isimlerinden olan Süfyân b. Uyeyne el Hilalî'nin fikhî görüşleri tespit edilerek Hanefî mezhebi ile karşılaştırılması yapılmıştır. Bu amaçla hadis kaynakları, tabakât, mezhep ve çeşitli tefsir kitapları araştırılmış, bunlar içerisinde dağınık halde bulunan bilgilerden faydalanılmıştır. Çalışmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır.

Girişte çalışmanın konu, sınır, yöntem ve kaynaklarına değinilmektedir. Birinci bölümde Süfyân b. Uyeyne'nin yaşadığı dönem, hayatı ve ilmî kişiliği hakkında bilgiler verilmektedir.

İkinci bölümde temizlik, namaz, zekat, oruç ve hac gibi ibadetlere dair görüşleri Hanefî mezhebi ile karşılaştırılarak genel bir tahlil yapılmaktadır.

Üçüncü bölümde Süfyân b. Uyeyne'nin muamelat ve ahvalu's şahsiyeye dair görüşlerinin Hanefî mezhebi ile karşılaştırılması yapılmıştır. Ayrıca sonuç bölümünde karşılaştırma tablolastırılarak okuyucuya kolaylık sağlanması amaçlanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Fıkıh, Mezhep, Süfyân b. Uyeyne, Hanefî Mezhebi

ABSTRACT

Süfyan b. Uyeyne is one of the known important scholars of the second century of the hijri. In this study, the jurisprudences of Süfyan b. Uyeyne el Hilali who is one of the important names of the tabi'in period, have been determined. For this purpose and compared with Hanafi madhhab, hadith sources, strata madhhab and various commentary books have been researched: scattered informations which are been used. Our study parts. Among them have consists of entry and three

In the second part, opinions related to worships such as cleaning, prayer, alms, fast and cross have been compared with Hanafi madhhab and general analysis has been made.

In the third part, Süfyan b. Uyeyne's opinions related to treatments and personal circumstances have been compared with Hanafi madhhab. Additionally, it has been tabulated in the result part so that readers can understand easily..

Keywords: Fiqh, Madhhab, Süfyân b. Uyeyna, Hanafi Madhhab

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Konusu.....	1
2. Araştırmanın Sınırları	1
3. Araştırmanın Yöntemi	1
4. Araştırmanın Kaynakları	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SÜFYÂN B. UYEYNE'NİN HAYATI VE İLMÎ KİŞİLİĞİ.....	3
1.1. Nesebi ve Ailesi.....	3
1.2. Doğumu, Gençliği ve Vefatı.....	4
1.3. Ahlakî Yönü ve Görüşleri.....	6
1.4. Hocaları ve Talebeleri	8
1.5. Eserleri.....	11
1.6. Ulemanın Süfyân b. Uyeyne Hakkındaki Görüşleri.....	11
1.7. Süfyân b. Uyeyne'nin İlmî Kişiliği.....	13
1.7.1. Bir Muhaddis Olarak Süfyân b. Uyeyne	13
1.7.2. Bir Müfessir Olarak Süfyân b. Uyeyne.....	14
1.7.3. Bir Fâkih Olarak Süfyân b. Uyeyne	16
1.8. Süfyân b. Uyeyne'nin Usûl Anlayışı	17
1.9. Ehl-i Hadis Ehl-i Re'y Bağlamında Süfyân b. Uyeyne'nin Konumu	21

İKİNCİ BÖLÜM

2. SÜFYÂN B. UYEYNE'NİN İBADETLER HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ	24
2.1. Süfyân b. Uyeyne'nin Temizlik İle İlgili Görüşleri.....	24
2.1.1. Abdest Alınırken Parmaktaki Yüzüğün Hareket Ettirilmesi.....	24
2.1.2. Müstehâzanın Tahareti	25
2.2. Süfyân b. Uyeyne'nin Namaz Hakkındaki Görüşleri	27
2.2.1. Namazdaki Kıraatin Hükümü	27

2.2.2. İmama Uyanın Kıraati.....	28
2.2.3. Namazda Gözlerin Kapatılması	29
2.2.4. Hutbe Esnasında Tahiyetü'l Mescid Namazı Kılmak	31
2.2.5. Rükuda Ellerin Kaldırılması	32
2.2.6. Cenaze Namazındaki Selamların Sayısı.....	33
2.2.7. Cuma Namazında Okunacak Sûreler	34
2.2.8. Teşrik Tekbirlerinin Süresi	35
2.2.9. Mescid-i Haram İle Mescid-i Nebi'nin Faziletlerinin Karşılaştırılması.....	36
2.3. Süfyân b. Uyeyne'nin Zekat ve Oruç Hakkındaki Görüşleri.....	36
2.3.1. Çocuk veya Deli Olanların Mallarının Zekatları	37
2.3.2. Peygamberlere Sadaka Verilmesi	38
2.3.3. Cima İle Bozulan Ramazan Orucunun Kefareti.....	39
2.4. Süfyân b. Uyeyne'nin Hac Hakkındaki Görüşleri	40
2.4.1. Kudüm Tavafında Telbiye	41
2.4.2. İhramlının Sedye ve Benzeri Taşıma Araçları İle Gölgelemesi.....	42
2.4.3. İfada Tavafının Vaktinin Sonu.....	43
2.4.4. Mekke Ehlinin Mina'da Namazı Kısaltması	44
2.4.5. Kesilmesi Sebebiyle İhramlıya Fidyeye Gerektiren Saçın Miktarı	45
2.4.6. İhramlının Vücudundan Tek Bir Kıl Koparmasının Cezası.....	46
2.4.7. İhramlının Azgın Köpeği Öldürebilmesi Meselesinde Azgın Köpekten Ne Kastedilmiştir	47

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SÜFYÂN B. UYEYNE'NİN MUAMELAT VE AHVALU'Ş ŞAHSİYYE'YE DAİR GÖRÜŞLERİ .....

3.1. Süfyân b. Uyeyne'nin Muamelata Dair Görüşleri	48
3.1.1. Meclis Muhayyerliğinin Meşrutiyeti.....	48
3.1.2. Başkasının Yaptığı Pazarlığın Üzerine Pazarlık Yapmak.....	50
3.1.3. Borcun Bir Kısmının Düşürülmesine Karşılık Vadesi Gelmemiş Borcun Ödenmesi.....	50
3.1.4. Babanın Evladının Malından Nafaka Alması	51
3.1.5. Mükatebin Engellenmesi.....	53
3.1.6. Kur'an Öğretmenin Karşılığında Ücret Alma	54
3.1.7. Kâsımın (Malı Taksim Edenin) Ücret Alması	55

3.2. Süfyân b. Uyeyne'nin Ahvalu's Şahsiyye İle İlgili Görüşleri	56
3.2.1. Muanekanın Hükümü.....	56
3.2.2. Talakın Evlenmeye Bağlanması'nın Hükümü.....	57
3.2.3. Ölüm Hastalığında Olan Kişinin Hanımını Boşaması	58
3.2.4. Radâ' Meselesi	59
3.3. Süfyân b. Uyeyne'nin Farklı Konulardaki Görüşleri.....	61
3.3.1. Tilki Etinin Yenmesinin Hükümü.....	61
3.3.2. İftira Suçundan Ceza Almış Birinin Tövbe Ettikten Sonra Şahitliğinin Geçerliliği.....	62
3.3.3. Had Cezası Gerektiren Çalmanın Miktarı.....	63
3.3.4. Hibe Edilen Mehrin Geri Alınması	65
SONUÇ	66
KAYNAKÇA.....	69

KISALTMALAR

- A.g.e.** : Adı Geçen Eser
a.g.t. : Adı Geçen Tez
a.g.m : Adı Geçen Makale
a.g.md: Adı Geçen Madde
a.s. : Aleyhi's-Selam
b.b. : Bab Başlığında Geçmektedir
Bkz. : Bakınız
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB :Diyanet İşleri Başkanlığı
Çev. : Çeviren
h. : Hicrî
ö. : Ölüm Tarihi
Tah. : Tahric Eden
TDV : Türkiye Diyanet Vakfı
Thk. : Tahkik eden
Trc. : Tercüme eden
Trsz. : Tarihsiz
s.a.v. : Sallallahu Aleyhi ve Sellem
vd. : Ve Devam

GİRİŞ

1. Araştırmanın Konusu

Tez çalışmamızda ele alınacak konu Hicaz ekolü fakihlerinden sayılan Süfyân b. Uyeyne'nin fikhî görüşlerinin tespiti ve Hanefî mezhebi ile bir karşılaştırılmasının yapılmasıdır. Böylelikle mutabık oldukları / muhalif düştükleri noktaların ortaya konulması amaçlanmaktadır.

2. Araştırmanın Sınırları

Yaşadığı çağın çok yönlü ve önemli isimlerinden biri olan Süfyân b. Uyeyne fikhî ilminin yanı sıra tefsir, tasavvuf, kelim ve bilhassa da hadis alanlarında söz sahibidir. Bu çalışmada onun farklı alanlardaki ilmi yeterliliğine kısaca değinilmekle birlikte araştırmanın konusu Süfyân b. Uyeyne'nin fikhî görüşlerinin ele alınıp Hanefî mezhebiyle karşılaştırılmasıyla sınırlandırılmıştır.

3. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmamızda literatür taraması yapılarak mesele merkezli bir araştırma yöntemi takip edilmiştir. Bu çerçevede Süfyân b. Uyeyne'nin ulaşabildiğimiz fikhî meselelere karşı yaklaşımı tek tek ele alınmış, aynı meseleye Hanefî mezhebinin yaklaşımı ortaya koyulmuştur.

4. Araştırmanın Kaynakları

Araştırmamızın içeriği Süfyân b. Uyeyne'nin fikhî görüşlerinin Hanefî mezhebi açısından bir karşılaştırması olduğundan Süfyân b. Uyeyne'nin fikhî görüşlerinin dağınık bir şekilde bulunduğu başta Buhari ve Müslim'in sahihleri; Tirmizi, İbni Mace, Ebu Davud'un sünenleri ile çeşitli hadis kaynaklarından; Hanefî, Malikî, Şâfî, Hanbelî mezheplerinin fikhî kaynaklarından; çeşitli tefsirlerin ahkam ayetleri ile ilgili açıklamalarından; altta literatür değerlendirmesinde zikrettiğimiz eserlerden; çeşitli tabakât ve rical kitaplarından faydalanılmıştır.

Yaptığımız araştırma sonucunda Süfyân b. Uyeyne ile ilgili yapılmış olan çalışmalar şunlardır:

- 1- Halîfe b. Hayyât ve İbn Beşkûvâl' in *Ahbaru İbni Uyeyne* adlı eserleri (*Kitâbü's-Sıla*, neşredenin girişi, s. 11-13; Nâtik Sâlih Matlûb, XV/39, s. 140)
- 2- Ebu Abdullah İbni Mendi'nin *Avâli İbn Uyeyne* adlı eseri (İbn Hacer, *el-Mecma'u'l-mü'esses* nşr. Yûsuf Abdurrahman el-Mar'aşlî, Beyrut 1415/1994, II, 153)
- 3- Abdulgani ed Dakr *Süfyân b. Uyeyne Şeyhu Şuyuhi Mekke fî Asrih* adlı eseri (Dımaşk-Beyrut 1412/ 1992)
- 4- İsmâ Muhammed el- Hâc Ali' nin *Süfyân b. Uyeyne el Hilali* adlı eseri (Beyrut 1414/1994)
- 5- Hanân Saîd Ahmed Ömer' in *Merviyyâtü Süfyân b. Uyeyne* adlı çalışması (1995, Kahire Üniversitesi Külliyyetü dari'l- Ulum)
- 6- Ahmed Salih Muhayiri' nin *Tefsiru Süfyân b. Uyeyne* adlı çalışması (1401 , Camiatü'l-Melik Suud Külliyyetü't-terbiye)
- 7- Fuat Karabulut' un *Süfyân b. Uyeyne ve Hadis İlmindeki Yeri* adlı oktora tezi (Atatürk Üniversitesi 2007)
- 8- Abdulkadir Evgin' in *Süfyân b. Uyeyne ve Hadis Cüz ü* adlı çalışması (Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi III (2003), Sayı: 3)

Bu çalışmaların çoğu Süfyân b. Uyeyne'nin hayatı, ilmî şahsiyeti, muhaddis ve müfessir yönü ile ilgilidir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SÜFYÂN B. UYEYNE' NİN HAYATI VE İLMÎ KİŞİLİĞİ

Süfyân b. Uyeyne Emevî Devleti'nin yıkılma ve gerileme dönemleri ile Abbasî Devleti'nin doğuş ve gelişme dönemlerinde yaşamıştır. O Emevî halifelerinden Hişam b. Abdülmelik (hicrî 105- 125 / miladî 724-743), Velîd b. Yezîd (hicrî 125-126 / milâdî 743-744), Yezîd b. Velîd b. Abdülmelik (hicrî 126 / milâdî744), İbrahim b. Velîd b. Abdülmelik (126-127 / milâdî 744-745) ve Mervan b. Muhammed (hicrî 127-132 / milâdî 745-750) dönemlerinde yaşamıştır. Abbasî Devleti'nin ise Ebu' l Abbas es-Seffah (hicrî 132-136 / milâdî 750-754), Ebu Ca'fer el- Mansûr (hicrî 136-158 / milâdî 754-775), el- Mehdî (hicrî 158-169 / milâdî 775-785), el- Hâdî (hicrî 169-170 / milâdî 785-786), Hârûn er- Reşit (hicrî 170-193 / milâdî 786- 809) ve el- Emin (hicrî193-198 / milâdî 809-813) dönemlerine tanıklık etmiştir.

Kaynaklarda Süfyân b. Uyeyne'nin idarecilerle ilişkisi hakkında detaylı bilgiler olmamakla birlikte şu veriler onun siyasi idareciler ile ilgili ilişkisini ortaya koyması açısından önemlidir.

Ahmed b. Hanbell'in bildirdiğine göre "Süfyân b. Uyeyne siyasî işlere hiç girmeden Yemen Valisi Ma'n b. Zaide'ye nasihatlerde bulundu ve ona müslümanlara olan sorumluluklarını hatırlattı. Bunun üzerine Ma'n sinirlenerek sen onların babası mısın, kardeşleri misin diyerek söylendi"¹Bu olay onun karşısındakinin konumuna bakmadan hak ve sorumlulukları hatırlatmaktan çekinmediğini göstermektedir. Ayrıca Halife Harun er Reşid' in Süfyân b. Uyeyne'yi insanların seyyidi / efendisi olarak tavsif etmesi idareciler tarafından hatırı sayılır biri olduğu izlenimini vermektedir.²

1.1. Nesebi ve Ailesi

Süfyân b. Uyeyne'nin ismi ve nesebi kaynaklarda şöyle geçmektedir. Süfyân b. Uyeyne b. Ebi İmran, Ebu Muhammed, Mevla beni Abdullah b. Ruveybe, Mevla Muhammed b. Muzahim el Hilali,³ el Kufi, el Mekki.⁴

¹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Şuayb Arnaut, Hüseyin Esad (Beyrut: Müessesetü'r-Risale Naşirun, 2014), 8/ 459.

² Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit Bağdâdî, *Tarihu Bağdâd ve Medîneti's-Selâm* (Beyrut: Daru'l Ğarbu'l İslami, 2001), 10/ 251.

³Bağdâdî, *Tarihu Bağdâd*, 10/244.

Süfyân'ın babası Uyeyne b. Ebi İmran dönemin Valisi Halit b. Abdullah el Kasri'nin çalışanlarındandı.⁵ Vali Halit görevden azledilince yerine gelen Yusuf b. Ömer es- Sekafî Halid'in bütün çalışanlarını takibe aldı. Uyeyne b. Ebi İmran yeni vali Yusuf b. Ömer'den kaçmak için ailesi ile birlikte Kûfe'den ayrılarak Mekke'ye yerleşti.⁶ Diğer bir rivayete göre ise kuyumculuk yapan Uyeyne borçlarının artması üzerine Kûfe'den ayrılarak Mekke'ye yerleşmiştir.⁷

Kaynaklarda Süfyân b. Uyeyne'nin dokuz kardeşinin olduğu ve bu kardeşlerinden Muhammed, İmran, İbrahim ve Adem'in hadis ilmi ile meşgul oldukları ve hadis rivayet ettikleri ile ilgili bilgi de bulunmaktadır.⁸

1.2. Doğumu, Gençliği ve Vefatı

Süfyân b. Uyeyne hicrî 107' de (Aralık 725, Ocak 726) Kûfe'de doğdu.⁹ İlme çok değer veren babası tarafından diğer kardeşleri ile birlikte küçük yaşlarda ilim tahsiline başladı.

Çok küçük yaşlarda Kur'an-ı Kerim'i hıfz etmiş, ilim meclislerinde yer almıştır. Henüz çocuk olan Süfyân b. Uyeyne hakkında Ahmet b. Nadr el Hilalî babasının şöyle dediğini söylemiştir:

“Süfyân b. Uyeyne'nin olduğu bir meclisteydim. Yaşı küçük olduğundan insanlar onu ciddiye almayıp küçümsediler. Bunun üzerine küçük Süfyân Nisa Süresinin 94. ayetindeki şu bölümü okudu :

كَذَلِكَ كُنْتُمْ مِنْ قَبْلُ فَمَنَّ اللَّهُ عَلَيْكُمْ

“Siz de önceden onlar gibiydiniz, Allah size lütfetti ‘

Ardından şöyle bir şiir okudu:

‘Ey Nadr!

Ben on yaşındayım

Boyum tam beş karış uzunluğunda!

---

⁴Ebü Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, thk. Şuayb Arnaut, Hüseyin Esad (Beyrut: Müessesetü'r-Risale Naşirun, 2014), 8/454; İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-Kebîr*, thk. Ali Muhammed Ömer (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 2001), 8/59.

⁵İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-Kebîr*, 8/59.

⁶İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-Kebîr*, 8/59.

⁷Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 8/260.

⁸Bağdâdî, *Tarihu Bağdâd*, 10/245.

⁹İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-Kebîr*, 8/59.

Yüzüm altın sikke gibi!
Ben de ateşten bir kıvılcım gibiyim!
Elbisem küçük, kıyafetim kısa,
Ayakkabılarım ise mercanköşk gibi!
Zührî ve Amr b. Dinar gibi şehrin ulemasına gidip geldim,
Aralarında bir nasır gibi oturdum durdum.
Hokkam bir içim su gibidir!
Kalemim badem gibi !
Ben bir meclise geldiğimde
“Küçük reise yol verin” derler”
Sonra da gülümsedi.”¹⁰

Bu bilgilerden anlaşılacağı üzere Süfyân b. Uyeyne çok küçük yaşlarda olmasına rağmen özgüveni yüksek ve kendini kabul ettirmiş biri olarak ilim meclislerindeki yerini almıştır.

Ez-Zührî de “Süfyân b. Uyeyne'den daha küçük yaşta ilim talep eden görmedim” diyerek onun ilme olan isteğini dile getirmiştir.¹¹

Yine dönemin alimlerinden Abdülkerim el Cezerî yanındakilere “Bakın şu delikanlıya, o benden ilim talep ediyor, soru soruyor, ama siz ilim talep etmiyor, soru sormuyorsunuz” diyerek Süfyân b. Uyeyne'nin ilim talebindeki gayretini ifade etmiştir.¹²

Gençliğini ilimle geçirdiğine dair bilgiler bulunan Süfyân b. Uyeyne'nin evli olup olmadığı ile ilgili tam net bir bilgi kaynaklarda bulunamamıştır. Ancak kendisine “Evlenmez misin?” diye sorulduğunda “Ölüp gidecek bir kadınla mı evleneyim?” cevabını veren¹³Süfyân b. Uyeyne'nin bu sözüne binaen evli olmadığını düşünenler olmuştur.¹⁴ Bize göre isminde Ebu Muhammed künyesi olan Süfyân b. Uyeyne'nin evli olma ihtimali daha yüksektir.

¹⁰Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 8/459.

¹¹Bağdâdî, *Tarihu Bağdâd*, 10/245.

¹²Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 8/461.

¹³Ebu Nuaym İsfehani, *Hilyetü'l-Evliyâ* (Beirut: Dâru'l-Kütüb'il-İlmiyye, 1988), 7/273.

¹⁴Abdülganî ed-Dakr, *Süfyân b. Uyeyne şeyhu şeyühî Mekke fi asrih* (Dımaşk: Daru'l Kalem, 1992), 18.

Süfyân b. Uyeyne altı yaş ile otuz yaş aralığında babası ile birlikte yirmi yedi kez haccetmiştir.¹⁵ Kaynaklarda ömrü boyunca yetmiş defa haccettiği bilgisi bulunan Süfyân b. Uyeyne her vakfede “Allah’ım bunu son vaktim kılma!” diye dua etmiş, öleceği yıl yaptığı son vakfedeyse “Bu sefer böyle dua etmeye utandım” diyerek bu duayı yapmamıştır.¹⁶

Süfyân b. Uyeyne'nin İstanbul kuşatmasına katılarak şehit düştüğü ve burada gömülerek kabrinin gizlendiği, İstanbul' da Yeraltı Camii dehlizinde kubbeli mahzen şeklinde bir makamın ona ait olduğuna dair rivayetlerin bulunduğu söylemekle birlikte¹⁷ İbn Sa'd'ın Tabakâtı'nda Süfyân b. Uyeyne'nin h. 198'de Mekke'de vefat ettiği bilgisi bulunmaktadır.¹⁸

1.3. Ahlakî Yönü ve Görüşleri

Tabakât kitaplarında Süfyân b. Uyeyne'nin ahlakî özellikleri ile ilgili ipuçları taşıyan bilgiler verilmektedir. Bu veriler değerlendirildiğinde onun ilme değer verdiği, ilmiyle amel etmeyi çok önemseydiği anlaşılmaktadır. Ona göre ilim sırasıyla susup dinlemek, idrak edip ezberlemek, sonra amel etmek ve neşretmek ile öğrenilir. O amel edilmeyen ilmi en zararlı mülk olarak görmüş, kendisiyle amel edilmeyen ilmin kişiye zarar vereceğini, kıyamet günü en çok pişmanlık duyacaklar arasında ilmiyle amel olmayan alimlerin olacağını ifade etmiştir. O “Gündüzlerim düşük, akılsız insanların gündüzü gibi, gecem de cahilin gecesini gibi olacaksa eğer uğraşıp durduğum, yazdığım ilmin ne anlamı kalır ki?”¹⁹ diyerek bu konudaki hassasiyetini dile getirmiştir.

Süfyân b. Uyeyne nefis terbiyesini önemseyen zahit biriydi. Kendisine züht ve zahit hakkında sorulduğunda, “Züht Allah sana nimet verdiği şükretmen, bela verdiği sabretmendir. Züht dünyada sabretmek ve ölümü hatırdan tutmaktır. Belanın sabırdan, nimetin şükürden alıkoymadığı kişi zahittir”²⁰ diye cevap vermiştir.

O peygamberlerin zâhit oluşlarının onları yeme, giyinme, evlilik gibi helallerden alıkoymadığını, dolayısıyla helalleri kısmadan sadece haramdan uzak kalınarak zühd sahibi olunacağı görüşündedir. Nimet ve afiyet içinde olan Süleyman

¹⁵ Bağdâdî, *Tarihu Bağdâd*, 10/247.

¹⁶ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n- Nübelâ*, 8/465; Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî Ebü'l-Abbâs, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâ'ü Ebnâ'i'z-Zamân Mimmâ Şebetibi'n-Naklevi's-Semâ' ev Esbetehü'l-'Ayân'* (Beyrut: Daru Sâdır, ts.) : 2/392.

¹⁷ İslâm Ansiklopedisi (İstanbul: TDV, 2010), 38/ 28-29.

¹⁸ İbn Sa'd, *Tabakâtü'l-Kebîr*, 8/ 59.

¹⁹ İsfehani, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 7/271.

²⁰ İsfehani, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 7/273.

(a.s) ile bela ve sıkıntı içinde olan Eyyüb (a.s) için Kur' an- ı Kerim' de “ نِعْمَ الْعَبْدُ إِنَّهُ ”
’أَوَّابٌ’²¹ “O ne güzel bir kuldu! O, Allah'a çok yönelen bir kimse idi” vasıflarının
kullanıldığına dikkat çeken Süfyân b. Uyeyne “Mademki iki vasıf da Allah katında
eşittir öyleyse ben de afiyette olup şükretmeyi musibette olup sabretmeye tercih
ederim”²² diyerek nimet ve afiyetin züht ile çelişmediğini ortaya koymuştur.

Yaşadığı dönemin önde gelen âlimlerinden olan Süfyân b. Uyeyne her işte
ihlaslı olmayı önemsemiş birisidir. Muhabbetullahı insanın ulaşabileceği en yüksek
zirve görerek Kur'an'ı sevmenin Allah'ı sevmek demek olduğunu söylemiştir. Sadece
Allah sevgisi ile yapılan ve Allah övgüsünden başka kimsenin takdirini beklemeden
yapılan bir amelin salih amel olacağını dile getirmiştir. O insanın kırk gün boyunca
ihlaslı olması halinde kalbinde hikmetin filizleneceğini, dilinin hikmetle konuşacağını,
gözlerinin hikmetle dünyanın kusurunu, derdini ve devasını görebileceğini söylemiştir.

Süfyân b. Uyeyne ilahî takdire teslimiyeti önemsemiştir. Ona göre kişi hayrın
nerede olduğunu bilmediği için kendisine olumlu ya da olumsuz isabet eden hiçbir şeye
aldırış etmemelidir. Onun “Gökten bir münadi şöyle seslense ve bütün insanlar cennete
girecek, bir tek sen ateşe gireceksin dese ben bundan razıyım”²³ sözü hakka olan
teslimiyetini göstermesi açısından önemlidir.

Süfyân b. Uyeyne insan hak ve onurunun korunmasına çok ehemmiyet verirdi.
Ona göre bir kimse ölmüş birinin kendisinde bulunan malî haklarını ölenin varislerine
vermekle kefareti ödemiş olur. Fakat ölenin haysiyeti ile ilgili haklarını varislerinden
helallik alarak ödeyemez. Yeryüzündeki bütün insanlar onu affetseler bile haysiyeti
zedelenen kişi affetmedikçe bu hak ödenmiş sayılmaz. Çünkü müminin haysiyeti, şerefi
malından daha önemli ve kıymetlidir. Ayrıca o gıybeti borçtan daha ağır yük olarak tarif
etmiştir. Çünkü mâlî borç ödenmek suretiyle kapatılır ancak gıybet para ödenerek
kapatılabilecek bir şey değildir.

Süfyân b. Uyeyne günahların insana tasa ve üzüntüden başka bir şey
vermeyeceğini, takvaya ancak haramlarla arasına helallerden engeller koyan kişilerin
ulaşabileceğini söylemiştir.²⁴

İsfehani'nin *Hilyetül Evliya* adlı tabakat kitabından ulaştığımız bu bilgilerin
detaylarına ilgili eserden bakılabilir.

²¹ Bkn: Sa'd Suresi 38/30 ,44

²² İsfehani, *Hilyetü'l-Evliyâ* , 7/283.

²³ İsfehani, *Hilyetü'l-Evliyâ* , 7/278.

²⁴ İsfehani, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 7/ 288.

1.4. Hocaları ve Talebeleri

Süfyân b. Uyeyne'nin ders aldığı birçok hocası olmuştur. Hatib-i Bağdâdî'nin bildirdiğine göre Süfyân b. Uyeyne tâbiinden yaklaşık seksen kişiden ders almıştır.²⁵ Ders aldığı hocalarından bazıları şunlardır²⁶

Amr b. Dinar (ö. 126): Aslen İranlı olup h. 45 veya h. 46 yılında doğmuştur. Tabiin neslinin Mekke fakihlerinden olup müctehid ve muhaddistir. Arap kabilelerinden Cumah'ın himayesine girmesinden dolayı mevaliden sayılmıştır. Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Zübeyr ve Abdullah b. Amr b. Âs, , Ali b. Ebi Talib, Ebu Hureyre gibi sahabilerin önde gelen isimlerinden; Atâb. Ebu Rebah, Saîd b. Müseyyeb, Mücahid, İkrime, Vehb b. Münebbih gibi tabiinin önemli şahsiyetlerinden hadis dinlemiştir. Süfyân b. Uyeyne, Süfyân es Sevrî, Ca'fer es Sadık, İmam Mâlik gibi âlimler ondan rivayette bulunmuştur.²⁷

Hammad b. Zeyd (ö. 179): H. 98 yılında dünyaya gelmiştir. Enes b. Sîrîn, Amr b. Dinar, Eyyub es Sahtiyani, Sabit el Bühtiyani gibi tabiinin önemli şahsiyetlerinden ilim tahsil etmiştir. Hammad hadis hâfızı ve kıraat alimidir. Süfyân b. Uyeyne, Süfyân es Sevrî, Şu'be b. Haccac Hammad' an hadis rivayet etmişlerdir.²⁸

Ata b. Saib (ö. 136): Kûfeli bir muhaddis olan Ata b. Saib sahabîlerden Enes b. Mâlik ve Abdullah b. Ebû Evfâ' dan; tabiinden Abdurrahman b. Ebû Leylâ, Mücâhid b. Cebr, Saib b. Yezîd gibi alimlerden hadis rivayet etmiştir. Ata b. Saib Süfyân b. Uyeyne, Süfyân es Sevrî, A' meş gibi ünlü muhaddislere hocalık yapmıştır.²⁹

Ma'mer b. Raşid (ö. 153): H. 95 ya da 96'da Basra' da doğan Ma'mer b. Raşid tabiinden olup Yemen' de hadisi ilk tedvin eden kişi olarak bilinir. Muhaddis ve fakih olan Ma'mer b. Raşid Abdullah b. Tâvus, Ebu İshak es Sebîî, Zeyd b. Eslem, Yahyâ b. Ebu Kesir gibi isimlerden ders almış, Süfyân b. Uyeyne, Hişam ed-Destüvâî, Şu'be b. Haccac gibi isimlere de hocalık yapmıştır.³⁰

Ebu İshak es-Sebîî (ö.127): H. 34 yılında doğmuştur. Ali b. Medini'nin bildirdiğine göre 300'den fazla hocadan ilim tahsil etmiştir. Abdullah b. Amr b. As,

²⁵Bağdâdî, *Tarihu Bağdâd*, 10/245.

²⁶Bağdâdî, *Tarihu Bağdâd*, 10/0245; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 8/455,456.

²⁷ Uzunpostalcı, Mustafa "Amr b. Dinar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 3/83.

²⁸ Altıkulaç, Tayyar "Hammad b. Zeyd", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 15/489.

²⁹ Kandemir, M.Yaşar "Ata b. Saib", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (TDV Yayınları, 1991), 4/37.

³⁰ Hatipoğlu, İbrahim "Ma'mer b. Raşid" (Ankara: TDV Yayınları, 2003), 27/ 552-554.

Berâ b. Âzib İbni Abbas gibi sahabîlerden, Amr b. Şurahbil, Dahhak b. Kays, Mesrûk b. Ecda' gibi tabiîlerden rivayetlerde bulunmuştur. Ebu İshak es Sebîî hadis ve kıraat alimidir.³¹

Süleyman el- A'meş (ö.148): H.61 yılında Dübâvend ya da Kûfe'de doğan Süleyman el A'meş kıraat , feraiz ve hadis ilimlerindeki bilgisi ile tanınan hadis hâfızı tabiin neslinden bir alimdir. Aslen Taberistanlıdır. brahim en Nehaî, Zeyd b. Vehb, Mücahid b. Cebr gibi alimlerden ders almıştır. Saîd b. Cübeyr, Süfyân b. Uyeyne, Abdullah b. Mübarek gibi isimler ondan rivayette bulunmuştur. ³²

İbni Şihab ez-Zühri (ö.124): H.51 yılında Medine'de doğmuştur. Tabiinden olup Abdullah b. Sa' lebe, Enes b. Malik, Sâib b. Yezid, Sehl b. Sa'd, Ebu t Tufeyl, Maud b. Rebî', Abdurrahman b. Ezher ve Sehl b. Sa'd gibi sahabilerden rivayette bulunmuştur. Enes b. Malik' in rivayette bulunan en güvenilir öğrencisi olarak sayılmaktadır. Tabiinden Said b. Müseyyeb, Ebubekir b. Abdurrahman, Urve b. Zübeyr ve Ubeydullah b. Abdullah gibi alimlerden çok istifade eden Zühri Emevi valisi Ömer b. Abdulaziz'in emriyle hadisleri tedvin etmiştir. Döneminin önemli şahsiyetlerinden olan ez Zühri Süfyân b. Uyeyne, Malik b. Enes, Ma'mer b. Raşit, Ata b. Ebu Rebah önemli bir çok isme de hocalık yapmıştır.³³

Süfyân b. Uyeyne'nin ders halkasında bir çok kişi yer almıştır. Hatta Süfyân b. Uyeyne'nin hocası olup da sonrasında ondan hadis dinleyen hocaları olmuştur. Süleyman b. Mihran, Mus'ar b. Kidam el Hilalî, Şu'be b. el Haccac, İbni Cüreyc, Süfyan es Sevrî, Ebu İshak el Fezarî, Hammad b. Ziyad ve Abdullah b. Mübarek bunlardan bazılarıdır.³⁴

Süfyân b. Uyeyne'nin ders halkasında ondan ilim tahsil eden çok sayıda talebesi olmuştur. Kaynaklarda ismi geçen öğrencilerinden bazılarının isimleri şöyle geçmektedir.³⁵

- Muhammed b. İdris eş Şafîî (ö. 204/819)
- Ahmed b. Hanbel (ö. 241/855)
- el Humeydî (ö. 219/834)

³¹ Koçkuzu, Ali Osman "Ebu İshak es-Sebîî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/170,171.

³² Uğur, Mücteba "Süleyman el- A'meş", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul, 1991), 3/54.

³³ Özkan, Halit "İbni Şihab ez-Zühri" (İstanbul, 2013), 44/44/ 544-549.

³⁴ Askalani, Şihabüddin Ebu'l- Fazl Ahmed b. Ali b Hacer, *et-Tehzîbu't-Tehzîb*, ed. İbrahim ez-Zeybek- Adil Mürşid (Beyrut: Müessesetü'r-Risale, ts.), 2/59.

³⁵ Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 8/457.

- Hammam b. Yahya (ö. 164/781)
- Hasan b. Hay (?)
- Zühir b. Muaviye(?)
- İbrahim b. Sa'd (ö. 183/799)
- Mu'temur b. Süleyman (ö.187/803)
- Yahya el Kattan (ö. 198/814)
- Said b. Mansur (ö. 227/842)
- Yahya b. Main (ö.233/848)
- Ali b. el Medinî (ö. 234/849)
- İbrahim b. Beşşar er Ramedî (ö. 228/842)
- Ebubekir b. Ebi Şeybe (ö. 235/849)
- Muhammed b. Abdullah b. Numeyr (?)
- İshak b. Raheve (ö. 238/853)
- Ebu Cafer en Nufeylî (ö .234/848)
- Ebu Kerîb (?)
- Amr b. Ali el Fellas (ö. 249/864)
- Muhammed b. Yahya b. Ebi Ömer el Adenî (ö. 243/858)
- Amr b. Muhammed en Nakıd (ö. 232/847)
- Ahmed b. el Meni' (ö. 244/859)
- İshak b. Mansur el Kevsec (ö. 251/865).
- Züheyr b. Harb (ö.234/849)
- Yunus b. Abdula'la (ö. 264/878)
- el Hasan b. Muhammed ez Ze'ferânî (ö. 260/874)
- el Hasan b. es Sabbah el Bezzar (ö. 249/863)
- Abdurrahman b. Beşir b. Hakim (ö. 260/874)
- Muhammed b. Asım es Sekafî (ö. 262/876)
- Ali b. Harb (ö. 265/879)
- Se'danb.Nasr (?)
- Zekeriya b. Yahya el Mervezî (ö. 270/884)
- Bişr b. Madar (?)
- Zübeyr b. Bekkar (ö. 256/870)
- Ahmed b. Şeyban er Ramelî (?)

- Muhammed b. İsa b. Hibban el Medainî (?).

1.5. Eserleri

Süfyân b. Uyeyne'nin eserleri ile ilgili olarak yapılan araştırma sonucunda onun üç eserinin olduğu tesbit edilmiştir. İki hadis, biri de tefsir ile ilgili olan eserleri şunlardır:

Cüz'ü Süfyân b. Uyeyne: Merfû ve mevkuf, fiilî ve kavlî rivayetlerden oluşan, elli hadisi ihtiva eden bir eserdir. Süfyân b. Uyeyne'nin Cüz' ü öğrencisi Zekerriya b. Yahya' nın bizzat Süfyân b. Uyeyne'den duyduğu elli hadis ve eseri içermektedir. Süfyân'ın bu eseri 1992 yılında Ebu Abdîrrahman Mus'ad b. Abdülhamid es Sa'deni tarafından neşredilmiştir.³⁶

el-Câmi' : Süfyân b. Uyeyne'nin el Câmi' adında günümüze ulaşmamış bir eserinin olduğu zikredilmektedir. Bu eseri müstakil olarak günümüze ulaşmamıştır. Ancak öğrencisi el Humeydî' nin Müsned'inde yer alan hadislerin çoğu Süfyân b. Uyeyne yoluyla nakledilen rivayetler olması hasebiyle Süfyân b. Uyeyne' nin el Cami' nin el Humeydî' nin Müsned' i içinde yer aldığı düşünülmektedir.³⁷

et-Tefsir: Süfyân b. Uyeyne ilk dönem müfessirlerindedir. Onun yazma eser olarak günümüze ulaşan tefsirini Ahmed Salih el Muhayiri *Tefsiru Süfyân b. Uyeyne* adıyla derleyip neşretmiştir.

1.6. Ulemanın Süfyân b. Uyeyne Hakkındaki Görüşleri

Süfyân b. Uyeyne yaşadığı çağa iz bırakmış hatırı sayılır bir ilim adamıdır. Önemli isimlere hocalık yapan Süfyân b. Uyeyne hakkında talebeleri olmak üzere çağdaşları onunla ilgili görüşlerini dile getirmişlerdir. İmam Şafii hocası Süfyân b. Uyeyne hakkında “Malik ve Süfyân b. Uyeyne olmasaydı Hicaz ilmi yok olurdu” “Ondan daha güzel hadis tefsir edeni görmedim”³⁸ diyerek onun ilmî donanımına dikkat çekmiştir. Onun bir konu hakkında hüküm vermedeki hassasiyetine dikkat çeken

³⁶ Karabulut, Fuat *Sufyan B. Uyeyne ve Hadis İlmindeki Yeri* (Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2007), 85,86

³⁷ Karabulut, Fuat *Sufyan B. Uyeyne ve Hadis İlmindeki Yeri* s.85,86.

³⁸ Askalani, *et-Tehzîbu't-Tehzîb*, 2/ 59; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 8/ 457; Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 10/ 250.

İmam Şafii ‘‘Süfyân b. Uyeyne kadar ilme vakıf olup da fetva vermekten sakınanı görmedim.’’³⁹ demiştir.

Süfyân’ın talebelerinden biri olan Ali b. Medini ‘‘Zührî’nin ashabı içinde Süfyân b. Uyeyne’den daha yetenekli biri yoktur. Süfyân b. Uyeyne hadis ilminde Süfyân es Sevrî ve Şu’be’den daha iyidir’’⁴⁰, ‘‘Hicaz ehli içinde hadisi en iyi bilen insan Süfyân b. Uyeyne’dir.’’⁴¹, ‘‘Kur’an bilgisi ve hadis tefsiri konusunda Süfyân b. Uyeyne’de bulunan ilim Süfyân es Sevrî’de yoktur.’’⁴² diyerek hocasına olan hayranlığını ifade etmiştir.

Ebu Hatim er Razi ‘‘Müslümanlara (hadis ilminde) hüccet olan kişiler Mâlik, Şu’be, es Sevrî ve Süfyân b. Uyeyne’dir.’’⁴³ diyerek onu alanında otorite sahibi olarak görmüştür.

Ahmed b. Hanbel ‘‘Babam bana Süfyân b. Uyeyne’den daha iyi sünneti bileni görmedim dedi’’⁴⁴ diyerek Süfyân’ın onlar nazarındaki yerini dile getirmiştir. Ayrıca hocası Süfyân’ın siyasi işlere bulaşmadan Yemen valisi Ma’n b. Zaide’ye nasihatlerde bulunduğunu ifade ederek onun idareciler karşısında hakkı söylemekten çekinmediğini söylemiştir.⁴⁵

Süfyân b. Uyeyne’nin çağdaşı olan Abbasi halifesi Harun Reşit ondan insanların seyidi/ efendisi diye söz ederek ona olan saygısını dile getirmiştir.⁴⁶

Yine onu tanıyanlardan Yahya b. Said ‘‘Süfyân b. Uyeyne hadis ilminde otoritedir’’⁴⁷; Bişr b. Müfaddal ‘‘Yeryüzünde Süfyân b. Uyeyne gibisi kalmadı’’⁴⁸; Behz b. Esed ‘‘Süfyân b. Uyeyne gibisini görmedim’’⁴⁹ sözleriyle ona olan hayranlıklarını ifade etmişlerdir.

Bu ifadeler Süfyân b. Uyeyne’nin başta hocaları ve talebeleri olmak üzere kendisini tanıyanlar üzerinde olumlu izler bıraktığını göstermektedir.

³⁹ Askalani, *et-Tehzîbu’t-Tehzîb*, 2/ 59; Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, 8/ 458.

⁴⁰ Askalani, *et-Tehzîbu’t-Tehzîb*, 2/59.

⁴¹ Askalani, *et-Tehzîbu’t-Tehzîb*, 2/ 60.

⁴² Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, 8/ 458; Bağdâdî, *Tarihu Bağdâd*, 10/ 254.

⁴³ Askalani, *et-Tehzîbu’t-Tehzîb*, 2/ 60.

⁴⁴ Bağdâdî, *Tarihu Bağdâd*, 10/ 255.

⁴⁵ Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, 8/ 459.

⁴⁶ Bağdâdî, *Tarihu Bağdâd*, 10/ 251.

⁴⁷ Askalani, *et-Tehzîbu’t-Tehzîb*, 2/ 60; Bağdâdî, *Tarihu Bağdâd*, 10/ 251.

⁴⁸ Bağdâdî, *Tarihu Bağdâd*, 10/ 251.

⁴⁹ Zehebî, *Siyeru A’lâmi’n-Nübelâ*, 8/ 458.

1.7. Süfyân b. Uyeyne'nin İlmî Kişiliği

Süfyân b. Uyeyne yaşadığı dönemin tanınmış ve önemli isimlerinden biridir. Onun bu özelliğinin başlıca sebebi çok erken yaşlardan itibaren ilim meclislerinde bulunup ömrünü ilme adanmış olmasıdır. Aslında onun bu yönünün öne çıkmasında babasının etkisi vardır. Nitekim babası Uyeyne ilim tahsiline değer verdiği için Süfyân ve kardeşlerini ilim meclislerine yönlendirmiştir.

Güçlü bir hafızaya ve özgüvene sahip olan Süfyân b. Uyeyne Amr b. Dinar, Hammad b. Zeyd, Ata b. Saib, Süleyman el- A'meş, Ma'mer b. Raşid, Ebu İshak es-Sebî, İbni Şihab ez-Zühri gibi dönemin önemli isimlerinden ders almıştır. İsmi daha çok hadis ilmi ile geçmekle birlikte o dönem muhaddislerinin bir kısmı gibi Süfyân b. Uyeyne de tefsir, fıkıh gibi farklı alanlarda söz sahibidir.

Çalışmamızın bu bölümünde onun bahsi geçen ilimlerdeki konumu hakkında kısaca bilgi verilecektir.

1.7.1. Bir Muhaddis Olarak Süfyân b. Uyeyne

Süfyân b. Uyeyne çok yönlü ilimlere vakıf olmakla birlikte o daha çok muhaddis yönüyle ön plana çıkmıştır. Aslında kardeşlerinden Muhammed, İmran, Adem ve İbrahim'in de hadis rivayet ettikleri göz önüne alındığında aile olarak hadis ilmiyle meşgul oldukları söylenebilir.⁵⁰

Güçlü hafızası ile dönemin önde gelen alimlerinden İbni Şihab ez-Zührî'nin dikkatini üzerine çeken Süfyân b. Uyeyne, Zührî'nin yakından ilgilendiği talebelerinden olmuştur. Bundan dolayı Süfyân b. Uyeyne Zührî'nin hadislerini rivayet edenler arasında en başta gelenlerden birisidir.⁵¹

Kaynaklarda Hadis ehlinin hakîmi, İmam, Hüccet gibi vasıflarla anılan⁵²Süfyân b. Uyeyne yedi bin civarında hadis rivayet etmiştir.⁵³ Onun hadis ile ilgili olarak bilinen el Cami' ve Cüz' ü Süfyân b. Uyeyne adlı iki eseri vardır. Süfyân b. Uyeyne'nin Cüz' ü öğrencisi Zekeriyâ b. Yahya'nın bizzat Süfyân b. Uyeyne'den duyduğu elli hadis ve eseri içermektedir. el Cami' adlı eseri ise müstakil olarak günümüze ulaşmamıştır. Ancak öğrencisi el Humeydî'nin Müsned'inde yer alan

⁵⁰Bağdâdî, *Tarihu Bağdâd*, 10/ 245.

⁵¹Bağdâdî, *Tarihu Bağdâd*, 10/ 245.

⁵²Bağdâdî, *Tarihu Bağdâd*, 10/ 250.

⁵³Askalani, *et-Tehzîbu't-Tehzîb*, 2/ 59, 60.

hadislerin çoğu Süfyân b. Uyeyne yoluyla nakledilen rivayetler olması hasebiyle Süfyân b. Uyeyne'nin el Cami'nin el Humeydî'nin Müsned'i içinde yer aldığı düşünülmektedir.⁵⁴

Süfyân b. Uyeyne'nin muhaddis yönünü ortaya koyan çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan biri de Fuat Karabulut'un *Süfyân b. Uyeyne ve Hadis İlmindeki Yeri* adlı doktora tezidir.

1.7.2. Bir Müfessir Olarak Süfyân b. Uyeyne

Çağdaşı olan bazı muhaddisler gibi Süfyân b. Uyeyne de ilk dönem müfessirlerindedir. Onun *et-Tefsir* adında bir eseri vardır. Süfyân b. Uyeyne'nin bu eserini Ahmed Salih el Muhayiri *Tefsiru Süfyân b. Uyeyne* adıyla derleyerek neşretmiştir.

Süfyân'ın tefsiri incelendiğinde onun sûre ve ayetlerin bütününe değil de gerekli gördüğü yerlerde parça parça tefsir ettiği görülmüştür. Kur'an'ı Kur'an ayetleri, sünnet ve sahabe görüşleri ile tefsir eden Süfyân zaman zaman kendi görüşlerine de yer vermiştir. Onun tefsir ettiği ayetlerden bazı örnekler aşağıda verilmiştir.⁵⁵

أَنْزَلَ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً فَسَالَتْ أَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ فِي النَّارِ ابْتِغَاءَ حُلِيَّةٍ
أَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِثْلُهُ كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ فَأَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَاءً وَأَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِي الْأَرْضِ
كَذَلِكَ يَضْرِبُ اللَّهُ الْأَمْثَالَ

“O, gökten su indirdi de dereler kendi ölçülerince dolup aktı ve sel üste çıkan köpüğü aldı götürdü. Süs eşyası veya yararlanılacak bir şey elde etmek için ateşte erittikleri şeylerden de böyle köpük olur. İşte Allah, hak ile batıla böyle misal getirir. Köpüğe gelince sönüp gider. İnsanlara yararlı olan ise yerde kalır. İşte Allah, böyle misaller verir.”⁵⁶

Süfyân b. Uyeyne ayette geçen bâtil lafzını bid'at ve heva ehli olarak tefsir etmiş, “İnsanlara yararlı olan ise yerde kalır” ifadesinde kastedilenleri ise haramlar ve helaller olarak tefsir etmiştir.⁵⁷

إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيِّئًا لَهُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَذَلَّةٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَكَذَلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ

⁵⁴Karabulut, Fuat *Sufyan B. Uyeyne ve Hadis İlmindeki Yeri*, s.85,86.

⁵⁵ Ayet mealleri için Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından hazırlanmış olan Kur'an-ı Kerim meali esas alınmıştır.

⁵⁶ Ra'd Suresi, 13/17.

⁵⁷İsfehani, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 7/ 277.

“Buzağıyı ilâh edinenlere mutlaka (ahirette) Rablerinden bir gazab, dünya hayatında ise bir zillet erişecektir. İşte biz iftiracıları böyle cezalandırırız.”⁵⁸

Süfyân b. Uyeyne ayete dayanarak bid'at ehlinin iftira etmiş olmalarına binâen kıyamete kadar zelil kalacaklarını söylemiştir.⁵⁹ Süfyân b. Uyeyne'nin müfessirlik yönünü ortaya koyan bir örnek de kaynaklarda geçen şu olaydır.

Yahya b. Ömer b. Raşit şöyle dedi:

“Sahip olduğum bütün mal varlığımı ilim öğrenmek için infak ettim. Süfyân b. Uyeyne benim durumumu öğrenince şöyle dedi: "Kaybettiğin malın için üzülme. Bil ki eğer onlar sana rızık olarak yazılmışsa mutlaka sana geri gelir.” Sonra şöyle devam etti: “Müjdeler olsun ki sen hayır üzeresin! Sana kimlerin dua ettiğini biliyor musun?” “Bana kim dua etti?" dedim. “Sana Hamele-i Arş melekleri dua etti!” dedi. Ben şaşırarak “Hamele-i Arş melekleri bana dua mı etti?" diye sorunca bana “Evet” dedi. “Sana Nuh Aleyhisselam da dua etti” dedi. “Nuh Aleyhisselam da mı bana dua etti?” diye sordum “Evet” dedi. “İbrahim Aleyhisselam da sana dua ett” dedi. “İbrahim Aleyhisselam da mı bana dua etti?” dedim”Evet” dedi.

“Muhammed Aleyhisselam da sana dua etti” deyince “Muhammed Aleyhisselam da mı bana dua etti?” dedi “Evet” dedi. “Bana nerede dua ettiler” diye sordum şöyle cevap verdi: “Sen Allahu Teala'nın şu sözünü işitmedin mi?

Mümin Suresi.7:

الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ وَيُؤْمِنُونَ بِهِ وَيَسْتَغْفِرُونَ لِلَّذِينَ
آمَنُوا رَبَّنَا وَسِعْتَ كُلَّ شَيْءٍ رَحْمَةً وَعِلْمًا فَاغْفِرْ لِلَّذِينَ تَابُوا وَاتَّبَعُوا سَبِيلَكَ وَقِهِمْ عَذَابَ الْجَحِيمِ

“Arş’ı taşıyanlar ve onun çevresinde bulunanlar (melekler) Rablerini hamd ederek tespih ederler, O’na inanırlar ve inananlar için (şöyle diyerek) bağışlanma dilerler: “Ey Rabbimiz! Senin rahmetin ve ilmin her şeyi kuşatmıştır. O hâlde tövbe eden ve senin yoluna uyanları bağışla ve onları cehennem azâbından koru.”⁶⁰

“Peki dedim Nuh Aleyhisselam bana nerede dua etti?” şöyle cevap verdi: “Sen Aziz ve Celil olan Allah'ın şu ayetini duymadın mı?

Nuh Suresi.28:

رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِمَنْ دَخَلَ بَيْتِيَ مُؤْمِنًا وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ

⁵⁸ A'raf Suresi,7/152

⁵⁹İsfehani, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 7/ 280.

⁶⁰ Mümin Suresi, 40/7

“Rabbim! Beni, ana babamı, iman etmiş olarak evime girenleri, iman eden erkekleri ve iman eden kadınları bağışla.”⁶¹

“ Peki" dedim, İbrahim Aleyhisselam bana nerede dua etti?” şöyle cevap verdi: “Sen onun şu sözünü duymadın mı”

رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ

“Rabbimiz! Hesap görülecek günde, beni, ana babamı ve inananları bağışla”⁶²

“Ya Muhammed Aleyhisselam bana nerede dua etti” diye sorduğumda ise bana: “Sen Allah'ın (Muhammed Suresi 19. ayetindeki) şu sözünü işitmedin mi”

وَاسْتَغْفِرْ لِذَنْبِكَ وَلِلْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ

“(Ey Muhammed) Hem kendinin, hem de inanmış erkek ve kadınların günahlarının bağışlanmasını dile!” ayetini okudu.⁶³

Onun tefsir ettiği ayetlerin tümüne ilgili eserinden ulaşılabilir. Ayrıca Buhari'nin el-Camiu's Sahih'inde Kitabu't-Tefsir bölümünde Süfyân b. Uyeyne'ye ait tefsir rivayetlerine rastlamak mümkündür.⁶⁴

1.7.3. Bir Fâkih Olarak Süfyân b. Uyeyne

Hicri II. Asrın önemli fakihlerinden biri olan Süfyân b. Uyeyne - ilmî açıdan muhaddis yönünün baskın olması hasebiyle- Hicaz Ekolü (Ehl-i Hadis Ehl-i Eser) fakihlerindedir. Ancak Kûfeli olması yönüyle olsa gerek Ehl-i Rey'e muvafık görüşleri de olmuştur. Bu sebeple Süfyân b. Uyeyne daha çok mutedil esercilerden biri olarak kabul edilmiştir.

Hayrettin Karaman *İslam Hukuk Tarihi* adlı eserinde mutedil eserci tanımını yaparak Süfyân b. Uyeyne'yi mutedil eserciler arasında saymış ve şöyle demiştir:

“Bunlar (mutedil eserciler) re'y ve kıyası inkâr etmemekle beraber onlara nadiren başvururlar. Hadislerden başka, sahabe ve tabiün fetvalarını da hüccet olarak kabul ederler. Bunlar vukuundan önce ve farazi meseleler üzerinde fetva ve hüküm vermezler. Hadis ve esere hiçbir şeyi tercih etmezler. Başlıca simaları şunlardır: Şu'be (ö. 160 / 777), Hammad b. Zeyd (ö. 179 / 795), Ebu Avane (ö. 170 / 786), İbn Lehîa (ö. 174 / 790), Ma'mer b. Raşid (ö. 153 / 770), el-Leys b. Sa'd (ö. 175 / 791), Süfyân b. Uyeyne (ö. 198 / 814), Veki' b. el-Cerrâh (ö. 197 / 812), Şerîk (ö. 177 / 793), el-Fudayl b. 'İyad (ö. 187 / 803), Abdullah b. Mubarek (ö. 165 / 781), Yahya b. Saîd el-Kattan (ö. 198 / 813), Abdurrezzak (ö. 211/826), Ebu Davud et-Tayalisî (ö. 203 / 818), Ebu Bekir b. Ebi Şeybe (ö. 235 / 849), Ahmed b. Hanbel (ö. 241 / 855)...Bu tabakadan sonra meşhur altı kitabın müellifleri gelmektedir.”⁶⁵

⁶¹ Nuh Suresi, 71/28

⁶² İbrahim Suresi, 14/41

⁶³ İsfehani, *Hilyetü'l-Evliyâ*, 7/0278,279.

⁶⁴ Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil Buhârî, *el-Cami'u's Sahih*, thk. Şuaib El Arnaut, Adil Mürşid (Beyrut, 2019) Kitabu't Tefsir.

⁶⁵ Karaman, Hayrettin *İslam Hukuk Tarihi* (İstanbul: İz Yayıncılık, 1999), 161.

Süfyân b. Uyeyne Kur'an ve sünnet ilimleri ile meşgul olmuş biri olarak içtihat yapabilecek düzeyde bir âlimdir. Onun bu alandaki yeterliliği ile ilgili olarak İmam Şafî “Fetva vermeye Süfyân b. Uyeyne'den daha ehil birini görmedi”⁶⁶ demiştir. Ahmet b. Hanbel onunla ilgili olarak “Fukaha arasında Süfyân b. Uyeyne'den daha iyi Kur'an ve Sünneti bilen görmedim”⁶⁷; İbni Vehb ise “Allah'ın kitabını Süfyân b. Uyeyne'den daha iyi bilen birini görmedim”⁶⁸ diyerek onun ilmi yeterliliğini ifade etmişlerdir.

Süfyân b. Uyeyne'nin rivayet ettiği hadislerin önemli bir bölümü ahkamla ilgili olduğu göz önüne alınırsa onun fıkıh ilminden uzak olamayacağı görülmüş olur. Yaşadığı asır mezheplerin henüz teşekkül etmeye başladığı bir dönem olan Süfyân b. Uyeyne'nin çoğunlukla hadis ve eseri önceleyen kendine özgü fikhî görüşleri vardır. Ancak bu alanla ilgili müstakil bir eseri yoktur. Onun fikhî görüşleri daha çok Buhari ve Müslim'in Sahihleri, Tirmizi, İbni Mace, Ebu Davud ve Nesai'nin Sünenleri ile çeşitli hadis kaynaklarında; günümüze ulaşmış mezheplerin fıkıh kaynaklarında; çeşitli tefsirlerin ahkam ayetleri ile ilgili açıklamalarında dağınık bir şekilde bulunmaktadır.

1.8. Süfyân b. Uyeyne'nin Usûl Anlayışı

Süfyân b. Uyeyne'nin yaşadığı yıllarda fikhî sorunları çözüme bağlarken, başvurulacak kaynakların Kur'an ve sünnet olduğu fikrinde görüş birliği varsa da sünnetin sıhhati konusundaki tereddütler, fikhî sorunların çözümünü zorlaştırmıştır. Bu sebeple o dönem fıkıhçılarının aynı zamanda muhaddis olması, verdikleri hükmün daha isabetli olmasına yardımcı olmuştur. Süfyân b. Uyeyne de yaşadığı çağın önemli fakih muhaddislerinden biridir. Onun bu iki alandaki yetkinliği göz önüne alınarak fikhî görüşleri incelendiğinde usûl anlayışı hakkında şu sonuçlara ulaşılmıştır.

Kitap: Süfyân b. Uyeyne bir konuda hüküm verirken varsa öncelikle Kur'an'dan delil getirmiştir. Kur'an ayetlerinin bazen zahirini esas alan Süfyân b. Uyeyne bazen de ayetleri yorumlayarak görüşünü temellendirmiştir. Onun Kur'an'dan delil getirdiği görüşlerine şu örnekler verilebilir.

⁶⁶Askalani, *et-Tehzîbu't-Tehzîb*, 2/ 60.

⁶⁷Askalani, *et-Tehzîbu't-Tehzîb*, 2/ 60.

⁶⁸Askalani, *et-Tehzîbu't-Tehzîb*, 2/ 60.

a) Süfyân b. Uyeyne'ye göre imama uyan kişinin kıraati yapmaması gerekir. Bu hükmünde Hanefilerle aynı görüştedir. O bu görüşünü A'raf Sûresi 204. ayet ile delillendirmiştir. "Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki merhamet olunaszınız." ayetinde hem dinleme hem de susma emri olduğuna dikkat çekerek imama uyan kişinin gerek cehrî gerekse de hafî namazlarda kıraati yapamayacağı sonucuna ulaşılmıştır.⁶⁹

b) Süfyân b Uyeyne rada' ile ilgili büyüklerin emzirilmesi meselesinde dört mezhepten farklı olarak süt bağının oluşacağı hükmüne varmıştır. Nisa Sûresi 23. ayeti görüşüne delil olarak göstermiştir."... sizi emziren süt anneleriniz, süt kız kardeşleriniz..." ifadelerinde büyük- küçük ayrımı yapılmadığına ve zaman sınırlaması olmadığına dikkat çeken Süfyân b. Uyeyne bu ayetin yaş sınırı olmadan yapılan bütün emzirmeleri kapsadığını dolayısıyla büyüklerin emzirilmesi ile de süt bağının oluşacağını savunmuştur.⁷⁰

c) Süfyân b. Uyeyne Mekkelilerin Mina'da namazı kısaltabilecekleri ile ilgili görüşünü de Kur'an'a dayandırarak Nisa Sûresi 101. ayet ile izah etmiştir. "Yeryüzünde sefere çıktığınız vakit namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur " ayetinin uzun ya da kısa kaydı olmaksızın mutlak yolculuğu ifade ettiğini, buna binaen Mekkelilerin Mina' da namazlarını seferi olarak kılmalarında bir beis olmadığını söylemiştir.⁷¹

d) Süfyân b. Uyeyne'nin Kur'an'ın umumunu esas alarak verdiği bir diğer hüküm de farz tavafın vakti ile ilgilidir. O farz tavafın vaktinin bir sınırı olmadığını ve özürsüz olarak kurban günlerinden sonrasına bırakılabileceğini söylemiştir. Hacc Sûresi 29. ayette "...Beyt-i Atik'i (Kabe'yi) tavaf etsinler" ifadesinde tavaf için zaman sınırlaması yapılmadan mutlak olarak zikredildiğine dikkat çekmiş ve görüşünü bu ayet ile delillendirmiştir.

Verilen örneklerden anlaşıldığı gibi Süfyân b. Uyeyne'nin usülünde Kur'an ilk sırada yer almaktadır. Süfyân b Uyeyne'nin Kur'an'ın umumuna dayanarak verdiği hükümlerle ilgili diğer örnekler çalışmamızın "Süfyân b Uyeyne'nin İbadetler Hakkındaki Görüşleri" başlığı altında verilmiştir.

⁶⁹ Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'an* (Beyrut: Daru'l Kutubi'l İlmîyye, 2003), 1/545.

⁷⁰ İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'an*, 2/ 246.

⁷¹ Muhammed el-Emîn b. Muhammed el-Muhtâr b. Abdilkâdir el-Cekenî el-Himyerî Şinkîti, *Edvâ'ü'l-Beyân fî izâhi'l-Kur'an bi'l-Kur'an* (Beyrut: Daru'l Fikr, 1995), 4/ 440.

Sünnet: Süfyân b Uyeyne'nin kullandığı en önemli delillerden biri de sünnettir. Fikhî görüşlerinin çoğunu hadislere dayayan Süfyân b. Uyeyne'nin muhaddis olduğu göz önüne alındığında bunun beklenen bir durum olduğu görülmektedir. Onun sünnetten delil getirdiği görüşlerine şu örnekler verilebilir.

a) Süfyân b. Uyeyne namazda gözleri kapatmanın tenzihen mekruh olduğunu söylemiştir. "Sizden biriniz namaza durduğunda gözlerini kapatmasın", "Huşu namaz kılan kimsenin kıyamdayken gözünün secde ettiği yerde olmasıdır" rivayetlerini esas alan Süfyân b. Uyeyne ibadet esnasında gözleri kapatmanın Yahudilerin davranışı olduğunu, onlara benzemenin ise caiz olamayacağını ifade etmiştir.⁷²

b) Hutbe esnasında tahiyatü'l mescid namazı kılmanın hükmü ile ilgili olarak Süfyân b. Uyeyne Cabir b. Abdullah'tan rivayet edilen hadisi delil olarak hafif olmak kaydıyla hutbe sırasında tahiyatü'l mescid namazı kılmanın caiz olduğu sonucuna varmıştır.⁷³

c) Süfyân b. Uyeyne'nin rükûda ellerin kaldırılması meselesinde görüşü ise bunun sünnet olduğu yönündedir. Abdullah b. Ömer'den rivayet edilen "Ben Rasulullah'ı namaza kalktığı anda ellerini omuz hizasına kaldırırken gördüm. Bunun aynısını rükuya tekbir alırken de yaptı, rükudan kalkarken de yaptı. Ama secelerde böyle yapmadı", rivayeti ile Ebu Hureyre'den nakledilen "Rasulullah'ı iftitah tekbirinde, rükudan kalkarken ve rükuya giderken ellerini omuz hizasına kadar kaldırırken gördüm" rivayetlerini görüşüne delil almıştır.⁷⁴

d) Süfyân b Uyeyne hemcinslerin birbirlerine sevgi ve saygı ifade eden muamelelerin (kucaklaşmalarının) hükmü ile ilgili görüşünü Rasulullah'ın (a.s) uygulamalarına dayandırarak bunu caiz görmüştür. Nitekim Rasulullah (a.s.) Habeşistan'dan dönen Cafer b Ebi Talib'e sarılmış ve alnından öpmüştür.

Süfyân b Uyeyne'nin sünnete dayanarak verdiği hükümlerle ilgili farklı örnekler çalışmamızın "Süfyân b Uyeyne'nin İbadetler Hakkındaki Görüşleri" başlığı altında verilmiştir.

⁷² Muhammed b. Salih, *Şerhu Zadi'l Müstekna* (Demmam: Daru İbni Cevzi, 2009), 5/144.

⁷³ Buhârî, *el-Cami'u's Sahih*, Kitabu'l Cemaat 938; Ebü'l-Hüseyin El-Kuşeyri En-Nisaburi Müslim, *Sahih-i Müslim*, thk. Muhammed Züheyr b. Nasır Nasır (Cidde: Daru'l Minhac, ts.), Kitabu'l Cemaat 2061.

⁷⁴ Ebû Zekeriyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî Nevevî, *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*, thk. Muhammed Necib el Mutii (Cidde: Mektebetü'l İrşad, ts.), 3/ 358.

Sahaba Kavli: Süfyân b. Uyeyne sahabe uygulamalarını da delil olarak kullanmıştır. Hükümün konusuyla ilgili sahabe uygulamalarının bulunduğu rivayetleri esas aldığına dair şu örnekler verilebilir.

a) Süfyân b. Uyeyne'ye göre iftira suçundan ceza alan kişinin tevbe etmesi halinde şahitliği geçerli olur demiştir. Nitekim bunu Hz. Ömer'in şu tatbikatına bağlamıştır. Hz Ömer kazf haddi uygulanan Şibl b. Ma'bed ile Na'fi'den tevbe ettikleri takdirde şahitliklerini kabul edeceğini söylemiştir. Sahabe Kur'an ve sünnete ters bir uygulama yapmayacağına göre bu durumda olan kişilerin şahitlikleri geçerli olur.⁷⁵

b) Süfyân b. Uyeyne borcun bir kısmının düşürülmesine karşılık vadesi gelmemiş borcun ödenmesini sahabe uygulamasına ters düştüğü için caiz görmemiştir. Kendisine bu konu sorulduğunda Zeyd b. Sabit'in bunu uygun görmediği ile ilgili rivayeti esas alan Süfyân b. Uyeyne sahabinin ancak haram ya da şüpheli olandan nehyedeceğini söylemiştir.⁷⁶

c) Süfyân b. Uyeyne'ye göre çocuk ve deli olanların mallarından zekat alınması gerekir. Nitekim ona göre Hz Ömer' in "Yetimin malından alın ki zekatı yemesinler" sözü ile Hz. Ebubekir'in "Vallahi namaz ve zekâtın arasını açanlar ile elbette savaşağım. Çünkü zekat malın hakkıdır" rivayetleri sahabenin uygulamasının bu yönde olduğunu göstermektedir.⁷⁷

Süfyân b Uyeyne'nin sahabe kavline dayanarak verdiği hükümlerle ilgili başka örnekler çalışmamızın "Süfyân b. Uyeyne'nin İbadetler Hakkındaki Görüşleri" başlığı ile üçüncü bölümde verilmiştir.

Kıyas: Süfyân b. Uyeyne'nin hüküm vermede kıyas yöntemini kullandığı ile ilgili az da olsa örnekler verilebilir.

a) Süfyân b. Uyeyne sırtlanın köpek dişi olmasına rağmen yenilebileceğini bildiren rivayetlere kıyas yaparak tilki etinin yenmesinin caiz olduğu hükmüne varmıştır.⁷⁸

b) Hayır işlerinde ücret almanın mekruh olduğunu ifade eden Süfyân b. Uyeyne, insanlar arasında mal taksimatı yapmanın da bir nevi hayır işi sayıldığını buna kıyasla

⁷⁵ Buhârî, *el-Cami 'u's Sahih*, Kitabu's Şehadet.

⁷⁶ Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâki b. Yûsuf Zürkânî, *Şerhu'l-Muvaţta'* (Beyrut: Daru'l Kutubu'l İlmiyye, 1991), 3/ 409.

⁷⁷ Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî Şerhu Câmi'i't-Tirmizî* (Mısır: el Matbaatü'l Kübra'l Emiriyye, 1905), 3/ 238.

⁷⁸ Ebü'l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyn b. Abdurrahmân Irâkî, *Tarhu't Tesrib fi Şerhi't Tekrib* (Beyrut: Daru'l İhya, ts.), 5 /70.

kasımın (taksimat yapanın) yaptığı işe karşılık ücret almasının mekruh olduğu sonucuna varmıştır.⁷⁹

Sedd-i Zerâi: Süfyan b Uyeyne'nin tespit edilen fikhî görüşleri incelendiğinde onun sedd-i zerâi gereği hüküm verdiği tespit edilmiştir.

a) Süfyan b. Uyeyne'ye göre ölüm hastalığına yakalanan kişinin hanımını boşaması halinde kadının iddet süresinde adamın vefat etmesi durumunda kadın mirasçı olabilir. Nitekim ölüm hastalığı sırasında karısını bâin talâkla boşayan ve ardından vefat eden kişinin bu tasarrufu, karısını mirastan mahrum bırakma amacıyla yaptığı kabul edilmiş ve sedd-i zerâi deliline dayanılarak kadının mirasçı olması gerektiğine hükmedilmiştir.⁸⁰

b) Süfyan b. Uyeyne'ye göre Kur'an öğretme karşılığında ücret alınması caiz değildir. Çünkü bu ilimleri öğrenmeye mukabil ücret ödemek insanlarda nefrete ve ondan uzaklaşmaya sebep olabilir. Bu sebeple Kur'an öğretme karşılığında ücret almak sedd-i zerâi deliline binaen mekruhtur.⁸¹

1.9. Ehl-i Hadis Ehl-i Re'y Bağlamında Süfyan b. Uyeyne'nin Konumu

Fıkıh tarihinin iki büyük düşünce ekolü vardır. Bunlar ehl-i re'y ve ehl-i hadis ekolleridir. Sözlükte “şahsî görüş, düşünce ve kanaat” mânasına gelen re'y kelimesi fıkıh literatüründe “müctehidin, hakkında açık bir nas bulunmayan fikhî bir konuda belli metotlar uygulayarak ulaştığı şahsî görüş” anlamında kullanılır. Ehl-i re'y (ehlü'r-re'y) tabiri de “re'y taraftarı kimse veya kimseler” demektir. Ancak bu tabir, sahâbe döneminden itibaren Irak bölgesinde Kûfe merkezli olarak teşekküle başlayan ve Irak veya Kûfe ekolü olarak anılan fikhî faaliyetin II. (VIII.) yüzyıldan itibaren özel adı olmuştur.⁸² Hicri II. (VIII.) yüzyıldan sonra ortaya çıkan ve daha çok hadise ağırlık veren Medine merkezli fıkıh ekolüne ise ehl-i hadis denilmiştir.⁸³

Kûfe fikhının sahabe dayanağı Hz. Ali ve Abdullah b. Mesud gibi müctehid sahabilerdir. Bu ekol tabiinden Alkame b. Kays (ö. 62/681), İbrahim Nehaî (ö.96/715), Mesruk b. Ecda' (ö.63/682) gibi seçkin alimler ile sonraki nesle taşınmıştır. Irak

⁷⁹ Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrâhîm b. Mahled et-Temîmî el-Hanzalî Mervezî, *Kitâbü'l-Mesâ'il Ahmed b. Hanbel ve İbn Râhûye* (Medine: İmadetü'l Bahsi'l İlmi Fi Camiatu'l İlmiyye, 2004), 6/ 2734.

⁸⁰ Şemsüddin Muhammed b. el-Hatib Şirbini, *Muğni'l-Muhtac ila Ma'rifeti Meani Elfazi'l-Minhac* (Beyrut: Daru'l-Marife, 1997), 3 /338.

⁸¹ Mervezî, *Kitâbü'l-Mesâ'il*, 6/2734.

⁸² Kılıçer, Esat “Ehl-i Rey”, *DİA* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994), 10/ 520-524.

⁸³ Ögüt, Şalim “Ehl-i Hadis”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/ 508-512.

ekolünün ilk kurucusu her ne kadar Alkame b. Kays sayılmışsa da Kûfe'de fikhî kısmen sistematize ederek re'y ekolünün temelini atan İbrahim Nehaî'dir. Nehaî aynı zamanda re'y ekolü denince akla gelen ilk isimlerden biri olan Ebu Hanife'nin hocası Hammad b. Ebi Süleyman'ı yetiştiren kişidir.⁸⁴

Fıkıh tarihçileri Medine fikhının fakih sahabilerden Abdullah b. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ayşe, Hz. Ömer, Abdullah b. Abbas ve Zeyd b. Sabit gibi isimlere dayandığını kaydederler. Bu sahabilerin ilmi birikimlerinin özellikle Said b. Müseyyeb, Urve b. Zübeyir, Ebubekir b. Abdurrahman, Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe, Harice b. Zeyd gibi tabii fakihleri tarafından iyice özümsemiş Nafi, Zührî, Ebu'z Zinad, Yahya b. Said gibi tâbiî fakihleri tarafından bir sonraki nesli teşkil eden alimlere aktarıldığı kaydedilir. Medine'nin hadis ve fıkıh ilmini birinci dönemde Said b. Müseyyeb, ikinci dönemde ise Nafi ve Zührî simgelemektedir.⁸⁵

Bu arada Süfyân b. Uyeyne'nin Zührî'nin en önemli talebelerinden biri olduğunu hatırlamak gerekir. Bu bilgiler ışığında Süfyân'ın fikhî görüşlerine bakıldığında nassları anlama ve yorumlama yönteminin ehl-i hadis mantığına mutabık olması gayet anlaşılır bir durum olacaktır.

Hayrettin Karaman ehl-i hadîsi müfrit eserciler-mutedil eserciler şeklinde iki gruba ayırır. Birinci grubu teşkil edenler re'yi ve bunun en önemli unsuru olan kıyası, sahâbe ve tâbiîn fetvalarını kabul etmezler. İlk gruba bazı Mu'tezile âlimleri ile Dâvûd ez-Zâhirî ve İbn Hazm'ın önderliğini yaptığı Zâhirî fakihler de örnek verilebilir. İkinci grubu meydana getiren mutedil eserciler ise genellikle muhaddislerdir. Bunlar re'y ve kıyası inkâr etmemekle birlikte ona nâdiren başvururlar; hadislerden başka sahâbe ve tâbiîn fetvalarını da delil olarak kullanırlar. Farazi meselelere cevap vermedikleri gibi hadis ve esere hiçbir re'yi tercih etmezler. Bu ikinci grubun önemli isimlerinden birisi de Süfyân b. Uyeyne'dir.⁸⁶

Mutedil eserciler arasında adı geçen Süfyân b. Uyeyne'nin re'y ekolünün önemli ismi olan çağdaşı Ebu Hanife ile karşılaştıklarına ve onunla ilgili olarak hem zemmeden hem de takdir eden görüşleri olduğuna dair kaynaklarda bilgiler bulunmaktadır.⁸⁷ Olumsuz yöndeki görüşleri incelendiğinde bunun temel sebebinin iki

⁸⁴ Öztürk, Mehmet *Tarihselcilik ve Fikhi Tahlili* (İstanbul: Hikmetevi, 2021), 182-186.

⁸⁵ Ögüt, Salim "Ehl-i Hadis", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/508-512.

⁸⁶ Karaman, *İslam Hukuk Tarihi*, 161.

⁸⁷ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed İbn Abdilberr, *el İntika fi fezaili's selaseti'l-e'immeti'l-fukahâ'* (Beirut: Daru'l Kutubi'l İlmîyye, 1993), 28,29,48,49; Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 15/ 544.

isim arasındaki usul / ekol farklılığından kaynaklı olduğu açıkça görülmektedir. Süfyân b. Uyeyne Ebu Hanife'nin ibadete düşkünlüğünü ve insani hasletlerini ise takdir etmiştir.⁸⁸

---

⁸⁸ Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 15/ 544; İbn Abdilberr, *el İntika* , 28,29,48,49.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SÜFYÂN B. UYEYNE'NİN İBADETLER HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ

Çalışmamızın bu bölümünde Süfyân b. Uyeyne'nin temizlik, namaz, zekat, oruç ve hac ile ilgili tespit edilebilen fıkhî görüşleri hakkında bilgi verilecektir.

2.1.Süfyân b. Uyeyne'nin Temizlik İle İlgili Görüşleri

Kaynaklarda Süfyân b. Uyeyne' nin temizlik ile ilgili iki konuda görüşü tespit edilmiştir. Bu iki başlıktaki hükümleri şöyledir:

2.1.1. Abdest Alınırken Parmaktaki Yüzüğün Hareket Ettirilmesi

Maide Suresi 6. Ayette;

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ

"Ey iman edenler! Namaz için kalktığımızda yüzünüzü, dirseklere kadar ellerinizi yıkayın. Başınızı mesh edin, topuklara kadar ayakları da (yıkayın)" buyrulur abdestin farzları belirtilmiştir. Ayette ellerin yıkanması gerektiği açıkça belirtilmiştir. Ellerin yıkanmasının farziyeti konusunda fukaha ittifak halindedir. Ancak alt tarafına su geçmesini temin etmek için abdest esnasında parmakta bulunan yüzüğün çıkarılması ya da hareket edilmesinin zorunluluğu var mıdır yok mudur? konusu tartışılmıştır.

Hanefilere göre abdeste yüzüğü çıkarmak gerekmez. Yüzük altına su geçirecek kadar geniş olursa çıkarmaya oynatmaya gerek yoktur. Ancak altına su geçirmeyecek kadar dar ise bu durumda yüzüğü oynatmak yeterlidir.⁸⁹

Süfyân b. Uyeyne'ye göre yüzük ister dar olsun ister geniş olsun abdest esnasında yüzüğün hareket ettirilmesi gerekir.⁹⁰ Nitekim elin yıkanmış sayılması için suyun elin her bölümüne yetişmesi gerekir aksi halde el yıkanmış sayılmaz ve bu

⁸⁹Ebû Bekr Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed Serahsî, *Mebûsât* (Beirut: Daru'l Ma'rife, 1993), 1/ 10.

⁹⁰Ebû Muhammed (Ebû's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed Aynî, *Umdetü'l-Kârî fî Şerhi Şahîhi'l-Buhârî*, thk. Ebu'l Münzir Halid b. İbrahim (Riyad: Mektebetü'r-Rüsd, 1999), 3/ 23.

şekilde namaz kılmak da caiz olmaz.⁹¹ O bu konudaki görüşünü sünnet ve sahabe kavline dayandırmıştır.

Ebru Rafi'den gelen bir rivayete göre ‘‘Rasulullah abdest alırken yüzüğünü oynatırdı’’.⁹²

Esrak b. Kubeys ise şöyle demiştir: ‘‘İbni Ömer'i abdest aldığında yüzüğünü oynatırken gördüm’’⁹³

Nafi b. Ömer ise şöyle demiştir: ‘‘Amr b. Dinar abdest alırken yüzüğünü oynatırdı’’⁹⁴

Mücemmi' b. Attab' ın bildirdiğine göre Ali (r.a.) abdest alırken yüzüğünü hareket ettirdi.⁹⁵

Yukarıdaki hadisler Süfyan b. Uyeyne tarafından sünnet ve sahabe kavlini içermesi hasebiyle abdest alınırken yüzüğün hareket ettirilmesi gerektiğinin delili olarak gösterilmiştir.⁹⁶

2.1.2. Müstehâzanın Tahareti

Rahmin iç taraflarında bulunan bir damardan hastalık veya bozukluk sebebiyle aybaşı ve lohusa dışındaki zamanlarda kanın akmasına istihaze, bu durumda olan kadına ise müstehaza denir.⁹⁷

Müstehazanın taharet-i fıkıhta tartışılan ve çeşidi ihtimallerden hareketle ayrıntılı olarak ele alınmış bir konudur.

Kanın akmasını engellemek için gerekli tedbirleri aldıktan sonra her bir namaz vakti için abdest alınması vaciptir. Nitekim istihaze kanı gören kadın hakkında Rasulullah şöyle demiştir:

‘‘Adet günlerinde namazı terk eder, Sonra gusleder, arkasında her bir namaz için abdest alır, orucunu tutar, namazını kılar.’’⁹⁸

⁹¹Muhammed b. Ahmed Kurtubî, *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Şur'ânve'l-Mübeyyin limâ Tezammenehûmine's-Sünneti ve âyi'l-Furkân* (Riyad: Daru Alemlî-Kütüb, 2003), 7/0333.

⁹²Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni İbni Mace, *es-Sünen* (Beyrut: Darü'r-Risaletü'l-Alemiyye, 2010) Kitabı t Taharet, 485.

⁹³Beyhaki, Ebû Bekr Ahmed b. Hüseyin b. Ali, *es-Sünenü'l-Kübrâ* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1994), 1 /264.

⁹⁴Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. İbrâhîm el-Absî el-Küfi İbni Ebi Şeybe, *Musannef*, thk. Nasır b. Abdülaziz Ebu Ceyb Eş-Şüseri (Riyad: Daru Künuzi İşbilya, 2015), 430.

⁹⁵Beyhaki, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, 1 / 263.

⁹⁶Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 3 / 23; Ebü'l-Hasen Nürüddîn Alî b. Sultân Muhammed Ali el-Karî, *Mirkatü'l-Mefâtîh* (Beyrut: Daru'l Fikr, 2002), 2 421.

⁹⁷Salim Ögüt, ‘‘Müstehâza’’, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (TDV Yayınları, 2001), 23/23/ 334-335.

Hanefilere göre bu hadisten de anlaşılacağı üzere müstehazanın abdesti vaktin çıkması ile bozulur. Bu sebeple her namaz vakti için abdest alması gerekir. Bu abdest ile de dilediği kadar farz ve nafil kılabilir. Hanefi ile müstehazanın her namaz için gusül almasını ise mendup görmüştür delilleri ise şu hadis-i şeriftir:

“Cahş kızı Ümmü Habibe yedi yıl istihaze halindeydi. Rasulullaha bunu sordu. Rasulullah ona yıkanmasını emretti ve bu bir damardır dedi. Artık Ümmü Habibe her namaz için yıkanır oldu”⁹⁹

Süfyân b. Uyeyne de bu konuda Hanefiler ile aynı görüştedir. Ona göre müstahazanın sadece hayız kanı bittiğinde gusül alması vaciptir.¹⁰⁰ Her namaz için gusül alması gerekmez. Süfyân b. Uyeyne'ye göre Ümmü Habibe'nin her namaz için gusül alması onun kendi tercihidir.¹⁰¹ Nitekim Hz Ayşe'den gelen bir rivayete göre: Fatıma b. Kubeys Nebiye gelerek şöyle dedi: “Ben kanaması kesilmeyen temizlenmeyen biriyim namazı terk edeyim mi? Nebi dedi ki: “Hayır, O damardan gelen bir kandır, hayız değildir. Hayızla karşılaşırsan namazı bırak, hayız bitince yıkan ve namaz kıl.”¹⁰²

Süfyân b. Uyeyne'ye göre Resulullah'ın emri bir kere gusletmektir, bu tekrarı içermez.¹⁰³

Adiy b. Sabit babası tariki ile dedesinden Nebi'nin müstehâza hakkında şöyle dediğini rivayet etmiştir: “ Hayız başlayınca namazı bırak, sonra hayız bitince yıkan ve namaz kıl. Her namaz için abdest al”¹⁰⁴ hadisine binaen Nebi bir kere guslü emretmiştir, eğer birden fazla olsaydı bunu açıklardı. Nitekim her namaz için abdest alması gerektiğini açıklamıştır. Ayrıca her namaz için gusül almak büyük meşakkattir. Emredilen diğer gusul vacip değil menduptur.¹⁰⁵

---

⁹⁸Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî Ebu Davut, *es-Sünen* (Riyad: Mektebetü'l-Maarif, 2000), Kitabu' t Tahare 110.

⁹⁹Buhârî, *el-Cami' u's Sahih*, Kitabu'l Hayz 328.

¹⁰⁰Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezi*, 1 /405; Nevevî, *el-Mecmû'*, 2 /554.

¹⁰¹Ebü'l-Hasen Alî b. Halef b. Abdilmelik b. Battâl el-Bekrî Kurtubî, *Şerhu'l-Câmi' i's-Sahîh' i Buhari* (Riyad: Mektebetü'r Rüşd, 2003), 1 /458; Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezi*, 1 / 405.

¹⁰²Buhârî, *el-Cami' u's Sahih*, Kitabu'l Vudu' 229.

¹⁰³Kurtubî, *Şerhu'l-Câmi' i's-Sahîh' i Buhari*, 1/424; Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 2/42.

¹⁰⁴Ebu Davut, *es-Sünen*, Kitabu't Tahare 297.

¹⁰⁵Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezi*, 1/391.

2.2. Süfyân b. Uyeyne'nin Namaz Hakkındaki Görüşleri

Süfyân b. Uyeyne'nin namazda kıraat yapma, imama uyanın kıraati, namazda gözleri kapatmanın hükmü, hutbe esnasında tahiyetü'l mescid namazı kılmanın hükmü, rükuda ellerin kaldırılması meselesi, cenaze namazındaki selamların sayısı, cuma namazında okunacak sûreler, teşrik tekbirlerinin süresi ve Mescid-i Haram İle Mescid-i Nebi' nin faziletlerinin karşılaştırılması gibi meselelere verdiği hükümler tespit edilmiş olup aşağıda tek tek ele alınmıştır.

2.2.1. Namazdaki Kıraatin Hükümü

Hanefî mezhebi namazda kıraatin farz olduğu görüşündedir. Bu görüşlerini Müzzemmil Sûresi 20. ayete dayandırmışlardır. Onlara göre ayette geçen *فَأَقْرُوا مَا نَيَّسَرَ مِنْهُ* “Ondan kolayınıza geleni okuyun” ayetindeki emir vücut ifade etmektedir. Ayrıca Resulullah'ın “Kıraatsiz namaz yoktur”¹⁰⁶ hadisini de delil göstererek namazdaki kıraatin farz olduğunu söylemişlerdir.¹⁰⁷

Süfyân b. Uyeyne ise kıraatin farz değil sünnet olduğunu savunmuştur. Ona göre sadece ayete bakıldığında kıraatin farz olduğu düşünülse de sahabe uygulamasına bakıldığında bunun farz değil nedb olduğu anlaşılmaktadır. Beyhakî'nin *es-Sünenü'l Kebir*'inde geçen şu rivayet delil gösterilmiştir.

Ebu Seleme b. Abdurrahman'dan bildirdiğine göre Ömer b. Hattab bir kısım mağribi insanlarla namaz kılıyordu, namazda kıraat etmedi. Namazı bitirdiğinde ona “Namazda ne okudun?” diye sorduklarında “Rüku ve secde ne işe yarıyor?” diye cevap vermişti. Onlar da “Bu iyiymiş” deyince öyleyse bir sakınca yok demiştir.¹⁰⁸ Hz. Ömer'in bu davranışı kıraatin farz olmadığını gösterir. Namazı iade etmesi gerekseydi sahabe onu mutlaka uyarırdı ancak kimse itiraz etmemiştir.

Yine başka bir rivayette Harice b. Zeyd b. Sabit babasından rivayet ettiğine göre şöyle demiştir: “Kıraat sünnettir”¹⁰⁹ bu bilgi açık bir şekilde kıraatin sünnet olduğunun delilidir.

Süfyân b. Uyeyne kıraatin farz olamayacağını ayrıca şöyle ifade etmiştir:

¹⁰⁶Müslim, *Sahih-i Müslim*, Kitabu s Salat 267.

¹⁰⁷Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed Kâsânî, *Bedâ'î'u's-Sanâ'i' fi Tertîbi's-Şerâ'i'* (Beirut: Daru'l Kutubi'l İlmiyye, 1986), 1/ 513-517.

¹⁰⁸Beyhaki, *es-Sünenül-Kübra*, 2/489.

¹⁰⁹Beyhaki, *es-Sünenül-Kübra*, 2/ 589.

Namaz zikretmekle ilgili değil fiiliyatta ilgili bir isimdir. Tekbirsiz namaza başlamak geçerlidir çünkü Allahu Teala “Namazı ikame edin” diye buyurmuştur. Mücmel olan bu ayeti Rasulullah fiiliyata geçirerek tebyin etmiş ve şöyle demiştir. “Beni namaz kılariken nasıl gördüyseniz siz de öyle namaz kılın.” Bakmak, görmek sözsüz bir fiildir, namaz ise eylemle ilgili bir isimdir. Bu sebeptendir ki zikretmeye gücü yetse bile fiilden, eylemden aciz olan kişiden namaz sakıt olur.¹¹⁰

Süfyân b. Uyeyne cemaatle kılınan namazlarda cemaatin kıraat yapmamasını da delil göstererek şöyle demiştir. “İmam cemaatten ancak sünnet olan bir sorumluluğu üstlenebilir, farz olan bir sorumluluğu üstlenmez.”¹¹¹ Görüldüğü üzere Süfyân b. Uyeyne sünnet ve sahabe kavline dayanarak bu sonuca ulaşmıştır.

2.2.2. İmama Uyanın Kıraati

İmama uyarak namaz kılan kişinin (Muktedi) İmam arkasında okuyup okumayacağı konusunda fukaha arasında görüş ayrılığı vardır.

Hanefilere göre muktedinin kıraat yapmaması gerekir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de “Kur'an okunduğunda onu dinleyin ve susun ki merhamet olunasz”¹¹² ayetinin hükmü bunu gerektirmektedir.¹¹³ Ayrıca

“ Kimin imamı varsa, imamının kıraati onun için de kıraattir.”¹¹⁴

“İmam tekbir alınca sizde alınız okumaya başlayınca susunuz”¹¹⁵ hadislerinden de anlaşılacağı üzere muktedinin kıraat etmemesi emredilmiştir.

Hanifiler İbn-i Mesud'un: “Kur'an kendisi uygulansın diye indirilmiş fakat insanlar onu okumayı uygulama durumuna getirmişlerdir” sözünü de delillerine ekleyerek imamın okuyup cemaatin dinlemesi gerektiğini, onlardan her birinin okumayla uğraşması durumunda bu maksadın hasıl olamayacağı görüşünü ileri sürerler. Bu durumu hutbeye benzeten Hanefiler hutbeden amacın öğüt almak ve tefekkür etmek

¹¹⁰Kâsânî, *Bedâ'î 'u's-Sanâ'î*, 1/ 516.

¹¹¹Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed Semerkandî, *Tuhfetü'l-Fukaha* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2017), 1/ 129-130.

¹¹²A'raf Suresi 7/ 204

¹¹³Serahsî, *Mebisûf*, 1/ 199.

¹¹⁴Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî İmam Malik, *el-Muvatta* (Kahire: Darü'l-Hadis, 2004), 1/ 194; Ahmed b. Muhammed İbn Hanbel, *el-Müsned* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), 2/ 339.

¹¹⁵Ebu Davut, *es-Sünen*, Salat 177; İbni Mace, *es-Sünen*, İkametü s Salavat 13.

olduğunu, bunun da cemaatten her birinin kendi kendine hitap etmesi ile değil, hitap eden imamı dinlemek ile gerçekleşeceğini söylemişlerdir.¹¹⁶

Ayrıca imama rükuda yetişen kişinin rekâtı kaçırmaktan korkarsa kıraat yapmadan rükuya gitmesi gerekliliğinin de kıraat muktediye farz olmadığına göstergesi olarak yorumlayan Hanefîler, muktediye kıraat farz olsaydı ruku ve secde gibi mazeretler bu farzı düşüremezdi demişlerdir.¹¹⁷

Süfyân b. Uyeyne de bu konuda Hanefîlerin görüşüne muvafık bir görüş beyan ederek imama uyanın kıraati yapmaması gerektiğini savunmuştur. Ona göre bu durum hem cehri hem de hafî namazlar için de aynıdır. Çünkü Araf Sûresi 204. ayette hem dinleyin hem de susun emri vardır. Dinleyin emri muktedinin cehri namazlarda kıraat yapmamasını, susun emri de hafî namazlarda kıraat yapmamasını gerektirir.¹¹⁸

Ebu Derda'dan rivayet edildiğine göre şöyle işitmiştir: Rasulullah'a “Her namazda kıraat var mıdır?” diye soruldu “Evet” dedi. Ensardan biri ise “Öyleyse okumak vacip oldu” dedi ve bana dönerek -çünkü kendisine en yakın olan ben idim- “Bir kimse bir topluluğa imam olursa onun kıraati cemaate de kafi olur” dedi.¹¹⁹

Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre şöyle demiştir Rasulullah şöyle buyurdu: “İmam kendisine uyulan kimsedir. O tekbir aldığı anda siz de tekbir alın, o okurken siz susun.”¹²⁰

Süfyân b. Uyeyne yukarıdaki rivayetleri cehri hafî ayrımı yapmadan imam kıraat yaparken muktedinin susması gerektiğinin deliliği olarak görür.¹²¹

Bu bilgiler ışığında Süfyân b. Uyeyne'nin usul açısından Kur'an ve sünnete dayanarak bu sonuca ulaştığı görülmektedir.

2.2.3. Namazda Gözlerin Kapatılması

Namazda kıyamda iken secde mahalline bakmak sünnettir. Ancak huşuyu sağlaması ve dikkatin dağılmasını engellemek için namazda gözler kapatılabilir mi? meselesi tartışılmıştır.

¹¹⁶Serahsî, *Mebûsât*, 1/ 200; Kâsânî, *Bedâ'î 'u's-Sanâ'î*, 1/ 110.

¹¹⁷Serahsî, *Mebûsât*, 1/ 200; Kâsânî, *Bedâ'î 'u's-Sanâ'î*, 1/ 110.

¹¹⁸İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 2/ 366; Muhammed Emin İbn Abidin, *Reddül-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar Şerhi Tenviri'l-Ebsar*, thk. Adil Ahmed Abdilmevcud, Ali Muhammed Muavviz (Riyad: Daru Alemi'l-Kütüb, 2003), 1/ 545.

¹¹⁹Nesai, Ebû Abdirrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992), İftitah 931.

¹²⁰Nesai, *es-Sünen*, Kitabü'l İftitah 930; Buhârî, *el-Câmi 'u's Saḥîḥ*, Kitabü'l Ezan 51.

¹²¹Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed Aynî, *Şerhu Süneni Ebî Dâvûd* (Riyad: Mektebetü'r Rüşd, 1999), 3 /116.

Hanefilere göre kişinin kıyamda iken gözlerinin bakış noktası secde ettiği yerdir. Nitekim Ebu Katade' den rivayet edildiğine göre “ Resulullah namaz kılarken gözlerini gökyüzüne doğru kaldırırdı. Ne zaman ki “Huşu ve taatle Allah'a ibadet edin”¹²² ayeti indi, o andan itibaren secde ettiği noktaya bakmaya başladı.”

“Namazlarını huşu içinde eda eden müminler elbette kurtuluşa ererler.”¹²³ Ayet inince Ebu Talha: “Ya Rasulallah huşu nedir?” diye sorunca o: “Namaz kılan kimsenin gözünün kıyamda iken secde ettiği yerde olmasıdır” diye cevap verdi.¹²⁴

Bu hadislerden yola çıkan Hanefiler kıyamda secdeye bakmanın sünnet olduğunu ve kişinin gözlerini kapatmasının tenzihen mekruh olduğunu söylemişlerdir.¹²⁵

Süfyân b. Uyeyne zaruret dışı namazda gözleri kapatmanın tenzihen mekruh olduğu görüşündedir. Ancak Süfyân b. Uyeyne'ye göre huşunun kaybolması durumu söz konusu olacaksa gözleri kapatmada bir sakınca yoktur.¹²⁶

İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre Resulullah şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz namaza durduğunda gözlerini kapatmasın."¹²⁷

“Huşu namaz kılan kimsenin gözünün kıyamda iken secde ettiği yerde olmasıdır.”¹²⁸

Süfyân b. Uyeyne bu hadislerden namazda gözlerin açık olması gerektiği sonucunun çıktığı, dolayısıyla gözleri kapatmanın bu sünneti terk etmek demek olacağı görüşündedir.¹²⁹ Ayrıca ibadet esnasında gözleri kapatmanın Yahudilerin davranışı olduğunu, Yahudi veya diğer kâfir topluluklara benzemenin ise caiz olmadığı kanaatindedir.¹³⁰

Tespit edilen bu bigiler ışığında Süfyân b. Uyeyne'nin usul açısından sünnete dayanarak bu sonuca ulaştığı anlaşılmaktadır.

---

¹²² Bakara Suresi 2/ 238

¹²³Mü'minun Suresi 23/ 1-2

¹²⁴İbni Ebi Şeybe, *Musannef*, 2/ 64; Beyhaki, *es-Sünenül-Kübra*, 2/ 283.

¹²⁵Serahsî, *Mebûât*, 1/ 25.

¹²⁶Muhammed b. Salih, *Şerhu Zadi'l Müstekna*, 5/ 144.

¹²⁷Ebü'l-Kasım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb El-Lahmi Taberani, *el Mucemül Kebir*, thk. Hamdi Abdülmecid Selefî (Beirut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 2008), 11/034.

¹²⁸İbni Ebi Şeybe, *Musannef*, 2/ 64.

¹²⁹Ali el-Karî, *Mirkatü'l-Mefâtih*, 2/ 789.

¹³⁰Muhammed b. Salih, *Şerhu Zadi'l Müstekna*, 5/ 144.

2.2.4. Hutbe Esnasında Tahiyetü'l Mescid Namazı Kılmak

Tahiyetü'l mescid namazının meşruiyeti sünnet ile sabittir. Ancak hutbe esnasında tahiyetü'l mescid namazı kılmanın hükmü konusunda farklı görüşler vardır.

Hanefilere göre imam hutbe için minbere çıktığında onun çıkması bütün namazları keser. İmamın minbere çıkmasından sonra namaza başlamak mekruh olduğu gibi namazda olanın da namazını bitirmesi gerekir.¹³¹ Hanefiler bu görüşlerini şu Hadis-i Şerife dayandırmışlardır.

“İmam hutbeye çıkınca namaz da yoktur, konuşma da yoktur.”¹³²

Hutbeyi dinlemek farz olduğundan Hanefiler tahiyetü'l mescid namazı kılan kişinin bu farzı yerine getiremeyeceğini söylemişlerdir. Onunla nafîle ile uğraşıp farzı terk etmenin caiz olmadığı görüşündedirler.¹³³

Süfyân b. Uyeyne'ye göre ise hutbe esnasında hafif olmak şartıyla iki rekat tahiyetü'l mescid namazı kılmak caizdir.¹³⁴ O bu görüşlerini muhtemelen şu rivayetlere dayandırmaktadır.

Cabir b. Abdullah' tan rivayet edildiğine göre; Rasulullah bir Cuma günü halka hutbe verirken bir adam geldi, Rasulullah ona: “Ey falan namaz kıldın mı?” diye sordu. Adam da “Hayır” cevabını verdi. Bunun üzerine Rasulullah o kişiye “Kalk namaz kıl” buyurdu.¹³⁵

Cabir b. Abdullah' tan rivayet edildiğine göre; Bir Cuma günü Rasulullah hutbe verirken Süleyk el-Gatafâni geldi ve namaz kılmadan minberin yanına oturdu. Rasulullah ona “İki rekat namaz kıldın mı?” diye sordu o da “Hayır” deyince ona “Kalk ve iki rekat namaz kıl, buna cevaz vardır.” dedi. Sonra şöyle dedi: “Sizden biri Cuma günü mescide geldiğinde İmam hutbe okusa da iki rekat namaz kılsın, buna cevaz verilmiştir” dedi.¹³⁶

Ulaşılan bu bilgiler neticesinde Süfyân b. Uyeyne'nin usul açısından sünnete dayanarak bu sonuca ulaştığı görülmektedir.

¹³¹Serahsî, *Mebûsât*, 2/29.

¹³²Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyerrî Abdürrezzâk, *Musannef* (Kahire: Darü't-Tasil, 2016), 3/277.

¹³³Serahsî, *Mebûsât*, 2/29.

¹³⁴Nevevî, *el-Mecmû'*, 4/429; Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudâme, *el-Muğnî*, thk. Abdullah b. Abdulmuhsin (Riyad: Daru Alemü'l Kutub, 1997), 3/192; Irâkî, *Tarhu't Tesrib*, 4/74.

¹³⁵Buhârî, *el-Cami'u's Sahih*, Kitabu'l Cemaat 939.

¹³⁶Müslim, *Sahih-i Müslim*, Kitabu'l Cemaat 2061.

2.2.5. Rükuda Ellerin Kaldırılması

Hanefî mezhebine göre iftitah tekbirinde ellerin kaldırılması sünnettir. Bunun delili ise şudur: Peygamber (a.s.) bir bedeviye namazı öğretirken ona ellerini kaldırmasını söylemedi, ona sadece farzları söyledi. Kendisi ise tekbir alırken elleri kaldırmaya devam etti. Peygamberin bu davranışı elleri kaldırmanın sünnet olduğunu gösterir.¹³⁷ Ancak rükuya giderken ellerin kaldırılmaması gerektiğini savunan Hanefiler bunu şöyle izah etmişlerdir:

Rükuya gidilirken alınan tekbir bir rükundan diğer rükne geçildiği içindir. Dolayısıyla secdelerin tekbiri gibi ruku ederken de eli kaldırmak sünnet değildir. Elleri kaldırmaktan maksat arkada namaz kılan sağıra bildirmektir. Bunu da ancak bayramlardaki zâid tekbirler, kunut tekbirleri gibi ayakta iken getirilen tekbirlerde gerek duyulur. Bir rükundan başka bir rükne geçerken getirilen tekbirlerde elleri kaldırmaya gerek yoktur. Çünkü sağır bir kimse önündekini rükuya eğilirken görür. El kaldırarak ona göstermesine gerek yoktur.¹³⁸

Süfyân b. Uyeyne'ye göre ise ruku öncesi ve sonrası elleri kaldırmak sünnettir.¹³⁹ Delili ise şu rivayetlerdir:

Abdullah b. Ömer şöyle dedi: “Ben Rasulullah'ı namaza kalktığında ellerini omuzları hizasına kaldırırken gördüm, bunun aynısını rükuya tekbir alırken de yaptı, rükudan kalkarken de yaptığı ama secdelerde böyle yapmadı.”¹⁴⁰

Ebu Vail b. Hucr şöyle dedi: “Rasulullah ile birlikte namaz kıldım. Tekbir getirdiğinde ellerini kaldırır, sonra sağ eliyle sol elini tutarak elbisesinin üzerine koyardı. Rükuya gideceği zaman ellerini elbisesinin üzerinden alarak kaldırır. Rükudan kalkmak istediğinde ellerini yine kaldırır. Sonra secde eder yüzünü iki avucun arasına koyardı. Secdeden kalkmak istediğinde ise yine aynı şekilde ellerini kaldırır. Namaz bitene kadar böyle yapardı.”¹⁴¹

Ebu Hureyre şöyle demiştir: “ Rasulullah'ı iftitah tekbirinde rükudan kalkarken ve secdeye giderken ellerini omuz hizasına kadar kaldırırken gördüm.”¹⁴²

¹³⁷Serahsî, *Mebûât*, 1/21.

¹³⁸Serahsî, *Mebûât*, 1/27.

¹³⁹Nevevî, *el-Mecmû'*, 3/358.

¹⁴⁰Buhârî, *el-Cami 'u's Sahih*, Kitabu'l Ezan 743-744; Beyhaki, *es-Sünenül-Kübra*, 3/486.

¹⁴¹Ebu Davut, *es-Sünen*, Kitabu's Salat 723.

¹⁴²İbni Mace, *es-Sünen*, Kitabu İkametü's Salat 909.

Ebu Kilabe'den rivayet edildiğine göre o Malik b. Huveyris' i namazda iftitah tekbirinde rükuya gidiş ve rükudan kalkışlarda ellerini kaldırırken görmüştü. Malik şöyle demiştir: “Rasulullah böyle yapardı.”¹⁴³

Görüldüğü üzere Süfyân b. Uyeyne yukarıdaki meselede usul açısından sünnet ve sahabe kavline dayanarak bu sonuca ulaşmıştır.

2.2.6. Cenaze Namazındaki Selamların Sayısı

Hanefî mezhebine göre cenaze namazının sonunda sağa ve sola olmak üzere iki selam verilir.¹⁴⁴ Bu konuyla ilgili şu rivayeti esas alırlar.

İbrahim el Hecerî şöyle dedi: “Biz Abdullah Ebi Evfa'nın kızının cenaze namazını kıldırırken yanındaydık. O dört kez tekbir aldı sonra bekledi öyle ki besinci kez tekbir alacağını sandık. Sonra önce sağa sonra sola selam verdi, namaz bitince “Bu neydi?” diye sorduk. “Rasulullah'ın yaptığını gördüğüm şeyi yaptım ziyade bir şey yapmadım.” dedi.”¹⁴⁵

Süfyân b. Uyeyne'ye göre ise cenaze namazında sadece bir selam vardır. Onun bu görüşü aynı zamanda Ali b. Ebi Talip, İbni Ömer, İbni Abbas, Enes b. Malik, Said b. Cübeyr gibi isimlerin de görüşüdür.¹⁴⁶

O bu görüşünde şu rivayetleri esas almıştır.

Ata b. Saib'den: “Resulullah cenazede bir selam verirdi.”¹⁴⁷

Yezid b Malik dedi ki: “Rasulullah'ın sahabelerinden olan Vasile b. Eska cenazede bir selam verirdi.”¹⁴⁸

Ömer b. Said dedi ki: “Ali b. Ebi Talib' in arkasında cenaze namazı kıldım. O dört kez tekbir aldı, bir kez selam verdi.”¹⁴⁹

Süfyân b. Uyeyne sahabenin uygulamalarının Rasulün uygulamasına ters düşmeyeceğini gerekçe göstererek cenaze namazında bir selam verilmesinin sünnete uygun olduğunu ifade etmiştir.¹⁵⁰

¹⁴³Buhârî, *el-Cami 'u's Sahih*, Kitabu'l Ezan 744.

¹⁴⁴Kâsânî, *Bedâ' i 'u's-Sanâ' i*, 2/ 341.

¹⁴⁵Beyhaki, *es-Sünenül-Kübra*, Kitabu'l Cenaiz 7069.

¹⁴⁶Nevevî, *el-Mecmû'* , 5/0199.

¹⁴⁷Beyhaki, *es-Sünenül-Kübra*, Kitabu'l Cenaiz 7063.

¹⁴⁸Beyhaki, *es-Sünenül-Kübra*, Kitabu' l Cenaiz 7068.

¹⁴⁹Beyhaki, *es-Sünenül-Kübra*, Kitabu'l Cenaiz 7064.

¹⁵⁰Ebu Bekr Muhammed b. İbrâhim İbnü'l Münzir, *el Evsat fi's Süneni ve'l İcma* (Beyrut: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2012), 5/448.

Tespit edilen bu bigiler neticesinde Süfyân b. Uyeyne'nin usul açısından sünnet ve sahabe kavline dayanarak bu sonuca ulaştığı anlaşılmaktadır.

2.2.7. Cuma Namazında Okunacak Sûreler

Rasulullah'ın Cuma namazında Fatiha'dan sonra okuduğu zammî sureler ile ilgili bazı rivayetler vardır.

Numan b. Beşir'den: “Rasulullah iki bayramda ve Cuma günlerinde A'la Sûresi ile Ğaşiye Sûrelerini okurdu. Bazen bu iki namaz bir araya geldiğinde yine o ikisini okurdu.”¹⁵¹

Ebû Rafi dedi ki: 'Ebu Hureyre bir Cuma günü bize namaz kıldırdı. İlk rekâtında Cuma Sûresini, ikincisinde Münafikun Sûresini okudu. Namaz bitince Ebu Hureyre'ye dedim ki: “Ali'nin Kûfe' de okuduğu iki sûreyi okudun.” Ebu Hureyre dedi ki: “Ben Rasulullahı Cuma günü bu ikisini okurken işittim.”¹⁵²

Hanefî Mezhebine göre Rasulullah'ın Cuma namazlarında birinci rekatta Cuma Sûresini, ikinci rekatta Münafikun Sûresni okuduğuna dair olan rivayetlere binâen kişinin teberruken böyle yapması güzeldir. Ancak bunun devamlı olması istenilen bir durum olamaz. Aksi takdirde insanlar bunun zorunlu bir durum olduğunu sanarak Kur'an'ın diğer sûrelerini terk ederler.¹⁵³

Ayrıca “Ondan kolayınıza geleni okuyun”¹⁵⁴ ayetinden anlaşılacağı üzere belirli bir zammî sure okuma zorunluluğu olamaz.¹⁵⁵

Süfyân b. Uyeyne de bu konuda Hanefî mezhebi ile aynı görüştedir. Ona göre Kur'an'dan belirli bir sûreyi okumak zorunlu olsaydı, Kur'an'ın diğer sûreleri terk edilmiş bırakılmış olurdu. Halbuki Kur'an' dan bir şey terk etmek doğru olamaz. Yine bu rivayetlerde söz edilen durum sürekli olsaydı insanların geneli bunu bir emir telakki ederdi, oysaki böyle bir anlayış yok.¹⁵⁶

¹⁵¹Müslim, *Sahih-i Müslim*, 878.

¹⁵²Müslim, *Sahih-i Müslim*, 877.

¹⁵³Kâsânî, *Bedâ'î 'u's-Sanâ'î*, 1/269.

¹⁵⁴Müzzemmil Suresi 73/20

¹⁵⁵Serahsî, *Mebûsât*, 1/19.

¹⁵⁶Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed Aynî, *el-Binâye fi-Şerhi'l-el-Hidâye* (Beyrut: Daru'l Kutubu'l İlmîyye, 2000), 2/313.

2.2.8. Teşrik Tekbirlerinin Süresi

Teşrik tekbirlerinin süresi ile ilgili farklı görüşler vardır. Sahabelerin büyüklerinden Hz. Ömer, Hz. Ali ve İbni Mesud (r.a.) teşrik tekbirlerine Arefe günü sabah namazından itibaren başlanacağı hususunda ittifak etmişlerdir. Hanefî âlimler de Zahirü'r-Rivaye'de bu görüşü benimsemişlerdir.¹⁵⁷

Ebu Yusuf ve Muhammed

“Sayılı günlerde Allah'ı zikredin”¹⁵⁸ ayetini delil kabul ederek teşrik günlerinin son günü (Kurban Bayramı'nın dördüncü günü) ikindi namazına kadar tekbir getireceği görüşünü benimsemişlerdir.¹⁵⁹ Ebu Hanîfe ise “Kurban kesme günü ikindi namazına kadar tekbire devam edilir, ikindide tekbir getirilir, sonra kesilir” diyen İbni Mesud'un görüşünü benimsemiştir. Çünkü tekbire haccın asıl farzının (rükünün) yerine getirildiği günde başlanıyorsa, tekbirin kesilmesi de haccın bir başka farzı (rükünü) tavafın yapıldığı günde olmalıdır.¹⁶⁰

Süfyân b. Uyeyne Ebu Yusuf ve Muhammed gibi teşrik tekbirlerinin Arefe günü sabah namazından başlanıp teşrik günlerinin son günü ikindi namazına kadar devam edeceği görüşündedir. Ona göre Bakara Sûresi 203. ayette geçen sayılı günlerden maksat teşrik günleridir. Öyleyse tekbirlerin o günlerin sonuna kadar sürmesi gerekir.¹⁶¹

Bu konu ile ilgili bir rivayet şöyledir: Muhammed b. Ebi Bekir es-Sekafî den: O Enes b.Malik ile Mina'dan Arafat'a kadar beraberlerdi. Ona şöyle sordu: “Siz Rasulullah ile beraberken bugünlerde ne yaptınız?” Dedi ki: “Kimimiz tehليل getiriyordu ki Rasulullah kimseyi nehyetmedi. Kimimiz tekbir getiriyordu ki Rasulullah kimseyi bundan da nehyetmedi.”¹⁶²Rasulullah'ın takriri gösteriyor ki Arefe Günü sabah namazından teşrikin son günü ikindi vaktine kadar tekbir getirmek meşrudur.¹⁶³

Tespit edilen bu bigiler ışığında Süfyân b. Uyeyne'nin usul açısından Kur'an ve sünnete dayanarak bu sonuca ulaştığı anlaşılmaktadır.

¹⁵⁷Serahsî, *Mebûât*, 2/ 43.

¹⁵⁸ Bakara Suresi 2/ 203

¹⁵⁹Serahsî, *Mebûât*, 2/ 43.

¹⁶⁰Serahsî, *Mebûât*, 2/ 43.

¹⁶¹ Ebu Abdillâh Muhammed b. Ömer Razî, Fahrüddin, *Mefâtihu'l-Gayb (et-Tefsiru'l-Kebir)*, çev. Komisyon (Ankara: Akçağ Yay, 1995), 5/ 209.

¹⁶²Müslim, *Sahih-i Müslim*, Kitabu l Hac 3157.

¹⁶³Ali el-Karî, *Mirkatü'l-Mefâtih*, 5/ 519.

2.2.9. Mescid-i Haram İle Mescid-i Nebi'nin Faziletlerinin Karşılaştırılması

Mescid-i Haram, Mescid-i Nebi ve Mescid-i Aksa'nın diğer mescitlerden daha faziletli olduğu ile ilgili rivayetler vardır.

Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: “(İbadetler için) sadece (şu) üç mescide yolculuk yapılır; Mescid-i Haram, Mescid-i Nebi ve Beytü'l-Makdis (Mescid-i Aksa).”¹⁶⁴

Ebu Hureyre'den rivayet edildiğine göre Rasulullah şöyle buyurmuştur: “Benim mescidimde kılınan bir namaz Mescid-i Haram hariç diğer mescitlerde kılınan namazlardan bin derece daha efdâldir.”¹⁶⁵

Hanefî âlimler bu rivayetlere dayanarak Mescid-i Haram'ın Mescidi Nebi'den daha faziletli olduğu kanaatine varmıştır. Hatta bir kişi Mescid-i Nebi'de iki rekat namaz kılmayı nezretse, bu kişi namazını ister Mescidi Nebi'de isterse de Mescid-i Haram'da kılabilir. Çünkü insan adağının yükümlülüğünden ancak belirttiği yerde veya ondan daha üstün bir yerde getirmesiyle çıkabilir. Mescid-i Haram Mescid-i Nebi'den daha faziletli olduğu için isterse Mescid-i Haram'da namaz kılabilir.¹⁶⁶

Süfyân b. Uyeyne de bu konuda Hanefîlerle hemfikirdir. Ona göre yeryüzünde insanlar için yapılan ilk mabet olan Kabe'nin Mescid-i Haram'da olması ve tavafın orada yapılıyor olması, ayrıca ilgili hadiste geçtiği üzere Mescid-i Haram'da kılınan bir namazın Mescid-i Nebi'de kılınan namazdan yüz derece efdâl olması Mescid-i Haram'ın Mescid-i Nebi'den daha faziletli olduğunun delilidir.¹⁶⁷

2.3. Süfyân b. Uyeyne'nin Zekat ve Oruç Hakkındaki Görüşleri

Kaynaklarda Süfyân b. Uyeyne'nin hac ve oruçla ilgili olarak; çocuk veya deli olanların mallarının zekatları, peygamberlere sadaka verilmesi ve cima ile bozulan Ramazan orucunun kefaretinin hükmü konuları tespit edilerek aşağıda detaylarına verilmiştir.

¹⁶⁴Buhârî, *el-Câmi 'u's Saḥîḥ*, Kitabu Fazlı s Salati fi Mescidi Mekkete ve l Medine, 1197.

¹⁶⁵Buhârî, *el-Câmi 'u's Saḥîḥ*, Kitabu Fazlı s Salati fi Mescidi Mekkete ve l Medine, 1199.

¹⁶⁶Serahsî, *Mabsûṭ*, 3/132.

¹⁶⁷İbn Abidin, *Reddü'l-Muhtar*, 2/432.

2.3.1. Çocuk veya Deli Olanların Mallarının Zekatları

Hanefî mezhebine göre çocuk ve akıl hastalarının mallarından zekat alınmaz, onlar bu görüşlerini şu hadisi ile delillendirirler. “Üç kişiden sorumluluk kaldırılmıştır. Ergenlik çağına gelinceye kadar çocuktan, uyanıncaya kadar uyuyandan, sağlığına kavuşuncaya kadar akıl hastasından.”¹⁶⁸

Hanefilere göre çocuğa veya deliye zekatın farz olduğunu söylemek onu ibadetle sorumlu tutmak demektir. Çünkü bir şeyin gerekliliği zimmetle (kişinin kendi borç alanında) gerçekleşir. Çocuğun veya akıl hastasının malından dolayı velinin kendi borç alanında zekatın farz olduğu söylenemeyeceğine göre, zekat borcunun çocuğun veya akıl hastasının kendi borç alanında sabit olduğunu söylemek gerekir. Bu da onun dinî hükümlere muhatap olduğu sonucunu doğurur ki yukarıda geçen hadis çocuğa ve akıl hastasına yükümlülük yönetilmeyeceğini söylemektedir.¹⁶⁹

Hanefilere göre zekat sırf ibadettir. Diğer ibadetlerde olduğu gibi çocuk ve akıl hastası bununla yükümlü değildir. Zekat İslam'ın koşullarından birisidir. Dinde asıl maksat kulluktur. Çünkü zekat veren kişi önce malını Allah'a ait kılıyor sonra da Allah tarafından ihtiyacı karşılansın diye fakire veriyor. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur:

أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ هُوَ يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ

“Onlar, kullarının tövbesini kabul edenin ve sadakaları alanın Allah olduğunu bilmediler mi?”¹⁷⁰

مَنْ ذَا الَّذِي يُفْرِضُ اللَّهُ قَرْضًا حَسَنًا فَيُضَاعِفَهُ لَهُ أَضْعَافًا كَثِيرَةً

“Kimdir Allah’a güzel bir borç verecek o kimse ki, Allah da o borcu kendisine kat kat ödesin.”¹⁷¹

Bu ayetlerde de görüleceği üzere Allah malı sırf kendisinin kılıyor, o halis ibadet olur. Bundan dolayı zekat ile temizlenme meydana gelir. Bu açıklama ile ortaya çıkıyor ki zekatta kul hakkı yoktur çünkü ortaklık ibadetin anlamına zıttır.¹⁷²

Süfyân b. Uyeyne'ye göre ise çocuk ve akıl hastasının mallarından zekat alınması gerekmektedir. Çünkü Tevbe Sûresi 103 ayette:

خُذْ مِنْ أَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا

¹⁶⁸İbni Mace, *es-Sünen*, Kitabu t Talak 15.

¹⁶⁹Serahsî, *Mabsûât*, 2/162-163.

¹⁷⁰Tevbe Suresi 9/ 104

¹⁷¹Bakara Suresi 2/245, Hadid Suresi 57/ 11

¹⁷²Serahsî, *Mabsûât*, 2/163.

“Onların mallarından, onları kendisiyle arındıracağın ve temizleyeceğin bir sadaka (zekât) al” ibaresi çocuk, yetişkin, akıllı, deli ayrımı yapmadan nisab miktarına ulaşmış malı bulunan herkesi kapsamaktadır.¹⁷³

Süfyân b. Uyeyne Yusuf b. Mahak'tan rivayet edilen “Sadakanın zekatın yiyip bitirmemesi için yetimlerin mallarında ticaret yapın”¹⁷⁴ hadisi ile Abdurrahman b. Kasım'ın babasından rivayet ettiği “Ayşe bana ve kardeşime yumuşak idi. Onun evinde benim yetimlerim vardı. O bizim mallarımızdan zekat çıkarırdı” hadisine atıfta bulunarak çocukların mallarından zekâtın alınması gerektiğini savunmuştur.¹⁷⁵

Ayrıca Hz Ebubekir'in “Vallahi namaz ve zekatın arasını açanlarla elbette savaşaçağım! Çünkü zekat malın hakkıdır” sözü ile Hz. Ömer'in “Yetimin malından zekatı alın ki zekatı yemesinler” sözü çocuklardan da zekat alınması gerektiğinin delili arasında sayılmıştır.¹⁷⁶

Süfyân b. Uyeyne zekat ile kişinin sevap kazanıyor olması ve malın temizlenmesi gibi güzel kazançlarından çocukların da istifade etmesi gerektiğini söyleyerek bunu da delilleri arasında saymaktadır.¹⁷⁷

Bu bilgilere bakıldığında Süfyân b. Uyeyne'nin usul açısından Kur'an ve sahabe kavline dayanarak bu sonuca ulaştığı görülmektedir.

2.3.2. Peygamberlere Sadaka Verilmesi

Hanefî mezhebine göre Hz Muhammed'e, onun mensup olduğu Haşimoğullarına ve hatta onlardan birinin özgür kılınmış kölesine zekat vermek caiz değildir.¹⁷⁸ Bunun delilleri ise şu rivayetlerdir:

“Muhammed'e ve Muhammed'in ailesinde zekat helal değildir.”¹⁷⁹

İbni Abbas'tan rivayet edildiğine göre Peygamber (a.s.) Erkam b. Ebi'l Erkam'ı zekat memuru olarak görevlendirdi. Erkam Ebu Rafi'nin peşinden gelmesini istedi. O da Erkam ile birlikte Hz. Peygamber'e geldi. Peygamber (a.s.): “Ey Ebu Rafi, Allah

¹⁷³Razî, Fahrüddin, *Mefatihü'l-Gayb (et-Tefsiru'l-Kebir)*, 16/135.

¹⁷⁴Beyhaki, *es-Sünenü'l-Kübra*, 8/87.

¹⁷⁵Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezi*, 3/238; Muhyissünne Ebu' l Hüseyin b. Mes'ud El Beğavi, *Şerhu's Sünnne*, thk. Muhammed Zahir Eş Şaviş (Beyrut: El Mektebu'l İslami, 1983), 6/63; Ebü'l-Kâsım Abdülkerîm b. Muhammed b. Abdilkerîm Râfîi, *Şerhu Müsnedü's-Şâfîi*, thk. Ebubekir Vail Muhammed (Katar: İdaretü's Şuuni'l İslamiyye, 2007), 2/125.

¹⁷⁶Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezi*, 3/238; El Beğavi, *Şerhu's Sünnne*, 6/63.

¹⁷⁷Nevevî, *el-Mecmû'*, 50302; Şirbini, *Muğni'l-Muhtac ila Ma'rifeti Meani Elfazi'l-Minhac*, 1/602.

¹⁷⁸Şeybani, İmam Muhammed b. el-Hasan, *Kitabü'l-Asl*, thk. Muhammed Boynukalın (Katar: Daru ibn Hazm, 2012), 2/79; Serahsî, *Mebûsât*, 3/12.

¹⁷⁹Müslim, *Sahih-i Müslim*, Kitabu z Zekat,2522; Nesai, *es-Sünen*, Kitabu z Zekat, 2625.

insanların kirlerini Haşimoğulları için çirkin gördü. Şüphesiz bir toplumun özgür kılınmış kölesi de onlardandır.” dedi.¹⁸⁰

Hanefilere göre bu hüküm farz ve vacip sadakalar için geçerlidir. Nafile sadakalar ve vakıflar için geçerli değildir. Çünkü kişi farz zekat ile kendini temizler, bu durumda verdiği malı kullanmış su gibi kirlenmiş olur. Nafile sadakaysa kişi malını teberru ettiği suyla serinlenen kişinin kullandığı su gibi, bu mal ile verilen şey de kirlenmez.¹⁸¹

Süfyân b. Uyeyne de bu konuda Hanefiler ile aynı görüştedir. O da bahsi geçen rivayetlere dayanarak Hz Peygambere ve onun ailesine zekat verilmesinin uygun olmadığı görüşündedir.¹⁸² Onun bu meselenin hükmü ile ilgili usulünün sünnete dayandığı anlaşılmaktadır.

2.3.3. Cima İle Bozulan Ramazan Orucunun Kefareti

Hanefi mezhebine göre kişi Ramazan ayında oruçlu iken bile bile eşiyile cinsel ilişkide bulunursa kendisine o günün kazası ve kefareti gerekir.¹⁸³ Nitekim bir hadiste Rasulullah şöyle buyurmuştur: 'Ramazan' da bile bile orucunu bozana zıhar yapana gereken şey gereklidir.¹⁸⁴ Zıhar kefareti de Mücadele Sûresi 3 ve 4. ayetlerde tertib ile belirtildiği üzere köle azad etmek, mümkün değilse iki ay peş peşe oruç tutmak, buna da imkan bulunmuyorsa altmış fakiri doyurulması şeklindedir. Hanefiler ayetteki tertibin önemli olduğunu vurgulamışlar ve görüşlerini şu hadisle de desteklemişlerdir:

Bir bedevi saçını başını yolarak:

“Mahvoldum ve mahvettim” diyerek Peygamberin (a.s.) yanına geldiğinde o:

“Ne yaptın?” diye sordu. Bedevi:

“Ramazan'da gündüzün bile bile eşimle cinsel ilişkide bulundum” dedi.

Peygamber (a.s.):

“Bir köle azad et” buyurdu. Bedevi elini boynuna vurup:

¹⁸⁰Ebu Davut, *es-Sünen*, Kitabu z Zekat,29; Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) Tirmizi, *Sünenü't-Tirmizi* (Beyrut: Müessesetü'r-Risale Naşirun, 2015), Kitabu z Zekat, 25.

¹⁸¹Serahsî, *Mebûsû*, 3/12; Şeybani, İmam Muhammed b. el-Hasan, *Kitabü'l-Asl*, 2/79.

¹⁸²Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Hamza Remlî, *Haşiyetü'r Remlî* (Beyrut: Daru'l Kutubu'l İlmiyye, 2003), 3/99; Ebû Yahyâ Zeynüddîn Zekeriyâ b. Muhammed b. Ahmed es-Süneykî el-Ensârî, *el-Gurerü'l-Behiyye fî Şerhi'l-Behceti'l-Verdiyye* (Beyrut: el Matbaatü'l Meymeniyeye, 2000), 4/86.

¹⁸³Serahsî, *Mebûsû*, 3/71; Şeybani, İmam Muhammed b. el-Hasan, *Kitabü'l-Asl*, 2/93.

¹⁸⁴Beyhaki, *es-Sünenül-Kübra*, 8/478.

“Şu boynumdan başka bir boyuna (köleye) sahip değilim ki” dedi. Peygamber (a.s.):

“İki ay peş peşe oruç tut” buyurdu, o:

“Başıma ne geldiyse hep oruçtan geldi” dedi. Peygamber (a.s.):

“Altmış fakiri doyur” buyurdu, o:

“Bulamam” karşılığını verdi. Peygamber (a.s.):

“Otur şuraya” dedi. Bedevi oturdu. Biraz sonra Züreyk kabilesinin zekatları getirildi. Peygamber (a.s.):

“On beş sa' al ve onu yoksullara ver” buyurdu. Bedevî:

“Onu benden ve ailemden daha muhtaç bir aileye mi vereyim? Vallahi Medine'nin kara taşlı tepeleri arasında ona benden ve ailemden daha çok ihtiyacı olan kimse yoktur” dedi. Peygamber:

“Öyleyse onu ailenle ye” buyurdu.¹⁸⁵

Bu hadisten kefaretin seçeneklerinde bir tertip olduğunu ve kişinin tertibe riayet etmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.¹⁸⁶

Süfyân b. Uyeyne cima ile bozulan Ramazan orucunun kefareti konusunu ele alırken Hanefîlerin delillerinin aynısını zikretmiştir. Ona göre konuyla ilgili geçen bedevî hadisinin zahirinden tertibin gerekli olduğu sonucu çıkar. Peygamber (a.s.) bedeviye bir tertip içinde neye gücünün yettiğini sormuştur. Onu köle azadı, oruç tutma veya fakiri doyurma arasında serbest bırakmamıştır.¹⁸⁷ Süfyân b. Uyeyne'nin buradaki hükmünün usul açısından dayanağının sünnet olduğu görülmektedir.

2.4. Süfyân b. Uyeyne'nin Hac Hakkındaki Görüşleri

Kaynaklarda hacla ilgili Süfyân b. Uyeyne'nin Kudüm Tavafında telbiye, ihramlının sedye ve benzeri taşıma araçları ile gölgelenmesi, İfada Tavafının vaktinin sonu, Mekke ehlinin Mina'da namazı kısaltması, kesilmesi sebebiyle ihramlıya fidye gerektiren saçın miktarı, ihramlının azgın köpeği öldürebilmesi meselesinde azgın köpekten ne kastedildiği ve ihramlının vücudundan tek bir kıl koparmasının cezası ile ilgili görüşleri tespit edilmiştir.

¹⁸⁵Buhârî, *el-Cami 'u's Sahih*, Kitabu s Savm, 1979; Müslim, *Sahih-i Müslim*, Kitabu s Sıyam, 2651.

¹⁸⁶Şeybani, İmam Muhammed b. el-Hasan, *Kitabü'l-Asl*, 2/92; Serahsî, *Mebisât*, 3/72.

¹⁸⁷Ebü'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr Kastallânî, *İrşâdü's-Sârî* (Mısır: El Matbatü'l Kübra El Emiriyye, 1905), 9/412; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 4/381.

2.4.1.Kudüm Tavafinda Telbiye

Hanefî mezhebine göre Kudüm tavafinda telbiye getirilmesi gerekmektedir. Nitekim İfrat ve Kıran hacı yapanların telbiyeyi kesme vakti Cemre-i Akabe'ye taş atma zamanıdır.¹⁸⁸ Onlar bu görüşlerini şu rivayetlere dayandırmaktadırlar.

Süreyç b. Yunus' tan rivayet edildiğine göre Abdullah Arefe günü telbiye getirdi. Ona “Burası telbiyenin yeri değil ki” denildiğinde ise şöyle dedi: “Bu insanlar cahil mi yoksa unuttular mı? Kendisine Bakara Sûresi indirilen zatı burada “Lebheyk Lebheyk” derken işittim.”¹⁸⁹

İbni Abbas'tan rivayet edildiğine göre Üsâme Arafat'tan Müzdelife'ye, Müzdelife'den Mina'ya kadar Rasulullah'ın yanındaydı dedi ki: “Nebi cemreleri atıncaya kadar telbiye getirmeye devam ediyordu”¹⁹⁰

Süfyân b. Uyeyne'ye göre Kudüm tavafinda telbiye getirilmesi mekruhtur.¹⁹¹ Çünkü tavaf ibadetinin kendine has zikirleri vardır. Bunlar Sübhanallah, Elhamdülillah, Lâ ilâhe illallah, Vallahu Ekber, Ve La havle ve la kuvvete illa billah, Allahümme' calhu haccen mebruran, ve zenben meğfuran, ve sa'yen meşkuran, Allahümmağfir verham ammâ te'lemu, Allahümme âtina fid dünya haseneten ve fil ahireti haseneten va kına azaben nar, ve benzer virdler...Hacı telbiyeden daha evlasını istiyorsa İfada ve Veda tavaflarında olduğu gibi Kudüm tavafinın da da telbiyeyi keserek bu virdleri söylemelidir.¹⁹²

Süfyân b. Uyeyne Kudüm tavafinda telbiye getirmenin mekruh oluşunu şu rivayetle de desteklemektedir:

Nafi'den rivayet edildiğine göre Abdullah b. Ömer Hac esnasında Hareme ulaştığında Kabe'yi tavaf edip Safa ve Merve arasında sa'y yapıncaya kadar telbiye getirmeyi kesti. Sonra sabahın erken saatlerinde Mina'dan Arafat'a kadar telbiye getirdi. Sabah olunca telbiyeyi bıraktı. Umrede de Harem'e girdiğinde telbiyeyi bırakırdı.¹⁹³

¹⁸⁸Kâsânî, *Bedâ'î'u's-Sanâ'i*, 3/135-136; Şeybani, İmam Muhammed b. el-Hasan, *Kitabü'l-Asl*, 2/166; Serahsî, *Mebûât*, 4/187-188.

¹⁸⁹Müslim, *Sahih-i Müslim*, Kitabı I Hac,3152.

¹⁹⁰Buhârî, *el-Cami' u's Sahih*, Kitabı I Hac, 1711.

¹⁹¹Ebu Ömer Cemalüddin Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed Abdilberr, *el-İstizkar*, thk. Abdulmu'ti Emin Kal'aci (Dimaşk: Daru Kuteybe, 1993), 11/164; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 5/107.

¹⁹²Şirbini, *Muğni'l-Muhtac ila Ma'rifeti Meani Elfazi'l-Minhac*, 1/701; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 5/107; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Müflih b. Muhammed el-Makdisî er-Râmînî İbn Müflih, *Kitâbü'l-Fürû'*, thk. Muhammed Hasan (Beyrut: Daru'l Kutubu'l İlmîyye, 1997), 5/397.

¹⁹³İmam Malik, *el-Muvatta*, Kitabı I Hac, 957.

İbni Şihab'dan rivayet edildiğine göre Abdullah b. Ömer Kabe'yi tavaf ederken telbiye getirmezdi.¹⁹⁴

Süfyân b. Uyeyne'ye göre İbni Ömer'in tavafta telbiye getirmemesi bunun mekruh olduğunun en bariz delilidir.¹⁹⁵ Onun buradaki temel dayanağının sahabe kavli olduğu anlaşılmaktadır.

2.4.2. İhramlının Sedye ve Benzeri Taşıma Araçları İle Gölgelemesi

İhramlı kişinin bedenine temas ederek gölgeleyen şapka ve benzeri şeylerle gölgelemesi, başını örtmesi Hanefî mezhebince ceza kurbanı gerektiren bir durum olarak kabul edilmiştir.¹⁹⁶ Bunun delili olarak ihramlı iken Cerdan çukurunda devesinden düşüp deve tarafından çiğnenen bir bedevi ile ilgili Rasulullah'ın 'Onun başını ve yüzünü örtmeyin' hadisini¹⁹⁷ gösterirler.¹⁹⁸

Ancak ihramlı kişinin çadır, sedye, hevdeç ve hatta leğen, tekne gibi elbise cinsinden olmayan bir şey ile gölgelemesinde ise bir beis görülmemiştir.¹⁹⁹ Sahabiden Hz. Osman ihramlı iken çadır kurmuş, Ammar b. Yasir de sıcaklıktan rahatsız olduğu zaman elbisesini bir ağacın üstüne atıp bu ağacın altında gölgelemiştir.²⁰⁰

Süfyân b. Uyeyne'ye göre ihramlının sedye ve benzeri taşıma araçlarında gölgelemesi caizdir. Nitekim Yahya b. Husayn ninesinin şöyle dediğini rivayet etmiştir:

‘‘Rasulullah ile veda haccında Hac etmişim. Usame ve Bilal'i biri Rasul'ün devesinin yularını tutarken, diğerini ise Rasülü sıcaktan korumaya çalışır vaziyette gördüm. Bu durum Akabe Cemresi' ne taş atıncaya kadar devam etti.’’²⁰¹

Süfyân b. Uyeyne'ye göre ihramlının ister binek üstünde, ister inmiş vaziyetteyken, ister sedye ve benzeri araçlarla, ister başka şekilde gölgelemesinin bir sakınca yoktur. O da Hanefiler gibi bunun caiz olduğu sonucuna varmıştır.²⁰² Usul

¹⁹⁴İmam Malik, *el-Muvatta*, Kitabu l Hac, 958.

¹⁹⁵Ebü'l-Velîd Süleymân b. Halef b. Sa'd et-Tüçibî Bâcî, *el-Münteka* (Mısır: Matbaatu's Saade, 1914), 2/217; Zürkânî, *Şerhu'l-Muvafta*, 2/344.

¹⁹⁶Şeybani, İmam Muhammed b. el-Hasan, *Kitabü'l-Asl*, 2/218-219; Serahsî, *Mebûât*, 4/130.

¹⁹⁷Buhârî, *el-Cami'u's Sahih*, Kitabu l Cenaiz, 19; Ebu Davut, *es-Sünen*, Kitabu l Cenaiz, 84; Müslim, *Sahih-i Müslim*, Kitabu l Hac, 93.

¹⁹⁸Serahsî, *Mebûât*, 4/7.

¹⁹⁹Serahsî, *Mebûât*, 4/130.

²⁰⁰Serahsî, *Mebûât*, 4/130.

²⁰¹Müslim, *Sahih-i Müslim*, Kitabu l Hac, 3198.

²⁰²El Beğavi, *Şerhu's Sünnne*, 7/ 241; Ali el-Karî, *Mirkatü'l-Mefâtih*, 5/1851.

açısından bakıldığında Süfyân b. Uyeyne'nin sünnete dayanarak bu sonuca vardığı görülmektedir.

2.4.3. İfada Tavafının Vaktinin Sonu

İfada Tavafı haccın temel farzlarından biridir. Hanefilere göre bu tavafın vakti kurban kesme günleridir, daha sonraya ertelenmesi uygun değildir. Peygamberimizin “Kurban günleri üçtür, en faziletlisi ilk günüdür”²⁰³ hadisi gereği kurban kesmek gibi farz tavafın da mümkünse Kurban Bayramı'nın birinci günü yapılmasını daha iyidir.²⁰⁴

Süfyân b. Uyeyne farz tavafın özürsüz olarak kurban günlerinden sonraya bırakılmasını uygun görmüştür.²⁰⁵Nitekim Hac 29. ayette وَلَيَطُوفُوا بِالْبَيْتِ الْعَتِيقِ

‘... Beyt-i Atik’i (Kâbe’yi) tavaf etsinler.’

Burada tavaf mutlak olarak zikredilmiş zaman sınırlamasından söz edilmemiştir. Öyleyse bu tavafın zamanının bir sonu olmamalıdır.²⁰⁶ Ayrıca Abdullah b. Amr b. As'tan gelen bir rivayette Rasulullah Veda Haccı'nda Mina'da iken insanlar ona sorular soruyorlardı. Adamın biri gelerek “Bilemedim önce kurban mı kessem yoksa tıraş mı olsam?” Rasulullah: “Kurbanımı kes zorunluluk yok” dedi. Bir diğeri gelip dedi ki: “Önce cemreleri mi atayım yoksa kurban mı keseyim bilemedim” Rasulullah “İstediyini önce yap, zorunluluk yok” dedi. Ona “Önce mi sonra mı?” diye ne sordularsa o hep “Yapabilirsin zorluk yok” dedi.²⁰⁷

Süfyân b. Uyeyne'ye göre bu rivayetler gösteriyor ki zorunluluk olmadan kişi istediğini önceleyebilir veya erteleyebilir, farz tavafını ertelemek de caizdir.²⁰⁸Bundan dolayı kişiye bir ceza da gerekmez, ancak kişi ihramlı olarak kalmaya devam etmiş olur.²⁰⁹

Yukarıdaki bilgilerden anlaşılacağı üzere Süfyân b. Uyeyne Kur'an ve sünnete binaen bu sonuca varmıştır.

²⁰³İmam Malik, *el-Muvatta*, Dahaya, 6.

²⁰⁴Serahsî, *Mebûât*, 4/ 22.

²⁰⁵Nevevî, *el-Mecmû*, 8/ 202.

²⁰⁶Muhammed el-Emîn b. Muhammed el-Muhtâr b. Abdilkâdir el-Cekenî el-Himyerî Şinkiti, *Edvâ'ü'l-Beyân fi İzzâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân* (Beyrut: Daru'l Fikr, 1995), 4/ 406; Ebû Zeyd Abdurrahmân b. Muhammed b. Mahlûf Seâlibî, *el-Cevâhirü'l-Hisân fi Tefsiri'l-Kur'ân* (Beyrut: Daru'l İhya, 1997), 1/ 408.

²⁰⁷Buhârî, *el-Cami'ü's-Sahih*, Kitabu'l-İlm, 83.

²⁰⁸Ebû İbrâhîm İzzüddîn Muhammed b. el-İmâm el-Mütevekkil-Alellâh İsmâil San'ânî, *Sübülü's-selâm* (Mektebetü Mustafa el Babi, 1960), 2/ 211; Ali el-Karî, *Mirkatü'l-Mefâtih*, 5/ 1853.

²⁰⁹Nevevî, *el-Mecmû*, 8/ 202.

2.4.4. Mekke Ehlinin Mina'da Namazı Kısaltması

Hanefî mezhebine göre namazın kısaltılacağı yolculuğun en azı üç günlük yoldur, bu yolculuk yaya ve deve yürüyüşü olarak açıklanmıştır. Bu süreyi takdir ederken şu hadisler referans alınmıştır.²¹⁰

Yanında kocası veya evlenemeyeceği biri (mahremi) bulunmayan kadın üç gün ve üç gecenin üzerindeki yolculuğa çıkmasın.²¹¹

Beldesinde oturan (mukim) bir gün bir gece, yolcu olan da üç gün ve üç gece mestler üzerine mesheder.²¹²

Hanefilere göre üç günlük yolculuk niyeti ile yola koyulan kişi ancak ikamet ettiği şehrin binalarını arkada bırakınca namazlarını kısaltarak kılabilir. Çünkü o şehirde olduğu müddetçe yolculuğa niyet eden kişi konumundadır henüz yolcu sayılamaz.²¹³ Mekke ehli yolcu olmadığına göre Mina'da namazları kısaltamazlar.²¹⁴

Süfyân b. Uyeyne'ye göre Mekkeliler Mekke'de iken namazlarını tam kılmalı ancak Mina'da iken kısaltabilirler.²¹⁵ Nitekim Nisa Sûresi 101. ayette

وَإِذَا ضَرَبْتُمْ فِي الْأَرْضِ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَقْصُرُوا مِنَ الصَّلَاةِ

Nisa Suresi.101:

4.101: Yeryüzünde sefere çıktığınız vakit...namazı kısaltmanızdan ötürü size bir günah yoktur.

Görülebileceği üzere uzun ya da kısa yolculuk kaydı olmadan yolculuk mutlak olarak zikredilmiştir. Öyleyse Mekke ehli kısa bir mesafe olsa bile seferi olmaları hasebiyle Mina'da namazı kısaltarak kılabilir.²¹⁶

Ayrıca Abdullah b. Mesut' tan gelen bir rivayet de şöyledir: “Ben Rasulullah ile beraber Mina'da iki rekat namaz kıldım Ebubekir ve Ömer ile birlikte de iki rekat kıldım.”²¹⁷ Peygamber ve ashâbı kendileri ile Mina'da namaz kılan Mekke ehline namazı tamamlamaları emrini vermediklerine göre Mekke ehlinin Mina'da namazı kısaltmalarında bir beis yoktur.²¹⁸

²¹⁰Serahsî, *Mebûât*, 1/ 235.

²¹¹Müslim, *Sahih-i Müslim*, Kitabu l Hac,3324.

²¹²Ebu Davut, *es-Sünen*, Taharet, 1574; Tirmizi, *Sünenü't-Tirmizi*, Taharet,95.

²¹³Serahsî, *Mebûât*, 1/ 236.

²¹⁴Serahsî, *Mebûât*, 1/ 237.

²¹⁵Mervezî, *Kitâbü'l-Mesâ'il*, 5/ 2141.

²¹⁶Şinkiti, *Eđvâ'ü'l-Beyân*, 4/ 440.

²¹⁷Buhârî, *el-Cami'u's-Sahih*, Kitabu Taksiru s Salat, 1802.

²¹⁸Kurtubî, *Şerhu'l-Câmi'i's-Sahih'i Buhari*, 3/ 68; Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 7/ 118; Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, 3/ 530.

Haris b. Vehb ise şöyle demiştir: “Tam bir güven içinde olduğumuz halde Rasulullah bize Mina'da iki rekat namaz kıldırdı.”²¹⁹ Güven ortamında Mekke ehli ile diğer şehirlere gelenler diye ayırım yapılmadan Mina'da namazın kısaltılması bunun meşru olduğunun delilidir.²²⁰

Sait b. Müseyyeb şöyle dedi: “Ömer b. Hattap Mekke'ye gelince onlarla iki rekat namaz kıldıktan sonra şöyle dedi: “Ey Mekke ehli! Siz namazınızı tamamlayın, biz seferiyiz”. Sonra Mina'da iki rekat namaz kıldırdı ancak orada böyle bir şey söylediği bilgisi bize gelmedi”²²¹ Hz Ömer'in bu davranışı Mekke ehlinin Mina'da namazı kısaltmalarının delilidir, aksi halde onlara Mina'daki namazlarını da tamamlamalarını söylerdi.²²²

Görüldüğü üzere Süfyân b. Uyeyne bu konuyla ilgili görüşüne Kur'an, sünnet ve sahabe kavline dayanarak ulaşmıştır.

2.4.5. Kesilmesi Sebebiyle İhramlıya Fidyeye Gerektiren Saçın Miktarı

İhram yasaklarından biri de tıraş olmaktır. İhramlı kişinin hedy kurbanından önce tıraş olmaması gerektiği Kur'an-ı Kerim'in

وَلَا تَحْلِقُوا رُؤُسَكُمْ حَتَّىٰ يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَجْلَهُ

“Hedy kurbanı yerine varıncaya kadar başlarınızı tıraş etmeyin”²²³ ayeti ile sabittir.

Hanefilere göre muhrim kişi ihram yasakları devam ederken başının ya da sakalının dörtte birini tıraş ederse bu kişiye ceza kurbanı gerekir.²²⁴ Buradaki ölçünün gerekçesi ise şudur: Baş ön, arka ve iki yan olmak üzere dört bölümdür. Dörtte bir başın tamamı yerindedir. Çünkü bir insanın yüzünü görenin onun dört yanından birini gördüğü halde filan kimseye gördüm demesi caizdir.²²⁵ Bu sebeple başın dörtte birini tıraş etmek ceza gerektiren bir durumdur. Tıraş kastı olmayan göğüs ve bacak kıllarını tıraş edilmesi halinde ise kişiye sadaka cezası gerekir.²²⁶

²¹⁹Buhârî, *el-Câmi' u's-Sahîh*, KitabuTaksiru s Salat, 1091.

²²⁰Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezi*, 3/ 530.

²²¹İmam Malik, *el-Muvatta*, Kitabu l Hac, 1199.

²²²El Beğavi, *Şerhu's Sünnne*, 4/ 183; Zürkânî, *Şerhu'l-Muvatta*, 2/ 546.

²²³ Bakara Suresi 2/ 196

²²⁴Şeybani, İmam Muhammed b. el-Hasan, *Kitabü'l-Asl*, 2/ 195-196; Serahsî, *Mabsût*, 4/ 73.

²²⁵Serahsî, *Mabsût*, 1/ 64.

²²⁶Serahsî, *Mabsût*, 4/ 73; Şeybani, İmam Muhammed b. el-Hasan, *Kitabü'l-Asl*, 2/ 194-195.

Süfyân b. Uyeyne'ye göre muhrimin saçından üç kıl ve fazlasını tıraş etmesi ceza gerektiren bir durumdur.²²⁷ Ona göre Bakara Sûresi 196. ayette geçen

فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَّرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ فَفَدِيَةٌ مِنْ صِيَامٍ

...“İçinizden her kim hastalanır veya başından rahatsız olur (da tıraş olmak zorunda kalır) sa’ fidye olarak versin...”

Süfyân b. Uyeyne'ye göre مِنْ رَأْسِهِ فَفَدِيَةٌ ifadesinden anlaşılması gereken şey şu olmalıdır حَلَقٌ مِنْ رَأْسِهِ فَفَدِيَةٌ. Çünkü tıraş edilen baş değil saçtır. İhramlıya yasaklanan şey saçın tıraş edilmesidir. Az olana ceza gerekmez, çok olana ceza gerekir. Az ile çok arasında da belirleyici bir sınır olmalıdır ki o da üçtür. Çünkü üç çokluk ifadesinin ilk sınırıdır.²²⁸

2.4.6. İhramlının Vücudundan Tek Bir Kıl Koparmasının Cezası

İhramlının bıyığından, saçından, sakalından veya bedeninin başka bir yerinden tek bir kıl koparsa bu kıl nedeniyle suçun aslı bulunduğu için Hanefilere göre sadaka cezası gerekir. Bu ceza yeterlidir. Çünkü böyle bir durum rahatlama ve süslenme maksadı taşımadığından suçu tam anlamıyla gerçekleşmemiştir. Her bir kıl için bir sadaka vermesi yeterli görülmüştür.²²⁹

Süfyân b. Uyeyne'ye göre böyle bir durumda her bir kıl için bir ölçek yiyecek vermesi vacip olur.²³⁰ Ona göre bir şeyin bütününün itlafi yasaklanmışsa o şeyin bir bölümünün itlafi da yasaklanmıştır. Bu sebeple bir tek kılın koparılması da yasaktır.²³¹ Süfyân b. Uyeyne'ye göre Kitap ve sünnette bu suçun cezası için açık bir nass olmadığından bu konu ancak içtihatla açıklanabilir. Ona göre bir tek kılın koparılması halinde bir ölçek yiyecek vermek vacip olur.²³² Bir ölçek olmasının mantığını şöyle izah etmiştir: Şarinin başka suçlarda takdir ettiği en düşük fidye cezası bir ölçektir. Saçın da en azı bir kıl olduğuna göre onun cezası bir ölçek olmalıdır.²³³

²²⁷İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 5/ 382; Muvaffakuddin Ebu Muhammed Abdillâh b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudame el-Makdisî, *eş-Şerhü'l-Kebir*, thk. Abdullâh b. Abdülmuhsin et-Türki, Abdülfettâh Muhammed el-Hulvi (Embabe: Hicr, 1993), 8/ 224.

²²⁸İbn Kudame el-Makdisî, *eş-Şerhü'l-Kebir*, 8/ 224; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 5/ 382; Nevevî, *el-Mecmû'*, 7/ 387.

²²⁹Kâsânî, *Bedâ'î'u's-Sanâ'î*, 2/ 194-195; Serahsî, *Mebisût*, 4/ 73.

²³⁰İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 5/ 387; İbn Kudame el-Makdisî, *eş-Şerhü'l-Kebir*, 8/ 225.

²³¹İbn Kudame el-Makdisî, *eş-Şerhü'l-Kebir*, 8/ 225.

²³²İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 5/ 387; İbn Kudame el-Makdisî, *eş-Şerhü'l-Kebir*, 8/ 225.

²³³İbn Kudame el-Makdisî, *eş-Şerhü'l-Kebir*, 8/ 225.

2.4.7. İhramlının Azgın Köpeği Öldürebilmesi Meselesinde Azgın Köpekten Ne Kastedilmiştir?

İhramlı kişi kara av hayvanlarını öldüremez ve avlayamaz. Ancak yılan, akrep ve azgın köpek gibi çoğunlukla hemen saldırmaya başlayan hayvanlar bunun dışındadır.²³⁴ Hanefilere göre Harem bölgesinde kişi ihramlı olsun ya da olmasın yılan akrep fare çaylak kuşu ve azgın köpeği öldürmesi mübahtır cezası yoktur.²³⁵ Nitekim Hz Ayşe'den gelen bir rivayete göre Resulullah Aleyhisselam şöyle buyurmuştur: “Yeryüzünde gezen hayvanlardan beş çeşit vardır ki bunların hepsi de fasıktır. Bunları insan Harem içinde de öldürür. Bunlar karga, çaylak, akrep, fare ve azgın köpektir.”²³⁶

Ebu Hanife'ye göre hadiste geçen azgın köpekten kasıt bildiğimiz köpektir, ancak diğer Hanefi fukahaya göre burada azgın köpekten kastedilen şey kurttur.²³⁷ Ayrıca Hanefilere göre ihramlı kişinin bu beş hayvan dışındaki eti yenmeyen yırtıcılardan birinin bu yırtıcı hayvanlar saldırmadan öldürmesi de caiz değildir. Aksi halde ceza gerekir.²³⁸

Süfyân b. Uyeyne'ye göre hadiste geçen azgın köpek ile kastedilen aslan kaplan kurt ve benzeri yırtıcılardır.²³⁹ Nitekim Rasulullah Aleyhisselam Utbe b. Ebu Leheb hakkında: “Allah'ım ona köpeklerinden bir köpek musallat et” diye beddua ettiğinde Utbe bir arslan tarafından yakalanıp öldürülmüştü.²⁴⁰ Bu da gösterir ki azgın köpek ile kastedilen bilinen köpek değil aslan, kaplan gibi yırtıcı hayvanlardır.

Yukarıdaki bilgiler neticesinde Süfyân b. Uyeyne'nin bu meseledeki görüşüne sünneti esas alarak ulaştığı anlaşılmaktadır.

²³⁴ Zuhayli, Vehbe *el Fıkhü'l İslami ve Edilletuhu* (Dimeşk: Daru'l Fikr, 1985), 4/ 112.

²³⁵ Serahsî, *Mabsûf*, 4/ 90.

²³⁶ Buhârî, *el-Cami 'u's Sahih*, Kitabu Cezau s Sayd, 1860.

²³⁷ Serahsî, *Mabsûf*, 4/ 90.

²³⁸ Serahsî, *Mabsûf*, 4/ 90.

²³⁹ Abdilberr, *el-İstizkar*, 12/ 23; Irâkî, *Tarhu't Tesrib*, 5/ 68.

²⁴⁰ Beyhaki, *es-Sünenül-Kübra*, 5/ 346.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. SÜFYÂN B. UYEYNE'NİN MUAMELAT VE AHVALU'Ş ŞAHSİYE'YE DAİR GÖRÜŞLERİ

3.1. Süfyân B. Uyeyne'nin Muamelata Dair Görüşleri

Kaynaklarda Süfyân b. Uyeyne'nin meclis muhayyerliğinin meşrutiyeti, başkasının yaptığı pazarlığın üzerine pazarlık yapmak, borcun bir kısmının düşürülmesine karşılık vadesi gelmemiş borcun ödenmesi, babanın evladının malından nafaka alması, mükatebin engellenmesi, Kur'an öğretmenin karşılığında ücret alma ve kâsımın (malı taksim edenin) ücret almasına dair muamelatla ilgili görüşleri tespit edilerek aşağıda tek tek ele alınmıştır.

3.1.1. Meclis Muhayyerliğinin Meşrutiyeti

Meclis muhayyerliği akit meclisinden bedenen ayrılmadıkları sürece tarafların münferit iradeleriyle akitten vazgeçme hakkına sahip olmalarını ifade eden bir kavramdır.

Hanefî mezhebine göre satıcı veya müşteriden biri icabta bulunduğu diğerinin kabul muhayyerliği vardır. Dilerse kabul eder dilerse etmez. Ancak icab ve kabulden sonra akit her iki taraf için de meclis muhayyerliği bulunmaksızın bağlayıcı olur.²⁴¹ Ebu Hureyre'den rivayet edilen: “Alıcı ve satıcıdan her biri ayrılmadıkları sürece (sözleşmeden vazgeçip geçmeme hususunda) diğerine karşı muhayyerdir.”²⁴² hadisindeki muhayyerliği kabul muhayyerliği olarak yorumlamışlardır. Hanefilere göre meclis muhayyerliğinin kabul etmek taraflardan birinin diğerine zarar vermesine olanak sağlar ki bu nass ile yasaklanmıştır.²⁴³

Ayrıca “Müslümanlar koşullarına bağlıdırlar.”²⁴⁴ hadis-i şerifi gereğince icab ve kabulden sonra akit bağlayıcı hale gelir. Taraflar akit yapmakla aralarındaki aktin geçerliliğini ve devamını koşul koymuş olurlar. Hadisin açık anlamı gereği akit iki taraf için bağlayıcı olur. Hz Ömer şöyle demiştir: “Satım ya hayırlaşma (akit) ya da

²⁴¹Serahsî, *Mebsût*, 13/ 156; Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd Mevsilî, *el-İhtiyâr li-ta'îli'l-Muhtâr* (Beyrut: Daru'l Kutubu'l İlmîyye, 1937), 1/ 403-404.

²⁴²Buhârî, *el-Cami' u's Sahih*, Kitabu'l Buyu', 2146-2147-2149-2150-2151.

²⁴³Mevsilî, *el-İhtiyâr*, 1/ 403.

²⁴⁴İbni Ebi Şeybe, *Musannef*, 4/ 450; Beyhaki, *es-Sünenül-Kübra*, 6/ 79.

muhayyerliktir. Hayırlaşma geçerli ve bağlayıcı olandır.”²⁴⁵ Hanefilere göre Hz. Ömer'in bu sözünden satım akdi bağlayıcı olan ve bağlayıcı olmayan olmak üzere iki çeşittir. Bağlayıcı olmayan kendisinde muhayyerlik koşulu bulunan akittir. Her türlü satım akdinde muhayyerliğin varlığından söz edenler bu hadise aykırı söz söylemişlerdir.²⁴⁶

Hanefiler Malik b. Enes'in meclis muhayyerliği ile ilgili hadisi rivayet etmesine rağmen meclis muhayyerliğini kabul etmemesini de kendi görüşlerinin isabetine bir delil olarak görmüşlerdir. Nitekim râvinin rivayet ettiği hadise aykırı fetva vermesi o hadisin zayıf olduğunun delil sayılır.²⁴⁷

Yine onlara göre bu hadis sahih kabul edilse bile o zaman maksadın tarafların pazarlık durumu olduğunu söylerler. Çünkü hadiste geçen “mütebâyan / bâyan” ifadesi alışveriş yapanlar, pazarlık yapanlar anlamına gelir. Pazarlık yapan tarafların her biri için karşı tarafın teklifini kabul etmeme muhayyerliği vardır. Hadisteki lem yetefferraku “ayrılmak”tan maksat yer olarak değil söz olarak ayrılıktır, konuyu değiştirmektir. Dolayısıyla meclis muhayyerliği kabul edilebilir bir şey değildir.²⁴⁸

Süfyân b. Uyeyne' ye göre meclis muhayyerliği müteahhitler için sabit bir haktır. İki taraf da henüz mecliste iken bedenen ayrılmadıkları sürece aktif fesh etme hakları vardır.²⁴⁹ O görüşünü şu rivayetlerle desteklemiştir:

İbni Ömer Rasulullah'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: “İki kişi alışveriş yaptığında bir arada bulunup da diğerinden ayrılmadıkları sürece her biri muhayyerlik hakkına sahiptir. Şayet onlardan biri diğerine muhayyerlik hakkı tanır ve bu şart üzere satım akdi yaparsa akit kesinleşmiş olur. Akdi yaptıktan sonra akdi terketmeksizin birbirlerinden ayrıldıklarında satım akdi kesinleşmiş olur.”²⁵⁰

İbni Ömer Rasulullah'tan şöyle nakletmiştir: “Alıcı ve satıcı birbirinden ayrılmadıkları sürece yahut biri diğerine 'Akdi sürdürmeyi yahut sürdürmemeyi seç' demedikleri sürece muhayyerdirler.”²⁵¹

Nafi' den rivayet edildiğine göre İbni Ömer bir mal satın aldığı anda ondan hoşlanırsa satıcının yanından ayrılırdı.²⁵² Süfyân b. Uyeyne'ye göre bu rivayetler

²⁴⁵Beyhaki, *es-Sünenül-Kübra*, 5/ 272; İbni Ebi Şeybe, *Musannef*, 4/ 505.

²⁴⁶Serahsî, *Mebûsât*, 13/ 157.

²⁴⁷Serahsî, *Mebûsât*, 13/ 157.

²⁴⁸Serahsî, *Mebûsât*, 13/ 157.

²⁴⁹Nevevî, *el-Mecmû'*, 9/ 218; Irâkî, *Tarhu't Tesrib*, 6/ 149.

²⁵⁰Buhârî, *el-Cami 'u's Sahih*, Kitabu l Buyu', 2152.

²⁵¹Buhârî, *el-Cami 'u's Sahih*, Kitabu l Buyu', 2149.

²⁵²Buhârî, *el-Cami 'u's Sahih*, Kitabu l Buyu', 2146.

meclis muhayyerliğinin bedenen ayrılma anlamına geldiğini gösterir.²⁵³ Ayrıca bu rivayetler meclis muhayyerliğinin alıcı ve satıcının hakkı olduğunun birer delilidir.²⁵⁴

Verilen bu bilgilerden görüleceği üzere Süfyân b. Uyeyne'nin bahsi geçen meseledeki görüşüne sünneti esas alarak ulaştığı anlaşılmaktadır.

3.1.2. Başkasının Yaptığı Pazarlığın Üzerine Pazarlık Yapmak

Başkasının yapmış olduğu bir pazarlık üzerine pazarlık yapılması dinimizce hoş görülmemiştir. Nitekim Hz Peygamber bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

“Bir kimse din kardeşinin pazarlığı üzerine pazarlıkta bulunmasın.”²⁵⁵

Her ne kadar bu yasaklanmış bir pazarlık olsa bile böyle bir pazarlığın gerçekleşmesi halinde bu akdin hükmünün ne olacağı tartışılan bir konu olmuştur. Hanefilere göre bu akit kerih görülmekle birlikte sahih bir akittir. Onlara göre burada helal olmayan başkasının pazarlığı üzerine pazarlık yapmaktır. Burada yasaklanan şey kişinin diğer bir kişiye verdiği eziyettir. Bunun akitle ilgisi yoktur. Şu durumda böyle davranmak günah olmakla birlikte akit bozulmaz. Bu tıpkı gasp edilmiş bir arazide namaz kılmanın yasaklanmasına benzer.²⁵⁶

Süfyân b. Uyeyne ise konuyla ilgili hadisi şerifin açık anlamını esas alarak şöyle demiştir. “Kişi başkasının pazarlığı üzerine pazarlık yaparak bir şey satın alırsa bu akit geçersiz olur, çünkü yasak yasaklanan şeyin bozuk olmasını gerektirir.”²⁵⁷

Süfyân b. Uyeyne'nin bu meseledeki görüşüne sünneti esas alarak ulaştığı anlaşılmaktadır.

3.1.3. Borcun Bir Kısımının Düşürülmesine Karşılık Vadesi Gelmemiş Borcun Ödenmesi

Bir kimse kendisine 1000 lira borcu bulunan birisine “Bugün bana 500 lira ödersen borcundan 500 lira indirmek üzere seninle sulh akdi yapıyorum” dese ve borçlu da bunu kabul etse Ebu Hanife ve Muhammed'e göre sözleşmenin yapıldığı gün 500 TL ödenirse sözleşme geçerli olur. Ama sözleşmenin yapıldığı gün geçtiği halde herhangi bir ödeme olmazsa sulh akdi geçersiz olur. Borçlunun 1000 lira ile ilgili

²⁵³Kurtubî, *Şerhu'l-Câmi 'i's-Sahîh'i Buhari*, 6/ 239; El Beğavi, *Şerhu's Sünnne*, 8/ 40.

²⁵⁴El Beğavi, *Şerhu's Sünnne*, 8/ 42; San'ânî, *Sübüülü's-selâm*, 3/ 34.

²⁵⁵Buhârî, *el-Cami 'u's Sahih*, Kitabı Şurut, 2765; Müslim, *Sahih-i Müslim*, Nikah, 3521.

²⁵⁶Serahsî, *Mabsût*, 15/ 75.

²⁵⁷Serahsî, *Mabsût*, 15/ 75.

yükümlülüğü devam eder. Ancak bu sulh akdi yapılırken herhangi bir vakit belirlenmezse borçlu o an peşin ödeme yapsa da yapmasa da sadece 500 TL ödemekle yükümlü olur.²⁵⁸

Süfyân b. Uyeyne'ye göre vadesi gelmemiş bir borcun bir kısmının düşürülmesine karşılık peşin ödenmesi caiz değildir.²⁵⁹ Gerekçesi ise şu rivayetlerdir:

İbni Müseyyeb ve İbni Ömer'in şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: “Kimin belirli bir vade ile bir hakkı olur da onun bir kısmını bağışlamak şartıyla kalanını hemen alırsa bu faiz olur.” Muammer dedi ki: “Biz daha önce (bunun faiz olduğunu) bilmiyorduk ama hoş da görmezdik.”²⁶⁰

Ebu Salih'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Vade ile kumaş satmışım. Daha sonra Kûfe'den çıkmak (ayrılmak) istedim. Arkadaşlarım bana borcun bir bölümünden vazgeçerek geri kalanını vadesi gelmeden almamı teklif ettiler. Bunu Zeyd b. Sabit'e sorduğumda “Onu yeme” dedi.”²⁶¹ Farzları çok iyi bilen Zeyd b. Sabit ancak haram veya şüpheli olandan nehyeder bundan nehyetmesi böyle bir şeyin uygun olmadığını gösterir.²⁶²

Süfyân b. Uyeyne'nin bu konudaki hükmüne sünnet ve sahabe kavline dayanarak ulaştığı anlaşılmaktadır.

3.1.4. Babanın Evladının Malından Nafaka Alması

Hanefî mezhebine göre varlıklı olan bir evlat ihtiyaç sahibi olan ebeveynin nafakasını vermekle yükümlüdür Nitekim Kur'an-ı Kerim'de *فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٌ* “Sakın onlara “Öff” bile deme”²⁶³ ayeti ile eziyet anlamından ötürü öf demek yasaklamıştır. Muhtaç ebeveynin nafakalarını sağlamanın vereceği eziyet daha çok olduğundan evlat çalışmaya gücü yetse bile muhtaç durumda olan ebeveyninin nafakasını vermekle yükümlüdür.²⁶⁴ Ancak evlat da ebeveyn de fakir iseler evlat onların nafakalarını vermekle yükümlü görülmemiştir. Bunun nedeni ebeveyn ve evladın maddi durumları

²⁵⁸Serahsî, *Mabsûṭ*, 21/ 81.

²⁵⁹İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 7/ 21; İbn Kudame el-Makdisi, *eş-Şerhü'l-Kebir*, 13/ 130.

²⁶⁰Abdürrezzâk, *Musannef*, Kitabu'l-Buyu', 8/ 71.

²⁶¹Abdürrezzâk, *Musannef*, Kitabu'l-Buyu', 8/ 71.

²⁶²Zürkânî, *Şerhu'l-Muvaṭṭa'*, 3/ 409.

²⁶³İsra Suresi 17/ 23

²⁶⁴Serahsî, *Mabsûṭ*, 5/ 222.

eşit olunca nafaka yükümlülüğünde biri diğerinden daha üstün görülemez.²⁶⁵Ebeveyn muhtaç durumda değilse evlat onların nafakalarını karşılamakla yükümlü değildir.

Süfyân b. Uyeyne ise muhtaç olsun ya da olmasın ebeveynin evladının malından alma hakkı vardır²⁶⁶ demiştir. O bu görüşünü Kur'an şu delillere dayandırmaktadır:

Ali İmran Suresi 38. ayet

هٰذَاكَ دَعَا زَكَرِيَّا رَبَّهُ قَالَ رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةً

“Orada Zekeriya Rabbine dua etti: 'Rabbim! Bana katından temiz bir nesil bahşet.’”

Buradan anlaşılacağı üzere evlat babaya ihsan edilmiştir, öyleyse malı da ihsan edilmiştir.²⁶⁷

Nûr Sûresi 61.ayet

لَيْسَ عَلَى الْأَعْمَى حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْأَعْرَجِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى الْمَرِيضِ حَرْجٌ وَلَا عَلَى أَنْفُسِكُمْ أَنْ تَأْكُلُوا مِنْ بُيُوتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ آبَائِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أُمَّهَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ إِخْوَانِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخَوَاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَعْمَامِكُمْ أَوْ بُيُوتِ عَمَّاتِكُمْ أَوْ بُيُوتِ أَخْوَالِكُمْ أَوْ بُيُوتِ خَالَاتِكُمْ أَوْ مَا مَلَكَتُمْ مَفَاتِحَهُ أَوْ صَدِيقِكُمْ لَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَنْ تَأْكُلُوا جَمِيعًا أَوْ أَشْتَاتًا

Nur Suresi.61:

“Köre güçlük yoktur, topala güçlük yoktur, hastaya da güçlük yoktur. Kendi evlerinizde veya babalarınızın evlerinde veya annelerinizin evlerinde veya erkek kardeşlerinizin evlerinde veya kız kardeşlerinizin evlerinde veya amcalarınızın evlerinde veya halalarınızın evlerinde veya dayılarınızın evlerinde veya teyzelerinizin evlerinde veya anahtarlarına sahip olduğunuz evlerde ya da dostlarınızın evlerinde yemek yemenizde de bir sakınca yoktur. Bir arada veya ayrı ayrı olarak yemek yemenizde de bir sakınca yoktur.’”

Süfyân b. Uyeyne'ye göre burada sâir yakınlardan söz edildiği halde evlatların evinden söz edilmeyişinin sebebi evlatların evlerinin “sizin evleriniz” kapsamında olmasındandır. Evlatlarımızın evi kişini kendi evi gibi olduğundan ondan ayrıca söz edilmemiştir. Bu da gösteriyor ki evladının malı kişinin kendi malı gibidir.²⁶⁸

Süfyân b. Uyeyne bu konuya ayrıca sünnetten de delil getirmiştir.

“Kişinin yediği en güzel kazanç kendi kazancıdır, çocuğu da kendi kazancıdır. Bu yüzden çocuklarınızın kazandıklarından yiyiniz.’”²⁶⁹

²⁶⁵Serahsî, *Mebûsât*, 5/ 222.

²⁶⁶İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 8/ 274; İbn Kudame el-Makdisi, *eş-Şerhü'l-Kebir*, 17/ 107.

²⁶⁷İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 8/ 273; İbn Kudame el-Makdisi, *eş-Şerhü'l-Kebir*, 17/ 107.

²⁶⁸Alûsî, Seyyid Mahmud, *Ruhu'l-Meânî Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azim ve's-Seb'u'l-Mesanî* (Beyrut: İhyau't-Turasi'l-Arabi, ts), 18/ 219.

²⁶⁹Tirmizi, *Sünenü't-Tirmizi*, Ahkam,1409.

Amr b. Şuayb'ten: Bir adam Rasulullah'a gelerek benim malıma muhtaç olan bir babam var dedi. Resulullah şöyle dedi: “Sen de malın da babana aitsiniz” ve daha sonra şöyle dedi: “Evlatlarınız en temiz kazancınızdır, onların mallarından yiyin.”²⁷⁰

Muhammed b. Münker' den: Bir adam Rasulullah'a gelerek “Ya Rasulallah, benim malım ve ailem var. Babamın da malı ve ailesi var, ama babam benim malımdan alarak ailesine yedirmek istiyor” dedi. Resulullah şöyle dedi: “Sen de malın da babana aitsiniz.”²⁷¹

Süfyân b. Uyeyne'ye göre bu rivayetler babanın evladının malından izin almaksızın alabileceğinin sünnetten delilleridir.

Görüldüğü üzere Süfyân b. Uyeyne bu meseledeki görüşünü Kur'an ve sünnete dayandırarak ulaşmıştır.

3.1.5. Mükatebin Engellenmesi

Sözlükte 'yazmak' anlamına gelen ketb (kitabet) kökünden türeyen mükatebe yazışmak anlamına gelir. Fıkhî bir terim olarak ise köle veya cariye'nin bir bedel karşılığında hürriyetini elde edebilmesi için efendisi ile yaptığı anlaşmayı ifade eder. Bu akdin taraflarından köleye mükateb, efendisine mükatib denir.²⁷²

Mükatebe uygulaması Nur Suresi 33. ayet ile de teşvik edilmiştir.

وَالَّذِينَ يَبْتِغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوا لَهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَأُوهُم مِّنْ مَّالِ اللَّهِ الَّذِي آتَيْنَاكُمْ

“Sahip olduğunuz kölelerden mükâtebe yapmak isteyenlere gelince, eğer onlarda bir hayır görürseniz onlarla mükâtebe yapın. Allah'ın size verdiği maldan onlara verin.”

Mükatebin efendisi ile yapmış olduğu anlaşma gereği istenen bedeli, taksidi zamanı geldiğinde ödemesi gerekir. Ebu Hanife ve Muhammed'e göre mükateb köle bir taksidi ödeyemezse efendisi mükatebe sözleşmesini feshedebilir, onu tekrar köleliğe döndürebilir.²⁷³ Onlar görüşlerini şu rivayete dayandırılmışlardır.

Ata' dan rivayet edildiğine göre İbni Ömer genç bir köle ile 1000 dinar karşılığında mükâtebe anlaşması yaptı. O genç 100 dirhem hariç hepsini ödedi. İbni Ömer onu tekrar köleliğe döndürdü.²⁷⁴

²⁷⁰İbni Mace, *es-Sünen*, Kitabu t Ticaret, 2380.

²⁷¹İbni Mace, *es-Sünen*, Kitabu t Ticaret, 2379.

²⁷² Atar, Fahrettin “ *Mükatebe* ” maddesi, DİA 3/ 531-533 İstanbul 2006

²⁷³Serahsî, *Mabsûṭ*, 7/ 207.

²⁷⁴İbni Ebi Şeybe, *Musannef*, 7/ 316.

Ebu Yusuf'a göre ise mükateb ancak iki taksidi ödeyemezse tekrar köleliğe döndürülebilir. Bu Hz Ali'nin de görüşüdür.²⁷⁵Ebu Yusuf'a göre mükâtebe sözleşmesi yardım etme amacına dayalı bir akittir. Kölenin bir taksidi ödeyememesi halinde köleliğe döndürülmesi onu sıkıntıya düşüreceğinden, köleye imkan sağlama amacıyla ancak peş peşe iki taksidi ödememiş olması halinde tekrar köleliğe döndürülmesi şartı konulmuştur.²⁷⁶

Süfyân b. Uyeyne de Ebu Yusuf gibi Hz Ali' nin görüşünü benimsemiştir. Ona göre efendi ancak iki taksidin ödenmesi gecikirse anlaşmayı bozabilir.²⁷⁷ Ayrıca bir taksidin gecikmesi çok tabii bir durumdur. Buna sebep akit feshedilemez. Ancak ikinci taksidin zamanı geldiği halde ödenmemesi halinde mükatebin anlaşma koşullarını yerine getiremeyeceği kanaati oluşarak anlaşma feshedilebilir.²⁷⁸ Süfyân b. Uyeyne'nin buradaki temel dayanağının sahabe kavli olduğu anlaşılmaktadır.

3.1.6. Kur'an Öğretmenin Karşılığında Ücret Alma

Kuran'ı öğrenmek ve öğretmek bizzat Hz. Muhammed tarafından teşvik edilen bir iştir. Bu işle uğraşanlar peygamberin ifadesi ile 'En hayırlı kimseler' dir. Kur'an öğretme karşılığında ücret alınmasının hükmü ile ilgili farklı görüşler olmuştur. Hanefilere göre Kur'an öğretmek bizzat peygamberden kalan dinî bir görevdir.²⁷⁹ İbadet ve taat işleyen bir kimse bu işi sadece Allah için yapmalıdır.²⁸⁰ Bu Kur' an-ı Kerim' de defaatle geçen

وَمَا أَسْأَلُكُمْ عَلَيْهِ مِنْ أَجْرٍ إِنْ أَجْرِيَ إِلَّا عَلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ

“Buna karşılık sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim ücretim ancak âlemlerin Rabbi olan Allah’a aittir.”²⁸¹ ayetinin gereğidir.

Hanefiler Ubey b. Ka'b ile ilgili şu hadisi delil göstermişlerdir:

Ubey b. Ka'b bir kimseye Kur'an'dan bir sûre öğretmiş, bunun karşılığında kendisine bir yay verilmişti. Peygamber ona “Allah'ın seni ateşten bir yay gibi yamultmasını ister misin?” dedi, o “Hayır” dedi. Rasulullah: “Öyleyse bu yayı sana

²⁷⁵İbni Ebi Şeybe, *Musannef*, 7/ 316.

²⁷⁶Serahsî, *Mabsûṭ*, 7/ 207.

²⁷⁷Osman b. Ali Zeylaî, *Tebyinü l Hakaik* (Beyrut: Darul Kütübül İlmiye, 2010), 5/ 170.

²⁷⁸Zeylaî, *Tebyinü l Hakaik*, 5/ 170.

²⁷⁹Serahsî, *Mabsûṭ*, 30/ 204.

²⁸⁰Serahsî, *Mabsûṭ*, 4/ 158.

²⁸¹En'am Suresi 6/ 90; Hud Suresi 11/ 29; Şuara Suresi 26/ 109

verene iade et'' buyurdu.²⁸² İlk dönem Hanefîleri bu delillere dayanarak Kur'an öğretme karşılığında ücret almanın caiz olmadığı sonucuna varmışlardır. Sonraki dönem Hanefîleri ise istihsanen cevaz vermişlerdir.²⁸³

Süfyân b. Uyeyne Allah'ın peygamberini şer'i ilimleri öğretmeye, tebliğ etmeye karşılık ücret almaktan nehyettiğini buna kıyasla Kur'an öğretme karşılığında ücret almanın mekruh olduğuna,²⁸⁴ nitekim her öğretmenin bir nevi tebliğci olduğunu öyleyse buna mukabil ücret almasının uygun olmadığına hükmetmiştir.²⁸⁵

Abdullah b. Amr' dan rivayet edildiğine göre Nebî şöyle buyurmuştur: ''Bir ayet de olsa benden tebliğ edin.'' ²⁸⁶Süfyân b. Uyeyne bu hadisi peygamberden Kuran'ı tebliğ etmenin vücubiyetinin bir delili olarak görmüştür. Öyleyse kişinin kendisine vacip olan bir işin karşılığında ücret alması caiz değildir.²⁸⁷

Abdurrahman b. Şibl'den rivayet edildiğine göre Rasulullah şöyle buyurdu: ''Kur'an'ı öğretiniz, onda hadi aşmayınız, ondan ayrılmayınız, onu menfaat vesilesi yapmayınız, onunla malınızı çoğaltmayınız.'' ²⁸⁸Süfyân b. Uyeyne bu hadisi de görüşüne delil olarak göstermiştir.²⁸⁹ O Kur'an öğretmenin hayır işi olduğunu, hayır işlerinden de ücret alınamayacağını ifade etmiştir.²⁹⁰ İbni Uyeyne' ye göre Kur'an öğretme ve şer'î ilimler karşılığında ücret istemek insanlarda bu ilimleri öğrenmeye karşı bir nefret meydana getirebilir.²⁹¹ Sedd i zerai gereği Kur'an öğretimi karşılığında ücret alınması mekruhtur.²⁹²

3.1.7. Kâsımın (Malı Taksim Edenin) Ücret Alması

Mülkiyet ortaklığı bulunan kişilerin mallarını bölüşürmesi için bir kâsım (paylaşıcı) temin etmelerinde ya da mahkemedен talep etmelerinde bir sakınca yoktur. Ancak kâsıma ücret verilebilir mi verilemez mi bahsi fıkıhta tartışılan bir konu olmuştur.

²⁸²İbni Mace, *es-Sünen*, Kitabu t Ticaret, 2242.

²⁸³Serahsî, *Mebûsât*, 4/ 158.

²⁸⁴Mervezî, *Kitâbü'l-Mesâ'il*, 6/ 2734.

²⁸⁵Razî, Fahrüddin, *Mefâtihu'l-Gayb (et-Tefsiru'l-Kebir)*, 18/ 518.

²⁸⁶Buhârî, *el-Cami' u's-Sahih*, Kitabul Enbiya, 3499.

²⁸⁷Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 12/ 96-97; Kastallânî, *İrşâdü's-Sârî*, 1/ 4; Ali el-Karî, *Mirkatü'l-Mefâtih*, 1/ 280.

²⁸⁸Beyhaki, *es-Sünenül-Kübra*, 3/ 7826.

²⁸⁹Aynî, *Umdetü'l-Kârî*, 21/ 264; İbn Kudame el-Makdisi, *eş-Şerhü'l-Kebir*, 14/ 379.

²⁹⁰Kâsânî, *Bedâ'i'u's-Sanâ'i*, 4/ 191.

²⁹¹Kâsânî, *Bedâ'i'u's-Sanâ'i*, 4/ 191.

²⁹²Mervezî, *Kitâbü'l-Mesâ'il*, 6/ 2734.

Hanefilere göre hakim bir kâsım atayabilir ve kâsım buna mukabil bir ücret alabilir. Çünkü Abdullah b. Yahya el-Kindi kendisinin Ali adına ortak olan evler ve araziler taksim ettiğini ve bunun karşılığında ücret aldığını söylemiştir.²⁹³ Hanefilere göre kâsımın ücreti devlet hazinesinden karşılanabileceği gibi mal sahiplerinden de talep edilebilir. Paylaştırma işi aslında ne onun ne de hakimın görevidir. Kâsım bu işi onlar için yapmaktadır, dolayısıyla bu iş için ücret almasında bir beis yoktur.²⁹⁴

Süfyân b. Uyeyne'ye göre insanlar arasında taksimat yapmak bir hayır işidir, hayır işlerine mukabil ücret almamak güzel ahlakın bir gereğidir.²⁹⁵ Buna kıyasla kâsımın yaptığı işe karşılık ücret almasını mekruh görmüştür.²⁹⁶

3.2. Süfyân B. Uyeyne'nin Ahvalu's Şahsiyye İle İlgili Görüşleri

Kaynaklarda Süfyân b. Uyeyne'nin kucaklaşmanın hükmü, talakın evlenmeye bağlanmasının hükmü, ölüm hastalığında olan kişinin hanımını boşaması ve büyüklerin emzirilmesi meselesi gibi ahvalu's şahsiyye ile ilgili görüşleri tespit edilerek aşağıda verilmiştir.

3.2.1. Muanekanın Hükmü

Kişilerin karşılaştıklarında tokalaşıp musafahalaşmalarının caiz olduğu Peygamberimizin şu sözleri ile sabittir:

“İki müslüman karşılaştıklarında musafahalaşırlarsa onlar daha ayrılmadan günahları affedilir.”²⁹⁷

Ancak muanekanın (kucaklaşmanın) hükmü ile ilgili farklı görüşler vardır. Hanefilere göre (hem cinsler arasında) şehevî duygu olmaksızın iyilik ve ikram duygularıyla yapılan kucaklaşma mübahtır.²⁹⁸ Nitekim Rasulullah da sahabeleri ile musafaha etmiş ve sarılmıştır.

Süfyân b. Uyeyne de Hanefiler ile aynı görüştedir. Karşıdakine sevgi ve saygı ifade eden sarılmanın caiz olduğunu söylemektedir.²⁹⁹

Bunun delili ise şu rivayetlerdir:

²⁹³Serahsî, *Mebûsât*, 16/ 103.

²⁹⁴Serahsî, *Mebûsât*, 16/ 103.

²⁹⁵İbn Müflih, *Kitâbü'l-Fürû'*, 11/ 248.

²⁹⁶Mervezî, *Kitâbü'l-Mesâ'il*, 6/ 2734; İbn Müflih, *Kitâbü'l-Fürû'*, 11/ 248.

²⁹⁷Tirmizi, *Sünenü't-Tirmizi*, Kitabul İstizan, 2946.

²⁹⁸Kâsânî, *Bedâ'i'u's-Sanâ'i*, 5/ 124.

²⁹⁹Buhârî, *el-Cami'u's-Sahih*, Kitabul İstizan, 6336-6337.

Ali b. Müshir'den rivayet edildiğine göre; Rasulullah (a.s.) Cafer b. Ebi Talib ile karşılaştığında ona sarıldı ve gözlerinin arasından (alnından) öptü.³⁰⁰

Hiz. Aişe'den rivayete göre, şöyle demiştir: “Rasulullah (s.a.s) benim odamda iken Zeyd b. Harise ona geldi ve kapıyı çaldı. Rasulullah (a.s) da belden yukarısı çıplak olduğu halde elbisesini sürüyerek kalktı. Rasulullah'ı ne bundan önce ne de bundan sonra bu şekilde çıplak vaziyette görmemişim. Rasulullah onun boynuna sarıldı ve onu öptü.”³⁰¹

Ebu Osman'dan rivayet edildiğine göre; Ömer Huzeife'ye sarılırdı.³⁰²

Ebu Belc'ten rivayet edildiğine göre; Amr b. Meymun ile el Esved b. Yezid karşılaştıklarında birbirlerinin boynuna sarılırlardı.³⁰³

Süfyân b. Uyeyne'ye göre bu rivayetlerden anlaşılıyor ki Rasulullah ve sahabileri arkadaşlarına sarılmıştır. Öyleyse sarılıp kucaklaşmak câizdir. Anlaşılacağı üzere o bu hükmüne sünnet ve sahabe kavline binaen ulaşmıştır.

3.2.2. Talakın Evlenmeye Bağlanması Hükümü

Nikah henüz yok iken yapılan boşamanın hükmü hakkında farklı görüşler vardır. Hanefî mezhebine göre bir adam bir kadına “Seninle her evlenişimde boşsun” derse o kadınla evlenir evlenmez dediği gibi üç talakla boşanmış olur. Hanefîlere göre “her” kelimesi koşulun her tekrarlanışında cezanın meydana gelmesini gerektirir. Bu yeminin oluşumu evlenmekle sahip olacağı boşama haklarına itibarladır. Bu da bir sayı ile sınırlı değildir. Bu sebeple ilk evlenmeden sonra meydana gelen üç talaktan sonra da yemin devam eder.³⁰⁴ Bu mesele Hanefîlerin şu kuralına dayanır: Boşama, köleyi azat etme ve zihar yapma gibi bir koşula bağlanabilen işlemlerin özel olsun genel olsun milke (bir şeye sahip olma durumuna) bağlanması caizdir, bu Hz. Ömer'in görüşüdür.³⁰⁵

Bunun yanı sıra şöyle de bakılabilir: Bir koşula bağlanan talak yemindir. Böyle bir yeminin geçerliliği, Allah adına edilen yeminlerde olduğu gibi boşanan kadının boşayanın eşi olmasına (erkeğin boşanma mahalline malik olmasına) bağlı değildir. Çünkü yemin, yemin edenin kendi zimmetindeki bir tasarruftur. Çünkü bu kişi kendisine yeminin gereğine uyma yükümlülüğü getirmiştir. Kendisi ile yemin edilen şey

³⁰⁰İbni Ebi Şeybe, *Musannef*, 8/ 448.

³⁰¹Tirmizi, *Sünenü't-Tirmizi*, Kitabul İstizan vel Edeb, 2901.

³⁰²İbni Ebi Şeybe, *Musannef*, 8/ 448.

³⁰³İbni Ebi Şeybe, *Musannef*, 8/ 448.

³⁰⁴Serahsî, *Mebûât*, 6/ 96.

³⁰⁵Serahsî, *Mebûât*, 6/ 96.

ise boşama değildir. Çünkü boşama ancak kadına ulaştığı zaman mümkündür. Yemin devam ettiği sürece de ona ulaşmış olamaz. Bu ulaşma ancak koşulun bulunması ile yemin kalktıktan sonra olur. Demek oluyor ki kendisi ile yemin edilen şey talak değildir. Kadının yemin veren erkeğin karısı olması ise talak için koşuldur. Fakat kendisi ile yemin edilen şey kadına ulaşması ile koşulun gerçekleşmesi anında talak olacak olan şeydir.³⁰⁶

Süfyân b. Uyeyne ise bu konuda Hanefiler gibi çıkarım yapmamış, talakın evlenmeye bağlanmasının nikaha hiçbir etkisi olmayacağını savunmuştur.³⁰⁷ Konuyu Ahzab 49. ayet ile şöyle açıklamıştır.

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِذَا نَكَحْتُمُ الْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ طَلَقْتُمُوهُنَّ

“Ey iman edenler! Mü’min kadınları nikâhlayıp, sonra ...kendilerini boşadığınızda...”

Ayete bakıldığında talak nikahtan sonra gelmiştir. Dolayısıyla nikah olmadan talak olamaz.³⁰⁸ Ayrıca Amr b. Şuay' den rivayet edilen: “Ademoğlunun sahip olmadığını nezretme, elinde olmayan bir köleyi azad etme, nikahı olmadığı bir kadını boşanma hakkı yoktur.”³⁰⁹ hadisi de bu boşamanın geçersiz olduğunu gösterir.

Süfyân b. Uyeyne talakın bağı çözmek ve mülkiyeti iptal etmek demek olduğunu hatırlatarak bağ ve mülkiyetin olmadığı bir yerde talakın boş bir sözden ibaret olduğunu savunmuştur.³¹⁰

Bu bilgilerden anlaşıldığı gibi Süfyân b. Uyeyne Kur’an ve sünnete dayanarak hükmü vermiştir.

3.2.3. Ölüm Hastalığında Olan Kişinin Hanımını Boşaması

Maraz- ı mevte yakalanmış birinin üç talakla veya bir bâin talak ile eşini boşaması halinde kadının iddeti devam ettiği süre içerisinde adamın ölmesi durumunda kadının miras alıp alamayacağı meselesi fıkhıta tartışılan bir konudur. Hanefî mezhebi böyle bir durumda kadının miras alabileceğini istihsanen caiz görmüştür.³¹¹ Onlar bu görüşlerini şu rivayetlere dayandırmışlardır.

³⁰⁶Serahsî, *Mabsût*, 6/ 96.

³⁰⁷Abdilberr, *el-İstizkar*, 18 123.

³⁰⁸Alûsî, Seyyid Mahmud, *Ruhu’l-Meânî Tefsiri’l-Kur’ani’l-Azim ve’s-Seb’u’l-Mesanî*, 22/ 50; Vehbe Zuhaylî, *et-Tefsiru’l-Münir* (Beyrut: Daru’l-Fikr, 1991), 22/ 55.

³⁰⁹Tirmizi, *Sünenü’t-Tirmizi*, Talak, 1217.

³¹⁰Zuhayli, *el Fıkhu’l İslami ve Edilletuhu*, 7/ 378.

³¹¹Serahsî, *Mabsût*, 6/ 155.

Hız Ayşe'den rivayet edildiğine göre ölüm hastalığında hanımını boşayan kocaya hanımı iddet süresince mirasçı olur.³¹²

Şabi'nin rivayetine göre Ümmü Benin Osman ile evliydi. Osman evi kuşatıldıktan sonra onu boşadı. Kadın Osman'ın öldürülmesinden sonra Ali'ye gelerek durumunu onu anlattı. Ali “Osman onu bıraktı, ölümüne yakın bir zamanda da ondan ayrıldı” dedi. Kadının şikayeti üzerine onu Osman'a mirasçı kıldı.³¹³

Abdurrahman b. Avf hanımı Tunadır'ı sonuncusu ölüm hastalığında olmak üzere üç talakla boşanmıştı. Bunun üzerine Osman kadını ona mirasçı kılmış ve şöyle demiştir: “Abdurrahman'ı (hanımından miras kaçırmakla) itham etmedim. Ancak ben sünnetin gereğini yaptım.”³¹⁴

İbni Sirin şöyle demiştir: “Sahabe (yukarıda sözü edilen) hükmü kastederek 'Allah'ın kitabından kaçan yine ona döndürülür’ derlerdi’³¹⁵

Hanefiler sahabenin bu konudaki ittifaklarını dikkate alarak böyle bir durumda kadının miras alabileceğini istihşanen caiz görmüştür.³¹⁶

Süfyân b. Uyeyne de ölüm hastalığında olan birinin eşini boşaması halinde kadının iddeti devam ederken kocasının ölmesi durumunda kadının miras alabileceğini savunmuştur. O yukarıda geçen rivayetlere istinaden sahabe uygulamasını delil saymıştır.³¹⁷ Ayrıca ona göre mirası almak için acele ederek murisi katleden kişinin mirastan mahrum bırakılması gibi, hanımını mirastan mahrum etme kastı olduğu düşünülerek ölüm hastalığına yakalanmış olan birinin ölmesi halinde iddet içinde olan hanımına mirastan pay verilmesi gerekir.³¹⁸ Bu hükme aynı zamanda seddi zera'i deliline binaen de ulaşılır.

3.2.4. Radâ' Meselesi

Süt emzirme ile meydana gelen akrabalığın evlenmeye engel olduğu Kur'an³¹⁹ ve sünnet³²⁰ ile sabittir. Ancak emzirme çağına geçmiş büyük birinin emzirilmesi ile süt

³¹²Serahsî, *Mabsût*, 6/ 155.

³¹³Serahsî, *Mabsût*, 6/ 155.

³¹⁴Serahsî, *Mabsût*, 6/ 155.

³¹⁵Serahsî, *Mabsût*, 6/ 155.

³¹⁶Serahsî, *Mabsût*, 6/ 155.

³¹⁷Ebu Zekeriyâ Yahya b. Şeref Nevevi, *Ravzatü't-Talibin*, thk. Adil Ahmed Abdülmevcut, Ali Muhammed Muavviz (Beyrut: Daru Alemlî'l-Kütüb, 2003), 6/ 67; Şirbini, *Muğni'l-Muhtac ila Ma'rifeti Meani Elfazi'l-Minhac*, 3/ 388; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 19/ 195.

³¹⁸Şirbini, *Muğni'l-Muhtac ila Ma'rifeti Meani Elfazi'l-Minhac*, 3/ 388; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 19/ 195.

³¹⁹Nisa Suresi 4/23

³²⁰Müslim, *Sahih-i Müslim*, Kitabur Rida ,3641.

bağının oluşup oluşmadığı tartışılmıştır. Hanefilere göre süttten kesildikten- ki İmameyne göre bu süre 24 ay, Ebu Hanife' ye göre ise 30 aydır- sonraki emme bir hüküm ifade etmez.³²¹ Hanefilerin konu ile ilgili delilleri ise şunlardır.

Cabirden gelen bir rivayete göre Rasulullah (a.s.)şöyle buyurmuştur:

“Süttten kesildikten sonra emmeden oluşan bir hüküm, ergenlik çağına girdikten sonra yetimlik, akşama kadar susma diye bir oruç, iftar etmeden iki gün oruç tutmak (visal), nikahlanmadan önce boşama, sahip olmadan azad etme, neticesi günaha dayanan bir adağa vefa, akrabalık bağına zarar verecek bir yemin, hicretten sonra gurbet ve fetihten sonra da hicret yoktur.”³²²

“Emzirme eti oluşturan, kemiği geliştiren süt ile olur.”³²³

“Süt emme açlıktan dolayı olur.”³²⁴

Hanefilere göre süttün eti oluşturup kemiği geliştirmesi, karnı doyurması ve bağırsağı açması küçüklükte süt çağında olur, büyük biri için bu söz konusu olamaz. Öyleyse büyük birinin emzirilmesi ile süt yasağı oluşmaz.³²⁵

Süfyân b. Uyeyne' ye göre ise küçük ya da büyük fark etmeksizin yapılan emzirme ile süt bağı oluşur.³²⁶ Nitekim Nisa Suresi 23 ayetinde وَأُمَّهَاتِكُمُ اللَّيِّ أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتِكُمُ مِنَ الرَّضَاعَةِ “...sizi emziren sütannelerinizi, süt kız kardeşlerinizi...” ayette büyük küçük ayrımı yapılmadan, zaman sınırlaması olmadan emzirmeden söz edildiğine göre büyüklerin emzirilmesi ile de süt bağı oluşmuş olur.³²⁷

Hz. Ayşe'den rivayet edildiğine göre; Sehle binti Süheyl peygambere gelerek “Ya Rasulullah! Ben Huzeyfe'nin azatlısı Salim'in yanıma girmesinden Ebu Huzeyfe'nin yüzünde hoşnutsuzluk görüyorum” dedi. Rasulullah “Onu emzir” dedi. Sehle “Koskoca adam olduğu halde onu nasıl emziririm?” dedi. Bunun üzerine Rasulullah gülümseyerek “Onun koskoca adam olduğunu biliyorum” dedi. Sehle söyleneni yapmış ve dönerek “Ben onu emzirdim ve Ebu Huzeyfe'nin aklına gelenler de gitti demmiştir.”³²⁸

³²¹Serahsî, *Mebûsât*, 5/ 135.

³²²Abdürrezzâk, *Musannef*, 6/ 416.

³²³Abdürrezzâk, *Musannef*, 7/ 463.

³²⁴Tirmizi, *Sünenü't-Tirmizi*, Kitabur Rada, 1185.

³²⁵Serahsî, *Mebûsât*, 5/ 135.

³²⁶Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed Şevkânî, *ed-Dürerü'l-Behiyye fi'l-Mesâ'ili'l-Fıkhiyye* (Darul Kütübül İlmiye, 1987), 2/ 246.

³²⁷İbnü'l-Arabî, *Ahkâmü'l-Kur'ân*, 2/ 216.

³²⁸Müslim, *Sahih-i Müslim*, Kitabur Rada, 3674.

Hz Ayşe bu hadisi delil almış verilen yanına girip çıkabilmesi ne istediği zaman kız kardeşi Ümmü Gülsüm'e ya da yeğenlerinden birine onu emzirmeleri söylediler. Bundan sonra da o kişi onun yanına girip çıkardı.³²⁹ Bütün bunlar büyüklerin emzirilmesi ile süt bağının oluştuğunu gösteren delillerdir.

Görüldüğü gibi Süfyân b. Uyeyne Kur'an ve sünnete dayanarak bu görüşüne ulaşmıştır.

3.3. Süfyân b. Uyeyne'nin Farklı Konulardaki Görüşleri

Süfyân b. Uyeyne' nin tilki etinin yenmesinin hükmü, iftira suçundan ceza almış birinin tövbe ettikten sonra şahitliğinin geçerliliği, had cezası gerektiren çalmanın miktarı ve hibe edilen mehrin geri alınması gibi farklı konulardaki görüşleri tespit edilmiş olup şu şekildedir:

3.3.1. Tilki Etinin Yenmesinin Hükmü

Enam Suresi 145 ayette yenilmesi kesin haram olan yiyecekler murdar et, (meyte) akıtılmış kan, domuz eti ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvan olarak belirtilmiştir. Bu sayılanların kesin haram oluşunda bir şüphe yoktur. Ancak ayette sayılan yiyecekler dışında hadislerde başka kriterlerden de söz edilmiştir. Bunlardan biri de köpek dişi olan hayvanların yenilmesinin yasaklanmış olmasıdır. Ebu Hureyre'nin rivayet ettiğine göre Rasulullah şöyle buyurmuştur:

‘‘Köpek dişli her yırtıcı hayvanın yenmesi haramdır.’’³³⁰

Hanefî âlimler bu ve benzeri rivayetlere binâen kara hayvanlarından köpek dişi olanların hepsinin yenmesini hem yasaklamışlar hem de bu hayvanları pis kabul etmişlerdir. Çünkü bunlar yaradılış itibarıyla kapıp kaçan hayvanlar olduklarından bunların etini yiyenlerde kötü özelliklerin ortaya çıkacağını savunmuşlardır.³³¹

Süfyân b. Uyeyne'ye göre tilki etinin yenilmesinde hiçbir kerahet yoktur.³³² O yukarıda Ebu Hureyre' den nakledilen rivayette yasaklanan hayvanların aslan, kaplan, kurt gibi köpek dişi güçlü olan yırtıcılar olduğunu tilkinin ise köpek dişinin zayıf olduğunu bu yüzden yırtıcı sayılmayacağı görüşündedir.³³³

³²⁹Müslim, *Sahih-i Müslim*, Kitabu r Rada.

³³⁰İbni Mace, *es-Sünen*, 1/ 1075.

³³¹Serahsî, *Mebûât*, 11/ 220.

³³²İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 13/ 321.

³³³San'ânî, *Sübü'lü's-selâm*, 4/ 72; Mübârekpûrî, *Tuhfetü'l-Ahvezî*, 5/ 411; Abdilberr, *el-İstizkar*, 15/ 319.

İbni Ebi Ammar'dan rivayet edildiğine göre şöyle demiştir: “Cabir b. Abdullah'a “Sırtlan yenilir mi?” diye sordum “Yiyebilirsin” dedi. Ben “Sırtlan av mıdır?” dedim “Evet” dedi, Bunu “Rasulullah’tan işittin mi?” dedim, o da “Evet” dedi”

Süfyân b. Uyeyne sırtlanın köpek dişi olmasına rağmen yenilmesine izin verilmesinden yola çıkarak ona kıyasla tilkinin de yenilmesinde bir sakınca görmemiştir.³³⁴

3.3.2. İftira Suçundan Ceza Almış Birinin Tövbe Ettikten Sonra Şahitliğinin Geçerliliği

Kur'an-ı Kerim'de iftira atanlarla ilgili olarak Nur Sûresi 4. ayette

وَالَّذِينَ يَرْمُونَ الْمُحْصَنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَأْتُوا بِأَرْبَعَةِ شُهَدَاءَ فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً وَلَا تَقْبَلُوا لَهُمْ شَهَادَةً أَبَدًا وَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ

“Namuslu kadınlara zina isnat edip sonra da dört şahit getiremeyenlere seksen değnek vurun. Artık onların şahitliğini asla kabul etmeyin. İşte bunlar fâsık kimselerdir.” buyrularak hem had cezası verilmiş hem de şahitlikleri kabul edilmemiştir. İbrahim en Nehai yukarıdaki ayete binâen iftira suçundan dolayı had cezası verilen kimsenin tövbe etse dahi şahitliğinin geçersiz olduğunu söylemiştir.³³⁵ Hanefî âlimler de İbni Abbas'ın “O Allah ile kendi arasında tövbe etmiştir. Biz ise onun tanıklığını kabul etmeyiz” görüşünü benimsemişlerdir.³³⁶ Hatta onlara göre iftira cezası almış biri dinden çıkıp sonra yeniden Müslüman olsa şahitliği yine de geçersizdir. Çünkü dinden çıkmak onun kötülüğünü arttırmıştır. Şahitliği sonsuza dek kabul edilmeyen biri olduktan sonra dinden çıkmakla şahitliği kabul edilen biri olamaz.³³⁷

Süfyân b. Uyeyne'ye göre iftira suçundan ceza almış birinin tövbe etmesi halinde şahadeti geçerlidir.³³⁸ Çünkü Nur Suresi 5. ayette 'tövbe edenler hariç' lafzı ile onların şahitliklerinin geçerli olduğu ve fâsık sayılamayacakları anlamı vardır. Arap dilinde aksine bir engelleyici olmadığı sürece istisna edatı cümlenin tamamını kapsar. Öyleyse bu kişilerin tövbe etmesi ile birlikte şahitlikleri geçerli hale gelir.³³⁹

³³⁴İrâkî, *Tarhu't Tesrib*, 5/ 70.

³³⁵Serahsî, *Mebûsât*, 16/ 125.

³³⁶Serahsî, *Mebûsât*, 16/ 125.

³³⁷Serahsî, *Mebûsât*, 9/ 130.

³³⁸Abdiberr, *el-İstizkar*, 22/ 35; Nevevi, *Ravzatü't-Talibin*, 11/ 245; Ebu İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf el-Firuzabadi Şirazi, *el-Mühezzeb fi Fıkhi'l-İmam eş-Şafii*, thk. Zekeriya Amirat (Beyrut: Darü'l-Kütübü'l-İlmiye, 1995), 5/ 621.

³³⁹Kurtubî, *el-Câmi li-Ahkâmi'l-Kur'ân*, 12/ 179; İbn Kudâme, *el-Muğni*, 14/ 190.

Ayrıca Ebu Ubeyde b. Cerrah'tan rivayet edildiğine göre Rasulullah şöyle buyurmuştur:

“Günahından tevbe eden günah işlememiş gibidir.”³⁴⁰

Süfyân b. Uyeyne hadisin metninde iftira veya başka bir suç ayırımı yapılmadığını nazara vererek tevbenin bütün günahları kapsayacağını, dolayısıyla iftira suçundan tövbe edenin de günah işlememiş gibi şahitliğinin geçerli olacağını söylemiştir.³⁴¹

Yine konu ile ilgili olarak İbni Ömer'den gelen bir rivayete göre Ömer b. Hattab Şibl b. Mated ile Nafi'ye celde vurdu, sonra onlardan tevbe etmeleri isteyerek şöyle dedi: “Kim tövbe ederse şahadetini kabul ederim.”³⁴²

Hz Ömer'in bu uygulamasından da anlaşılmıştır ki iftira suçundan ceza almış birinin tevbe etmesi halinde şahitliği geçerlidir.³⁴³

Süfyân b. Uyeyne görüşünü Kur'an , sünnet ve sahabe kavline dayandırdığı anlaşılmaktadır.

3.3.3. Had Cezası Gerektiren Çalmanın Miktarı

Hırsızlığın cezası Maide Suresi 38. ayette belirtilmiştir.

وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جَزَاءً بِمَا كَسَبَا نَكَالًا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ

“Yaptıklarına bir karşılık ve Allah'tan caydırıcı bir müeyyide olmak üzere hırsız erkek ile hırsız kadının ellerini kesin. Allah, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.” Had cezasını gerektiren çalmanın nisabı ise Abdullah b. Ömer' den rivayet edilen şu hadiste belirtilmiştir:

“El ancak kalkan değerinde (bir mal çalındığı zaman) kesilir.”³⁴⁴

Ancak kalkanın değeri hakkında farklı görüşler vardır. Hanefiler Amr b. Şuayb'tan rivayet edilen:

“Bir dinar veya on dirhemden az miktarda el kesme yoktur” hadisi ile İbni Abbas ve İbni Ömer'den rivayet edilen:

³⁴⁰İbni Mace, *es-Sünen*, Kitabu z Zühd, 7391.

³⁴¹El Beğavi, *Şerhu'sSünne*, 10/ 263; Razî, Fahrüddin, *Mefatihü'l-Gayb (et-Tefsiru'l-Kebir)*, 23/ 327; Zürkânî, *Şerhu'l-Muvafta'*, 8 / 353.

³⁴²Buhârî, *el-Cami 'u's Sahih*, Kitabu Şehadet.

³⁴³Kurtubî, *Şerhu'l-Câmi 'i's-Sahîh'i Buhari*, 8/ 17; İbn Kudâme, *el-Muğnî*, 14/ 189.

³⁴⁴İbn Hanbel, *el-Müsned*, 4/ 205.

‘‘Rasulullah zamanında el kesme cezasını gerektiren kalkan'ın değeri on dirhemdir’’³⁴⁵ rivayetlerini dikkate alarak on dirhem ya da bir dinardan az miktarda olan hırsızlık için el kesme cezasının verilemeyeceği sonucuna ulaşmıştır.³⁴⁶

Hz Ömer'e elbise çalan biri getirilmişti. Hz. Ömer hırsızın elinin kesilmesi emretti. Ancak Hz. Osman ‘‘bunun hırsızlığı 10 dirhem etmez’’ deyince Hz. Ömer elbisenin değerinin tespitini istedi elbiseye 8 dirhem değer verilince hırsızın elini kesmekten vazgeçti.³⁴⁷

Hanefi alimler Hz Ömer'in bu uygulamasını da görüşlerine delil olarak saymışlardır.³⁴⁸

Süfyân b. Uyeyne'ye göre ise el kesme cezası gerektiren hırsızlığın miktarı üç dirhemdir.³⁴⁹ Bu görüşü savunanların deliliği ise şunlardır.

Hz Aÿşe'den rivayet edildiğine göre: Rasulullah (a.s.)çeyrek dinar ve daha yukarısında hırsızın elini kesmiştir. Rasulullah döneminde bir dinar on iki dirheme denk gelirdi. Bu sebeple üç dirhem 1/4 dinar olur. Yukarıdaki hadis Hz. Peygamberin üç dirheme mukabil gelen hırsızlıklara el kesme cezası verdiğini gösterir.³⁵⁰

Ayrıca alimler Nebi döneminde kalkan değerine ulaşmayan hırsızlık için el kesilmediği hususunda ittifak etmişlerdir. Ancak kalkanın değeri konusunda ise ihtilaf edilmiştir. Değer biçmede ihtilafa düşüldüğünde en az olan miktar ölçü alınır. Kalkanın değeri konusunda rivayet edilen en düşük miktar ise üç dirhemdir. Öyleyse üç dirhem ve üzerinin için el kesme cezası uygulanır.³⁵¹

Süfyân b. Uyeyne bahsi geçen hadise binaen ulaştığı sonucu sünnete dayamıştır.

³⁴⁵Tirmizi, *Sünenü't-Tirmizi*, Kitabu l Hudud; Abdürrezzâk, *Musannef*, 10/ 233.

³⁴⁶Serahsî, *Mabsût*, 9/ 138.

³⁴⁷Abdürrezzâk, *Musannef*, 10/0233.

³⁴⁸Serahsî, *Mabsût*, 9/ 138.

³⁴⁹Abdürrezzâk, *Musannef*, 1/ 237; Ahmed Salih Muhayiri, *Tefsiru Süfyân b. Uyeyne* (Riyad: Mektebetü Üsâme, 1983), 241.

³⁵⁰Serahsî, *Mabsût*, 9/ 137.

³⁵¹Serahsî, *Mabsût*, 9/ 137.

3.3.4. Hibe Edilen Mehrin Geri Alınması

Hibenin caiz bir akit oluşu kitap ve sünnetle sabittir.³⁵² Bu akit kişiler arasındaki sevginin artmasına sebep olduğu için tavsiye edilmiştir. Nitekim Rasulullah (a.s.) bir hadis-i şerifinde şöyle buyurmuştur:

"Birbirinizle hediyeleşin böylece birbirinize karşı sevginiz artar."³⁵³

Bağışın yakın akraba, eşe yapılması fazilet bakımından daha üstündür. Çünkü bu vesile ile akrabalık bağları güçlenmiş olur. Kadının mehrini eşine bağışlaması da Nisa Suresi 4. ayetten anlaşılacağı üzere câizdir. Peki kadın bu hibesinden vazgeçebilir mi?

Hanefî mezhebine göre bir kimse yakın akrabaya -ki eşler de bu gruba dahildir- bir mal bağışlarsa o malı geri alamaz. Ancak üçüncü kişilere ya da yakın olmayan akrabalara karşılıksız mal başlamışsa geri alma hakkı vardır.³⁵⁴

Hanefilerin bu değerlendirmelerinin izahı ise şöyledir: Hibe yoluyla eşler birbirine daha çok yakınlaşır ve bağlanır, sevgileri, huzurları artar. Hibe edilenin geri alınması ise tam tersi etki oluşturur. Eşler birbirinden uzaklaşır, bağlar zayıflar, sevgi ve huzur eksilir. Bu ise nikahın devamı için bir tehdit oluşturur. Nikahın devamına engel olma ihtimaline binaen eşlerin birbirlerine verdikleri hibeden vazgeçmeleri caiz değildir.³⁵⁵

Süfyân b. Uyeyne de kadının mehrini hibe ettikten sonra ölünceye kadar bu hibeden dönemeyeceği kanaatindedir.³⁵⁶ Bu görüşte olanların dayandığı hadisi şerif ise şöyledir:

Hz. Ömer'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Resulullah Aleyhisselam şöyle buyurmuştur: “Kim evlenilmesi haram olan bir akrabasına bir bağışta bulunur ve bunu teslim ederse artık o söz konusu mal geri alma hakkı yoktur.”³⁵⁷

Görüldüğü üzere Süfyân b. Uyeyne ilgili meseledeki hükmüne sünnetle delil getirmiştir.

³⁵² Bakınız; Nisa Suresi 4/ 4, 86; İbni Ebi Şeybe *Musannef* 4/ 420

³⁵³ İmam Malik, *el-Muvatta*, Hüsnü l Huluk,4; Beyhaki, *es-Sünenül-Kübra*, 6/ 169.

³⁵⁴ Serahsî, *Mebûât*, 12/ 51.

³⁵⁵ Serahsî, *Mebûât*, 12/ 51.

³⁵⁶ Abdürrezzâk, *Musannef*, 6/ 500; Ahmed Salih Muhayiri, *TefsiruSüfyan b. Uyeyne*, 233.

³⁵⁷ İbni Ebi Şeybe, *Musannef*, 4/ 478; Abdürrezzâk, *Musannef*, 9/ 106; Serahsî, *Mebûât*, 12/ 51.

SONUÇ

Süfyân b. Uyeyne'nin bazı görüşlerinin Hanefi mezhebi açısından bir tahlilinin yapıldığı bu çalışmamızda ulaştığımız sonuçlar şöyledir.

Süfyân b. Uyeyne hicri II.yüzyılda Emevî Devleti'nin yıkılma ve gerileme dönemleri ile Abbasî Devleti'nin doğuş ve gelişme dönemlerinde yaşamış etbau't tabiinden olan önemli bir isimdir. Kufe'de doğması münasebetiyle isminde el Kufi künyesi bulunsa da aslında ömrünün büyük bir kısmını Mekke'de geçmiştir. Başta hadis olmak üzere tefsir, kelim ve fıkıh ilimlerinde adı duyulmuş olan Süfyân b. Uyeyne Amr b. Dinar, Hammad b. Zeyd, Ata b. Saib, Süleyman el- A'meş, Ma'mer b. Raşid, Ebu İshak es-Sebî, İbni Şihab ez- Zühri gibi dönemin önemli isimlerinden ders almış; İmam Şafii, Ahmed b. Hanbel, el Humeydi, Ali b. el Medinî, Zekeriya b. Yahya el Mervezî gibi pek çok isme de hocalık yapmıştır.

Mezhepleşmenin henüz teşekkül ettiği bir dönemde yaşayan Süfyân b. Uyeyne'nin ehl-i hadis çizgisi çerçevesinde kendine özgü -mezhep olmasa da- fıkhi görüş ve içtihatlarının olduğu anlaşılmaktadır.

Süfyân b. Uyeyne'nin içtihat ve görüşleri incelendiğinde onun hüküm vermede görüşlerini Kur'an, sünnet, sahabe kavli, kıyas, sedd-i zera'i gibi şer'i delillere dayadığı görülmektedir.

Ehl-i hadis ekolünün II.yüzyıldaki önemli temsilcilerinden olan Süfyân b. Uyeyne'nin fıkhi görüşlerinin Hanefi Mezhebi ile karşılaştırmasını yaptığımız bu çalışmamızda on üç başlıkta birbirlerine mutabık oldukları, yirmi üç başlıkta ise ayrıştıkları ortaya çıkmıştır.

Tezimizin yararını arttırma ve kuşbakışı olarak tezimizin içindeki bulgu ve bilgileri görme adına, tabloda gösterilmeye müsait olan görüşleri tablolastırdık. Onu da aşağıda istifadenize sunuyoruz:

BULGU VE BİLGİLERİN ÖZETİ

Hükme Bahis Olan Mesele	Süfyan b. Uyeyne'nin Görüşü	Hanefi Mezhebinin Görüşü
Abdest Alınırken Parmaktaki Yüzüğün Hareket Ettirilmesi	Yüzük ister dar olsun ister geniş olsun abdest esnasında yüzün hareket ettirilmesi gerekir.	Yüzük sadece dar ise hareket ettirmek gerekir.
Müstehâzâlının Tahareti	Her namaz için gusle gerek yoktur, abdest almak yeterlidir.	Her namaz için gusle gerek yoktur, abdest almak yeterlidir.
Namazdaki Kıraatin Hükümü	Farz değildir.	Farzdır.
İmama Uyanın Kıraati	Muktedinin kıraat yapmaması gerekir.	Muktedinin kıraat yapmaması gerekir.
Namazda Gözlerin Kapatılması	Tenzihen mekruhtur.	Tenzihen mekruhtur.
Hutbe Esnasında Tahiyetü'l-Mescid Namazı Kılmak	Caizdir.	Mekruhtur.
Rükuda Ellerin Kaldırılması	Eller kaldırılır, sünnettir.	Eller kaldırılmaz.
Cenaze Namazdaki Selamların Sayısı	Tek selam verilir.	İki selam verilir.
Cuma Namazında Okunacak Süreler	Belirli bir süre okumak zorunlu değildir.	Belirli bir süre okumak zorunlu değildir.
Teşrik Tekbirlerinin Süresi	Arefe günü sabah namazından başlanıp teşrik günlerinin son günü ikindi namazına kadar devam eder.	İmameyne göre Arefe günü sabah namazından başlanıp teşrik günlerinin son günü ikindi namazına kadar devam eder. Ebu Hanîfe'ye göre ise Kurban kesme günü ikindi namazına kadar tekbire devam edilir, ikindide tekbir getirilir, sonra kesilir.
Mescid-i Haram İle Mescid-i Nebi' nin Faziletlerin' in Karşılaştırılması	Mescid-i Haram Mescidi Nebi' den daha faziletlidir.	Mescid-i Haram Mescidi Nebi' den daha faziletlidir.
Çocuk veya Deli Olanların Mallarının Zekatları	Zekat alınır.	Zekat alınmaz.
Peygamberlere Sadaka Verilmesi	Verilemez.	Verilemez.
Cima İle Bozulan Ramazan Orucunun Kefareti	Kefarete Mücadele Süresi 3 ve 4 ayetlerdekitertib esastır.	Kefarete Mücadele Süresi 3 ve 4 ayetlerdekitertib esastır.
Kudüm Tavafında Telbiye	Telbiye getirilmesi mekruhtur.	Telbiye getirilmelidir.
İhramlının Sedy ve Benzeri Taşıma Araçları İle Gölgelemesi	Caizdir.	Hanefi mezhebince ceza kurbanı gerektiren bir durumdur.
İfada Tavafının Vaktinin Sonu	İfada Tavafının özürsüz olarak kurban günlerinden sonraya bırakılması caizdir.	Bu tavafın vakti kurban kesme günleridir, daha sonraya ertelenmesi uygun değildir.
Mekke Ehlinin Mina'da Namazı Kısaltması	Kısaltabilirler.	Kısaltamazlar.
Kesilmesi Sebebiyle İhramlıya Fidyeye Gerektiren Saçın Miktarı	Üç kıl ve fazlasıdır.	Başın dörtte biridir.

İhramlının Vücudundan Tek Bir Kıl Koparmanın Cezası	Her bir kıl için bir ölçek yiyecek vermesi vacip olur.	Sadaka cezası gerekir.
İhramlının Azgın Köpeği Öldürebilmesi Meselesinde Azgın Köpekten Ne Kastedilmiştir?	Azgın köpek ile kastedilen aslan, kaplan, kurt ve benzeri yırtıcılardır.	Ebu Hanife'ye göre hadiste geçen azgın köpekten kasıt bildiğimiz köpektir, ancak diğer Hanefi fukahaya göre burada azgın köpekten kastedilen şey kurttur.
Meclis Muhayyerliğinin Meşrutiyeti	İki taraf da henüz mecliste iken bedenlen ayrılmadıkları sürece aktif fesh etme hakları vardır.	İcab ve kabulden sonra meclis muhayyerliği yoktur.
Başkasının Yaptığı Pazarlığın Üzerine Pazarlık Yapmak	Geçersiz bir akitir.	Hanefilere göre bu akit kerih görülmele birlikte sahii bir akitir.
Borcun Bir Kısmının Düşürülmesine Karşılık Vadesi Gelmemiş Borcun Ödenmesi	Caiz değıldir.	Caizdir.
Babanın Evladının Malından Nafaka Alması	Baba muhtaç olsa da olmasa da alabilir.	Baba muhtaç ise alabilir.
Mükatebin Engellenmesi	İki taksidi ödeyemezse tekrar köleliğe döndürülebilir.	İki taksidi ödeyemezse tekrar köleliğe döndürülebilir.
Kur'an Öğretmenin Karşılığında Ücret Alma	Uygun değıldir.	Uygun değıldir.
Kâsımın (Malı Taksim Edenin) Ücret Alması	Ücret alamaz.	Ücret alabilir.
Muanekanın Hükmü	Caizdir.	Caizdir.
Talakın Evlenmeye Bağlanmasının Hükmü	Nikaha hiçbir etkisi olmaz.	Nikaha etkisi olur.
Ölüm Hastalığında Olan Kişinin Hanımını Boşaması	Kadının iddeti devam ederken kocasının ölmesi durumunda kadın miras alabilir.	Kadının iddeti devam ederken kocasının ölmesi durumunda kadın miras alabilir.
Radâ' Meselesi	Büyük birinin emzirilmesi ile süt yasağı oluşur.	Büyük birinin emzirilmesi ile süt yasağı oluşmaz.
Tilki Etinin Yenmesinin Hükmü	Caizdir.	Caiz değıldir.
İftira Suçundan Ceza Almış Birinin Tövbe Ettikten Sonra Şahitliğinin Geçerliliği	Geçerli olur.	Geçerli değıldir.
Had Cezası Gerektiren Çalmanın Miktarı	El kesme cezası gerektiren hırsızlığın miktarı üç dirhemdir.	Bir dinar veya on dirhemden az miktarda el kesme yoktur.
Hibe Edilen Mehrin Geri Alınması	Geri alınamaz.	Geri alınamaz.

KAYNAKÇA

- Abdülber, Ebu Ömer Cemalüddin Yusuf b. Abdillâh b. Muhammed. *el-İstizkar*. thk. Abdulmu'ti Emin Kal'aci. Dimaşk: Daru Kuteybe, 1993.
- Abdülganî ed-Dakr. *Süfyân b. Uyeyne şeyhu şeyühî Mekke fî asrih*. Dimaşk: Daru'l Kalem, 1992.
- Abdürrezzâk, Ebû Bekr Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfi' es-San'ânî el-Himyêrî. *Musannef*. Kahire: Darü't-Tasil, 2016.
- Ahmed Salih Muhayiri. *Tefsiru Süfyân b. Uyeyne*. Riyad: Mektebetü Üsame, 1983.
- Ali el-Karî, Ebü'l-Hasen Nûrüddîn Alî b. Sultân Muhammed. *Mirkatü'l-Mefâtih*. Beyrut: Daru'l Fikr, 2002.
- Altıkulaç, Tayyar. "Hammad b. Zeyd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 15/489. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Alûsî, Seyyid Mahmud,. *Ruhu'l-Meânî Tefsirü'l-Kur'ani'l-Azîm ve's-Seb'u'l-Mesanî*. Beyrut: İhyau't-Turasi'l-Arabi, ts.
- Askalani, Şihabüddin Ebu'l-Fazl Ahmed b. Ali b Hacer. *et-Tehzîbu't-Tehzîb*. ed. İbrahim ez-Zeybek-Adil Mürşid. Beyrut: Müessesetü'r-Risale, ts.
- Aynî, Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed. *el-Binâye fî-Şerhi'l-el-Hidâye*. Beyrut: Daru'l Kutubu'l İlmiyye, 2000.
- Aynî, Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed. *Şerhu Süneni Ebî Dâvûd*. Riyad: Mektebetü'r Rüşd, 1999.
- Aynî, Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn Mahmûd b. Ahmed b. Mûsâ b. Ahmed. *Umdetü'l-Kârî fî Şerhi Şahîhi'l-Buhârî*. thk. Ebu'l Münzir Halid b. İbrahim. Riyad: Mektebetü'r-Rüşd, 1999.
- Bâcî, Ebü'l-Velîd Süleymân b. Halef b. Sa'd et-Tücîbî. *el-Münteka*. Mısır: Matbaatu's Saade, 1914.
- Bağdâdî, Ebû Bekr Ahmed b. Alî b. Sâbit. *Tarihu Bağdâd ve Medîneti's-Selâm*. Beyrut: Daru'l Ğarbu'l İslami, 2001.
- Beyhaki, Ahmed b. Hüseyin. *es-Sünenül-Kübra*. Beyrut: Darü'l-Kütubi'l-İlmiyye, 1994.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmâil. *el-Cami'u's-Sahih*. thk. Şuaib El Arnaut, Adil Mürşid. Beyrut, 2019.
- Ebu Davut, Süleymân b. el-Eş'as b. İshâk es-Sicistânî el-Ezdî. *es-Sünen*. Riyad: Mektebetü'l-Maarif, 2000.
- Ebü'l-Abbâs, Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. İbrâhîm b. Ebî Bekr b. Hallikân el-Bermekî el-İrbilî. *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâ'ü Ebnâ'î'z-Zamân Mimmâ Şebete bi'n-Nakl evi's-Semâ ev Eşbetehü'l-Ayân*. Beyrut: Daru Sâdır, ts.
- El Beğavi, Muhyissünne Ebu'l Hüseyin b. Mes'ud. *Şerhu's-Sünne*. thk. Muhammed Zahir Eş Şaviş. Beyrut: El Mektebu'l İslami, 1983.
- Ensârî, Ebû Yahyâ Zeynüddîn Zekeriyâ b. Muhammed b. Ahmed es-Süneykî el-. *el-Ğurerü'l-Behiyye fî Şerhi'l-Behceti'l-Verdiyye*. Beyrut: el Matbaatü'l Meymeniyye, 2000.
- Hatipoğlu, İbrahim. "Ma'mer b. Raşid". 27/552-554. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- İrâkî, Ebü'l-Fazl Zeynüddîn Abdürrahîm b. el-Hüseyin b. Abdirrahmân. *Tarhu't Tesrib fî Şerhi't Tekrib*. Beyrut: Daru'l İhya, ts.
- İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed. *el İntika fî fezaili's selaseti'l-e'immeti'l-fukahâ'*. Beyrut: Daru'l Kutubi'l İlmiyye, 1993.

- İbn Abidin, Muhammed Emin. *Reddü'l-Muhtar Ale'd-Dürri'l-Muhtar Şerhi Tenviri'l-Ebsar*. thk. Adil Ahmed Abdilmevcud, Ali Muhammed Muavviz. Riyad: Daru Alemlî'l-Kütüb, 2003.
- İbn Hanbel, Ahmed b. Muhammed. *el-Müsned*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed. *el-Muğni*. thk. Abdullah b. Abdulmuhsin. Riyad: Daru Alemlî'l Kutub, 1997.
- İbn Kudame el-Makdisi, Muvaffakuddin Ebu Muhammed Abdillâh b. Ahmed b. Muhammed. *eş-Şerhü'l-Kebir*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türki, Abdülfettah Muhammed el-Hulvi. Embabe: Hicr, 1993.
- İbn Müflih, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Müflih b. Muhammed el-Makdisî er-Râmînî. *Kitâbü'l-Fürû'*. thk. Muhammed Hasan. Beyrut: Daru'l Kutubu'l İlmiyye, 1997.
- İbn Sa'd. *Tabakâtü'l-Kebîr*. thk. Ali Muhammed Ömer. Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 2001.
- İbni Ebi Şeybe, Ebû Bekr Abdullâh b. Muhammed b. İbrâhîm el-Absî el-Kûfî. *Musannef*. thk. Nasır b. Abdülaziz Ebu Ceyb Eş-Şüseri. Riyad: Daru Künuzi İşbilya, 2015.
- İbni Mace, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî. *es-Sünen*. Beyrut: Darü'r-Risaletü'l-Alemiyye, 2010.
- İbnü'l Münzir, Ebu Bekr Muhammed b. İbrâhîm. *el Evsat fi's Süneni ve'l İcma*. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2012.
- İbnü'l-Arabî, Ebû Bekr Muhammed b. Abdillâh b. Muhammed el-Meâfirî. *Ahkâmü'l-Kur'ân*. Beyrut: Daru'l Kutubi'l İlmiyye, 2003.
- İmam Malik, Ebû Abdillâh Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebî Âmir el-Asbahî el-Yemenî. *el-Muvatta*. Kahire: Darü'l-Hadis, 2004.
- İsfehani, Ebu Nuaym. *Hilyetü'l-Evliyâ*. Beyrut: Dâru'l-Kütüb'il- İlmiyye, 1988.
- Kandemir, M.Yaşar. "Ata b. Saib". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 4/37. TDV Yayınları, 1991.
- Karabulut, Fuat. *Sufyan B. Uyeyne ve Hadis İlmindeki Yeri*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi, 2007.
- Karaman, Hayrettin. *İslam Hukuk Tarihi*. İstanbul: İz Yayıncılık, 1999.
- Kâsânî, Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed. *Bedâ'i'u's-Sanâ'i fi Tertîbi's-Şerâ'i'*. Beyrut: Daru'l Kutubi'l İlmiyye, 1986.
- Kastallânî, Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr. *İrşâdü's-Sârî*. Mısır: El Matbatü'l Kübra El Emiriyye, 1905.
- Kılıçer, Esad. "Ehl-i Rey". *DİA*. X/520-524. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 1994.
- Koçkuzu, Ali Osman. "Ebu İshak es-Sebî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 10/170,171. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Kurtubî, Ebü'l-Hasen Alî b. Halef b. Abdilmelik b. Battâl el-Bekrî. *Şerhu'l-Câmi'i's-Sahîh'i Buhari*. Riyad: Mektebetü'r Rüşd, 2003.
- Kurtubî, Muhammed b. Ahmed. *el-Câmi' li-Ahkâmi'l-Kur'ân ve'l-Mübeyyin limâ Tezammenehû mine's-Sünneti ve âyi'l-Furkan*. Riyad: Daru Alemlî'l-Kütüb, 2003.
- Mervezî, Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrâhîm b. Mahled et-Temîmî el-Hanzalî. *Kitâbü'l-Mesâ'il Ahmed b. Hanbel ve İbn Râhûye*. Medine: İmadetü'l Bahsi'l İlmi Fi Camiatu'l İlmiyye, 2004.
- Mevsılî, Ebü'l-Fazl Mecdüddîn Abdullâh b. Mahmûd b. Mevdûd. *el-İhtiyâr li-ta'lîli'l-Muhtâr*. Beyrut: Daru'l Kutubu'l İlmiyye, 1937.
- Muhammed b. Salih. *Şerhu Zadi'l Müstekna'*. Demmam: Daru İbni Cevzi, 2009.

- Mübârekpûrî, Ebü'l-Ulâ Muhammed Abdurrahmân b. Abdirrahîm. *Tuhfetü'l-Ahvezî Şerhu Câmi'i't-Tirmizî*. Mısır: el Matbaatü'l Kübra'l Emiriyye, 1905.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyin El-Kuşeyri En-Nisaburi. *Sahih-i Müslim*. thk. Muhammed Zühayr b. Nasır Nasır. Cidde: Daru'l Minhac, 2013. Basım, ts.
- Nesai. *es-Sünen*. II Cilt. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1992.
- Nevevi, Ebu Zekeriya Yahya b. Şeref. *Ravzatü't-Talibin*. thk. Adil Ahmed Abdülmevcud, Ali Muhammed Muavviz. Beyrut: Daru Alemlî'l-Kütüb, 2003.
- Nevevî, Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Şeref b. Mürî. *el-Mecmû' Şerhu'l-Mühezzeb*. thk. Muhammed Necib el Mutii. Cidde: Mektebetü'l İrşad, ts.
- Öğüt, Salim. "Ehl-i Hadis". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 10/508-512. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.
- Öğüt, Salim. "Müstehâza". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 23/334-335. TDV Yayınları, 2001.
- Özkan, Halit. "İbni Şihab ez-Zühri". 44/544-549. İstanbul, 2013.
- Öztürk, Mehmet. *Tarihselcilik ve Fıkhi Tahlili*. İstanbul: Hikmetevi, 2021.
- Râfîû, Ebü'l-Kâsım Abdülkerîm b. Muhammed b. Abdilkerîm. *Şerhu Müsnedü's-Şâfiî*. thk. Ebubekir Vail Muhammed. Katar: İdaretü's Şuuni'l İslamiyye, 2007.
- Razî, Fahrüddin, Ebu Adbillah Muhammed b. Ömer. *Mefatihü'l-Gayb (et-Tefsiru'l-Kebir)*. çev. Komisyon. Ankara: Akçağ Yay, 1995.
- Remlî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ahmed b. Hamza. *Haşiyetü'r Remlî*. Beyrut: Daru'l Kutubu'l İlmiyye, 2003.
- San'ânî, Ebû İbrâhîm İzzüddîn Muhammed b. el-İmâm el-Mütevekkil-Alellâh İsmâîl. *Sübülü's-selâm*. Mektebetü Mustafa el Babi, 1960.
- Seâlibî, Ebû Zeyd Abdurrahmân b. Muhammed b. Mahlûf. *el-Cevâhirü'l-Hisân fi Tefsîri'l-Kur'ân*. Beyrut: Daru'l İhya, 1997.
- Smerkandî, Ebû Bekr Alâüddîn Muhammed b. Ahmed b. Ebî Ahmed. *Tuhfetü'l-Fukaha*. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 2017.
- Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-Eimme Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. *Mebisûl*. Beyrut: Daru'l Ma'rife, 1993.
- Şevkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Alî b. Muhammed. *ed-Dürerü'l-Behiyye fi'l-Mesâ'il-i-Fıkhiyye*. Darul Kütübül İlmiye, 1987.
- Şeybani, İmam Muhammed b. el-Hasan. *Kitabü'l-Asl*. thk. Muhammed Boynukalın. Katar: Daru ibn Hazm, 1. Basım, 2012.
- Şinkiti, Muhammed el-Emîn b. Muhammed el-Muhtâr b. Abdilkâdir el-Cekenî el-Himyerî. *Evdâ'ü'l-Beyân fi İzâhi'l-Kur'ân bi'l-Kur'ân*. Beyrut: Daru'l Fikr, 1995.
- Şirazi, Ebu İshak İbrahim b. Ali b. Yusuf el-Firuzabadi. *el-Mühezzeb fi Fikhi'l-İmam eş-Şafîi*. thk. Zekeriya Amirat. Beyrut: Darü'l-Kütübî'l-İlmiye, 1995.
- Şirbini, Şemsüddin Muhammed b. el-Hatib. *Muğni'l-Muhtac ila Ma'rifeti Meanî Elfazi'l-Minhac*. 4 Cilt. Beyrut: Daru'l-Marife, 1997.
- Taberani, Ebü'l-Kasım Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb El-Lahmi. *el Mucemül Kebir*. thk. Hamdi Abdülmeccid Selefî. Beyrut: Daru İhyai't-Türasi'l-Arabi, 2008.
- Tirmizi, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd). *Sünenü't-Tirmizi*. Beyrut: Müessesetü'r-Risale Naşirun, 2015.
- Uğur, Mücteba. "Süleyman el- A'meş". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3/54. İstanbul, 1991.
- Uzunpostalcı, Mustafa. "Amr b. Dinar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 3/83. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.

- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân. *Siyeru A 'lâmi'n-Nübelâ*. thk. Şuayb Arnaut, Hüseyin Esad. Beyrut: Müessesetü'r-Risale Naşirun, 2014.
- Zeylaî, Osman b. Ali. *Tebyinü l Hakaik*. Beyrut: Darul Kütübül İlmiye, 2010.
- Zuhayli, Vehbe. *el Fıkhü 'l İslami ve Edilletuhu*. Dimeşk: Daru'l Fıkr, 1985.
- Zuhaylî, Vehbe. *et-Tefsiru 'l-Münir*. Beyrut: Daru'l-Fıkr, 1991.
- Zürkânî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdilbâkî b. Yûsuf. *Şerhu 'l-Muvaţta'*. Beyrut: Daru'l Kutubu'l İlmiyye, 1991.
- İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV, 2010.

